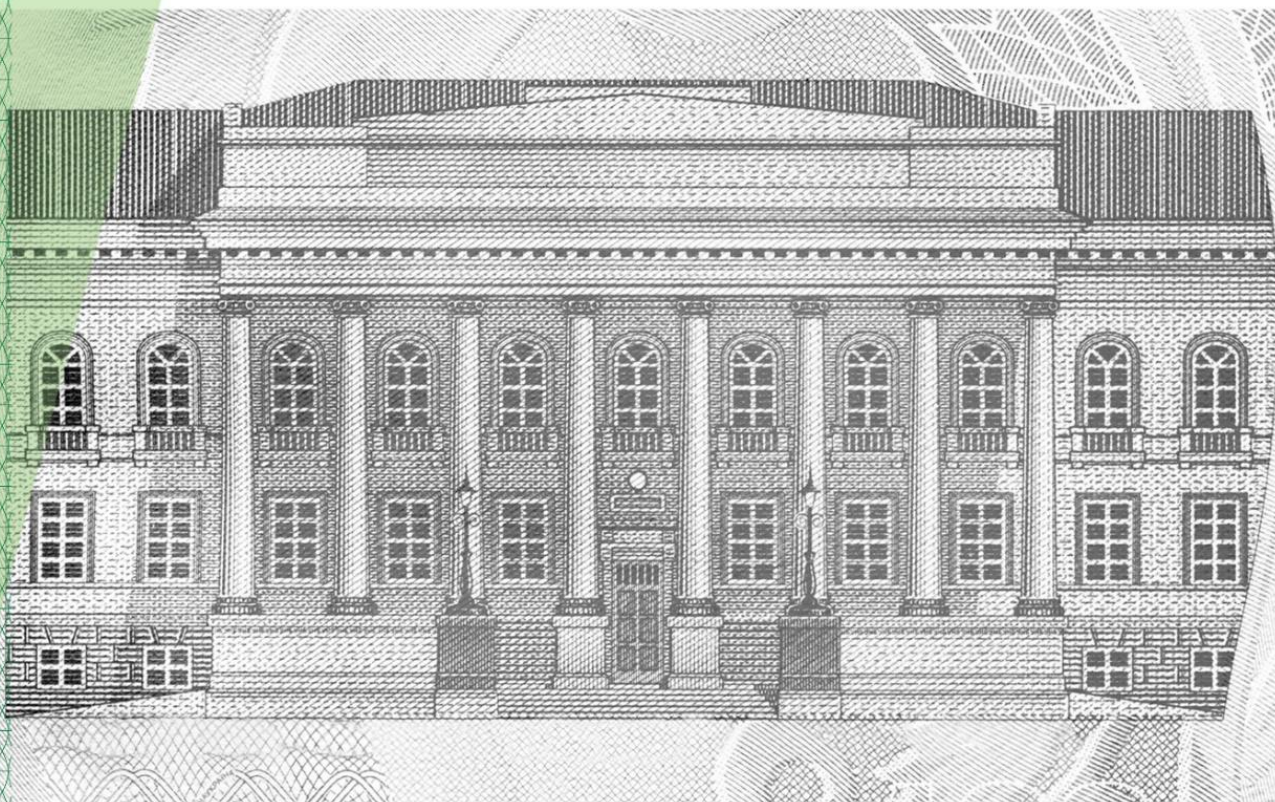

Національний
банк України

Звіт про фінансову стабільність

Червень 2022 року

Звіт про фінансову стабільність (далі – Звіт) – ключова публікація Національного банку України (далі – Національний банк). Його мета – проінформувати про наявні та потенційні ризики, які можуть загрожувати стабільності фінансової системи України. У цьому випуску фокус на ризиках та загрозах для фінансового сектора та економіки України від початку повномасштабної війни росії проти України, заходах з підтримки стійкості фінансового сектору. Також Звіт містить рекомендації органам влади і фінансовим установам, спрямовані на протидію ризикам в умовах воєнного часу та підвищенню стійкості фінансової системи до них.

Звіт адресовано насамперед учасникам фінансового ринку та всім, хто цікавиться питаннями фінансової стабільності. Його оприлюднення підвищує прозорість та передбачуваність макропруденційної політики, допомагає сформувати довіру суспільства до неї, відтак сприятиме Національному банку в управлінні системними ризиками.

Цей Звіт схвалено Комітетом з фінансової стабільності 17 червня 2022 року.

Зміст

Головне	4
Індекс фінансового стресу	7
Частина 1. Зовнішні умови та ризики	8
1.1. Тенденції зовнішнього середовища	8
Вставка 1. Що війна змінила для міжнародної фінансової системи	11
Частина 2. Внутрішні умови та ризики	12
2.1. Макроекономічні та фіскальні ризики	12
2.2. Ринок нерухомості та іпотечне кредитування	15
2.3. Домогосподарства та пов'язані ризики	18
Частина 3. Умови та ризики банківського сектору	20
3.1. Карта ризиків фінансового сектору	20
Вставка 2. Перша регуляторна реакція НБУ на війну	21
3.2. Ризики ліквідності та фондування	22
Вставка 3. Збільшено гарантовану суму вкладів населення та посилено стійкість ФГВФО	25
Вставка 4. Оцінка операційних збитків банків від війни	26
3.3. Реальний сектор та якість корпоративного кредитного портфеля	28
3.4. Ризик роздрібного кредитування	32
Вставка 5. Підходи до оцінки кредитного ризику під час війни	35
3.5. Оцінка стійкості банків до кризи – стрес-тестування кредитного ризику	36
3.6. Пруденційна політика НБУ у відповідь на кризу	39
Вставка 6. Як банки готувалися до роботи в надзвичайних умовах	40
3.7. Ризик прибутковості	42
Вставка 7. Вплив зміни облікової ставки на фінанси банків	45
Вставка 8. Попит банків на ОВДП визначатиме їхня дохідність	46
3.8. Валютні ризики	47
Частина 4. Умови та ризики небанківського сектору	49
4.1. Огляд стану небанківського фінансового сектору	49
Рекомендації	52
Абревіатури та скорочення	54

Головне

Повномасштабна війна росії проти України призвела до глибокої кризи, що матиме далекосяжні наслідки для фінансового сектору. Проте банківська система успішно протистоїть викликам війни: банки працюють безперебійно, зберігають ліквідність та продовжують кредитувати. Це стало можливим завдяки злагодженим зусиллям банків, своєчасній реакції Національного банку та рокам спільної роботи над реформою сектору з 2015 року. У результаті банки підійшли до кризи зі значним запасом капіталу та ліквідності, операційно стійкими та ефективними, мали плани дій на випадок несприятливих подій.

Унаслідок війни ВВП впаде більш як на третину, а інфляція в рази перевищуватиме цільовий рівень. Неконтрольованої девальвації вдалося уникнути завдяки тимчасовій фіксації обмінного курсу. Водночас НБУ вимушений був запровадити жорсткі обмеження на валютні операції та транскордонні потоки капіталу. Для збалансування валютного ринку НБУ проводить значні інтервенції з продажу іноземної валюти. Рекордно великий дефіцит бюджету частково покривається шляхом прямого викупу Національним банком ОВДП у Міністерства фінансів. Такий підхід є тимчасовим, і поступово обсяги монетизації Національним банком дефіциту бюджету мають бути мінімізовані та заміщені ринковими залученнями.

Фінансування потреб бюджету та поповнення міжнародних резервів НБУ можливі завдяки масштабній фінансовій допомозі країн-партнерів. Вона переважно надходить у вигляді довгострокових позик за низькими ставками та меншою мірою грантів. Доступ на міжнародний приватний ринок капіталу для українського уряду та емітентів наразі закритий. Водночас для банків закриття зовнішніх боргових ринків не є проблемою, адже вони фондується переважно всередині країни і не залежать від зовнішніх запозичень.

З початку війни банки продовжували свою діяльність – майже безперебійно в тих регіонах, де це було безпечно для працівників та клієнтів. Вони забезпечували роботу відділень, постачали готівку, зберігали персонал та безперебійно надавали послуги онлайн. У середині червня працювало вже 85% банківських відділень країни. Фінустановам вдалося вистояти під натиском численних кібератак, які значно посилилися в лютому. Для збереження даних банки перемістили їх до хмарних сховищ. Проте збитки банків від подій операційного ризику будуть значними.

Довіра вкладників до банків збереглася: обсяги коштів на рахунках населення зросли в перші місяці після початку війни. Корпоративні клієнти після шоку перших тижнів агресії досить швидко відновили зростання депозитів. Проте подекуди вони намагалися переказати свої кошти в державні та іноземні банки. Це змусило банки підвищувати депозитні ставки для бізнесу. Натомість населення не намагалось перекласти кошти із одних банків в інші – вкладення зросли в банках усіх груп. Стабільність роздрібних вкладів дала змогу банкам навіть здешевити вартість цих залучень. Однак з середини квітня гривневі вклади на вимогу припинили зростати. Строкові та валютні кошти ж стабільно зменшувалися. Попри те, що ліквідність банківського сектору наразі не викликає занепокоєнь, ризик ліквідності все ще може реалізуватися під час війни, тож ігнорувати його не можна.

НБУ в червні різко підвищив облікову ставку, щоб, зокрема, забезпечити привабливість гривневих вкладів. Це рішення надалі спонукає банки підняти ставки за депозитами. Також має зрости дохідність ОВДП. За ринкового рівня ставок банки без шкоди для бізнес-моделей зможуть збільшити частку державних цінних паперів на балансах за рахунок залучення дорожчих депозитів. Водночас уряд, пропонуючи ринкові умови, зможе забезпечити стійкий ринковий попит на власні боргові папери та мінімізувати емісійне фінансування дефіциту бюджету.

Навіть під час війни банки надають нові кредити, проте таке кредитування має свої особливості. Апетит банків до ризику різко знизився. Кредитний попит населення та бізнесу значно послабився, збільшення фінансування потребують лише окремі підприємства та галузі, зокрема сільське господарство. Щоб зберегти їхній доступ до

кредитів, уряд розширив програми державної підтримки. Тож невеликі позичальники і надалі отримують дешеві кредити, а банки ділять кредитні ризики з урядом. З початку повномасштабної війни чисті гривневі кредити бізнесу зросли – це зростання переважно забезпечено програмами підтримки. Зважаючи на невизначеність макроекономічних умов та фінансового стану позичальників, масове кредитування бізнесу зараз є можливим лише в разі розширення програм державної підтримки.

З усіх властивих банкам ризиків ключовим залишається кредитний ризик, а його реалізація – найбільша загроза для сектору. Фінустанови поволі почали визнавати вже понесені та очікувані збитки. Банківський сектор вперше за п'ять років став збитковим через різке зростання відрахувань до резервів. Водночас висока операційна прибутковість збереглася. Поточні оцінки очікуваних втрат банків усе ще недостатньо консервативні. За очікуваннями НБУ банки втратять мінімум 20% кредитного портфеля внаслідок війни та економічної кризи. Такі втрати матимуть значний вплив на достатність капіталу банків. З огляду на це НБУ дотримуватиметься політики регуляторних послаблень. Наприклад, за порушення вимог до капіталу або ліквідності до банків тимчасово не застосовуватимуться заходи впливу.

Щоб оцінити максимальний рівень втрат від кредитного ризику, що банки можуть покрити за поточного запасу капіталу, НБУ провів реверсивне стрес-тестування. Його результати свідчать, що двадцятка найбільших банків може втратити у середньому до 25% кредитного портфеля, зберігаючи основний капітал додатним. Навіть з такими втратами кредитного портфеля і відповідних процентних доходів понад половина з двадцяти найбільших банків залишатимуться операційно прибутковими. Збереження операційної ефективності – передумова подальшого відновлення банками капіталу. НБУ дасть для цього достатньо часу. Багато банків зможуть самостійно відновити капітал за рахунок прибутків. Проте деякі фінустанови, серед яких можуть бути окремі державні банки, потребуватимуть підтримки акціонерів.

З кінця липня НБУ знижує ваги ризику за незабезпеченими споживчими кредитами із 150% до 100%. Підвищення ваг ризику в період активної кредитної експансії запобігло накопиченню надмірних ризиків та надмірному послабленню кредитних стандартів банками. Тож цей макропруденційний інструмент зіграв свою позитивну контрциклічну роль. Зараз банки зможуть використати накопичений запас капіталу під незабезпечені споживчі кредити, щоб покрити кредитні втрати.

Небанківські фінансові установи, що лише почали відновлюватися від негативного впливу пандемії, відчували на собі всі ризики війни. На відміну від банків, частина ринку не впоралася із операційними ризиками: фінустанови припиняли роботу, порушувалися процеси та втрачалася інформація. Нині лише близько двох третин сектору подає фінансову звітність. НБУ йде назустріч сектору та дає змогу відновитися, не застосовуючи заходів впливу за низку порушень. Обсяг операцій небанківських фінустанов помітно скоротився. Попит на страхування та кредитування впав, якість кредитного портфеля кредитних спілок та фінансових компаній погіршується. Зниження надходжень від основних операцій загрожує низці фінустанов втратою ліквідності.

Запорукою швидшого відновлення фінансової системи після кризи стане прозорість у відображенні фінансового стану банків та небанківських фінансових установ. Маючи достатньо інформації про розвиток сектору, НБУ зможе ефективніше реагувати на поточні виклики та забезпечити фінансову стабільність.

МАКРОРІВЕНЬ

Повномасштабне вторгнення росії в Україну спричинило

стрімке зниження економічної активності та доходів населення

рекордне зростання дефіциту бюджету

критичну залежність економіки України від міжнародної допомоги

НБУ

НБУ стримував ризики для фінансового сектору

зафіксувавши обмінний курс та запровадивши валютні обмеження

підтримуючи банки ліквідністю

запровадивши своєчасні регуляторні послаблення

БАНКИ

Банки підійшли до кризи стійкими:

добре капіталізованими, ліквідними

із налагодженою операційною діяльністю

з планами дій на випадок кризи

- успішно подолали виклики для операційної діяльності – банки не призупиняли роботу
- ліквідність не була проблемою: довіра вкладників уберегла банки від впливів коштів
- кредитування продовжується завдяки державним програмам підтримки
- кредитний ризик – ключовий виклик для прибутковості та капіталу надалі: банки можуть втратити понад 20% кредитного портфеля, однак багато з них мають капітал аби покрити ці втрати
- аби відновитися після кризи банки мають пристосувати бізнес-моделі до поточних умов.

НБУ надасть банками із життєздатними бізнес моделями достатньо часу, щоб відновити капітал

НЕБАНКИ

- ринок складно пережив коронакризу і лише почав оговтуватися, залишаючись у слабкому стані
- операційні виклики виявилися заскладними для низки установ – вони припинили діяльність
- ризик ліквідності та платоспроможності посилюються
- у кожному сегменті залишаються фінансово стійкі фінустанови, що продовжують надавати якісні послуги

Для відновлення фінустанови мають мобілізувати власні ресурси

Індекс фінансового стресу

Індекс фінансового стресу (ІФС) стрімко зріс через повномасштабне вторгнення росії і наблизився до історичного максимуму. Зростали всі його складові, що свідчить про системний характер стресу для фінансового сектору. Порівняно низьким залишався лише рівень субіндексу поведінки домогосподарств завдяки тому, що збереглася довіра населення до банківської системи і не було відпливу вкладів, що стримало зростання загального індексу. Вже з середини березня індекс фінансового стресу почав знижуватися. Зокрема, після різкого зростання децю відкоригувалися дохідності державних та корпоративних цінних паперів. Значення субіндексу банківського сектору поліпшилися через високий рівень ліквідності. Високі значення зберігає валютний субіндекс, що переважно пояснюється суттєвими інтервенціями НБУ з продажу валюти та волатильністю готівкового обмінного курсу. Попри зниження, рівень стресу на фінансовому ринку залишається високим за історичними мірками.

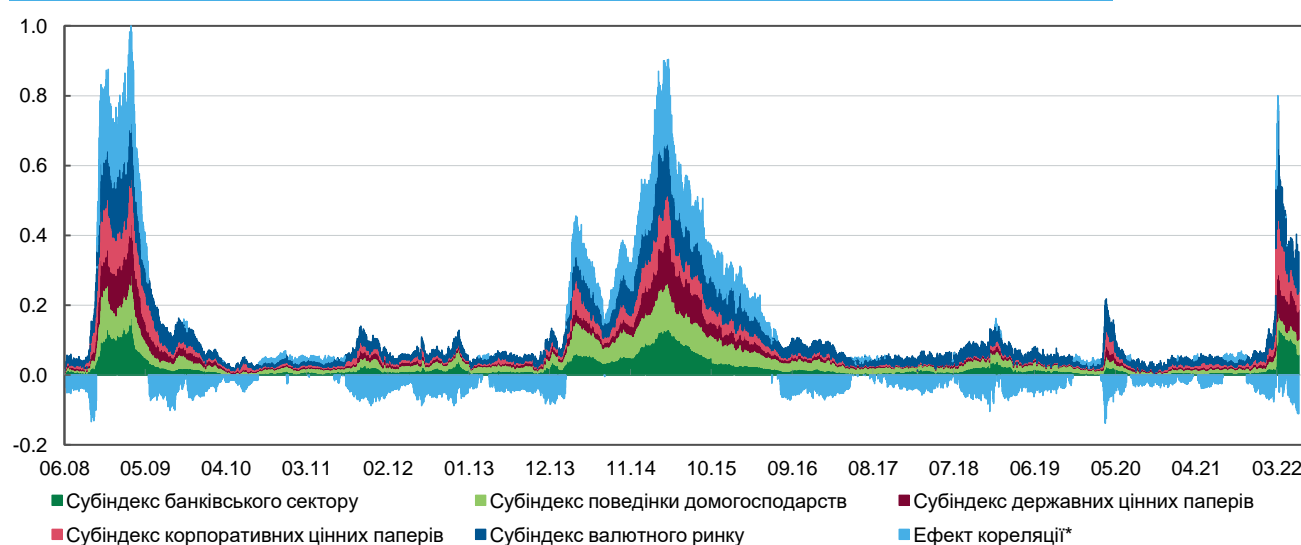
ІФС відображає виключно поточний стан справ у фінансовому секторі та не вказує на майбутні ризики в короткостроковій чи довгостроковій перспективі.

Графік ІФС1. Індекс фінансового стресу

Джерело: НБУ.

Графік ІФС2. Декомпозиція Індeksu фінансового стресу

* Ефект кореляції – внесок поточної кореляції між субіндексами порівняно із середньою за весь період спостережень.

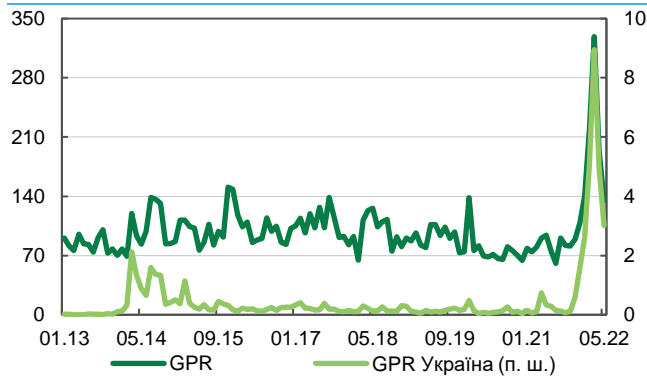
Джерело: НБУ.

Частина 1. Зовнішні умови та ризики

1.1. Тенденції зовнішнього середовища

Війна та її подальша ескалація стала одним із домінуючих ризиків для світової економіки. Вона спричинила смерті, руйнування, потоки біженців і зростання цін на енергоносії та продовольство. Нині зусилля країн-партнерів спрямовані на надання військової, фінансової та гуманітарної підтримки Україні. Водночас санкціями стримується економічний потенціал росії. Наслідками війни для світової економіки буде помітне сповільнення виробництва та подальше пришвидшення інфляції. Для України відкриваються можливості поступу в євроінтеграції.

Графік 1.1.1. Індекс геополітичних ризиків (GPR)*

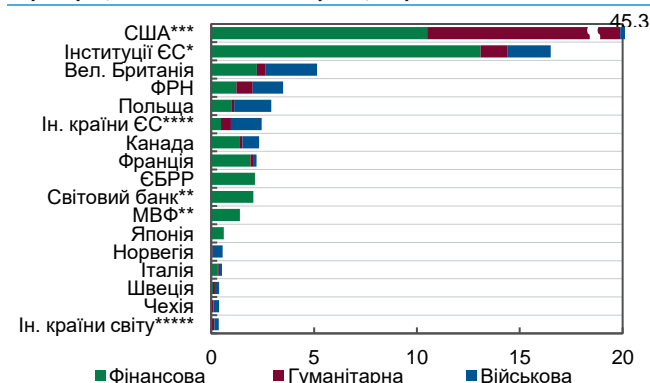

* За оновленою наприкінці 2021 року методологією. Графіки для України відрізняються від Звіту за червень 2021 року.

<https://www.matteoiacoviello.com/gpr.htm>

Джерело: Dario Caldara and Matteo Iacoviello.

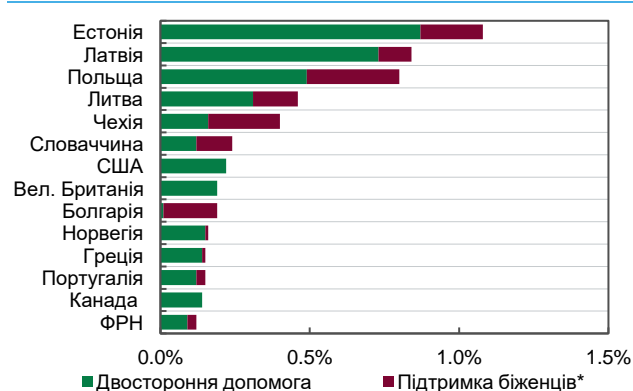
Графік 1.1.2. Оголошена офіційна допомога Україні від партнерів, з кінця січня до 7 червня, млрд дол.

* Кошти від ЄК, Ради ЄС, ЄІБ та Європейського фонду миру; ** Допомога країн у рамках донорських проектів виключена з допомоги МФО; *** Зокрема 10.5 млрд фінансової допомоги, 9.4 млрд – гуманітарної, 24.5 – військової. **** 21 країна ЄС. ***** Південна Корея, Австралія, Швейцарія, Туреччина, Нова Зеландія.

Джерело: Інститут світової економіки, Кіль (ФРН).

Графік 1.1.3. Країни – лідери підтримки України відносно власних ресурсів, % ВВП відповідної країни

* Орієнтовна оцінка.

Джерело: Інститут світової економіки, Кіль (ФРН).

Головна загроза – триваюча російська агресія

Матеріалізувався ключовий ризик – широкомасштабне вторгнення росії в Україну. З кінця лютого ворог просувався з півночі, півдня і сходу. Свою територію для наступу надала білорусь. Бойовими діями, оточенням і тимчасовою окупацією у різний час було охоплено близько 35% території України. Завдяки звитязі оборонців України плани агресора було зламано. Жоден обласний центр, крім Херсона, не був захоплений з 24 лютого. Від загарбників уже вдалося звільнити північні області України, частково їх відтіснили на півдні України та Харківщині. Наразі запеклі бої тривають на сході України. Досі всі регіони обстрілюються ракетами. Війська ворога порушують усі правила та звичаї війни, у тому числі стосовно поводження з цивільним населенням. Вбито десятки тисяч мирних жителів, зруйновано житлові будинки та об'єкти цивільної інфраструктури, вкрадено чи знищено запаси і майно людей та підприємств. Надалі ключовим ризиком є затягування війни навіть у разі локалізації бойових дій. Це визначатиме необхідність тривалої роботи економіки в екстремальних умовах, загрожуватиме поглибленням її падіння та збільшуватиме потребу в допомозі від партнерів. Посилюватиметься вплив війни і на світову економіку.

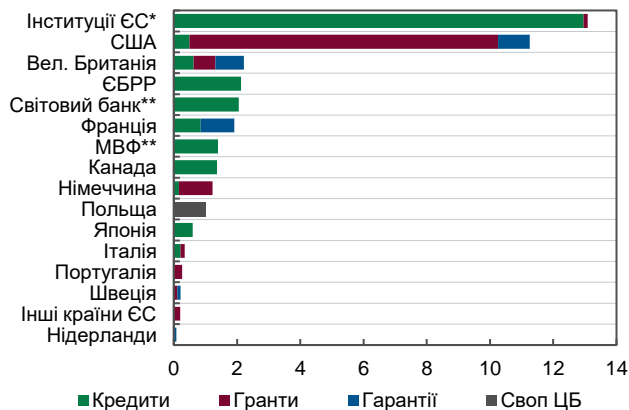
Україну підтримує широка коаліція партнерів

Міжнародна підтримка України зростає завдяки спротиву збройних сил, ефективній дипломатії та широкому висвітленню подій у світових медіа. Основними механізмами підтримки є постачання зброї, фінансова та гуманітарна допомога, накладення санкцій на росію.

За оцінкою Інституту світової економіки, на початок травня загальна сума наданої та погодженої до відправки Україні зброї та військових товарів становила близько 30 млрд дол. Ключовою для активізації військової допомоги стала зустріч міністрів оборони понад 40 країн на авіабазі Рамштайн. Її учасники погодили надання Україні важкої зброї. У травні США ухвалили закон про ленд-ліз для України, аналогічний чинному за часів Другої світової війни, що пришвидшує поставки зброї. США погодили пакет допомоги Україні для боротьби з агресією росії на 40 млрд дол. Отримана зброя суттєво знижує витрати бюджету на фінансування воєнних потреб.

Партнери України надають і значні обсяги фінансової підтримки безпосередньо на фінансування бюджетних витрат. Суми кредитів МВФ, ЄС, ЄІБ, Світового банку та іноземних урядів від початку війни на середину червня перевищили 7 млрд дол. Сумарно надана і оголошена фінансова допомога – близько 30 млрд дол. До третини

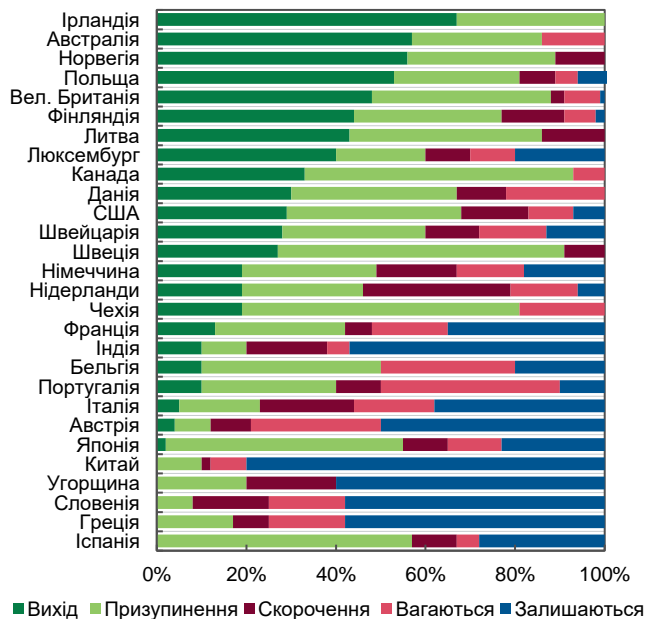
Графік 1.1.4. Оголошена фінансова допомога Україні від партнерів, з кінця січня по 7 червня млрд дол.

* Кошти від ЄК, Ради ЄС, ЄІВ та Європейського фонду миру;
 ** Допомога країн у рамках донорських проектів виключена з допомоги МФО.

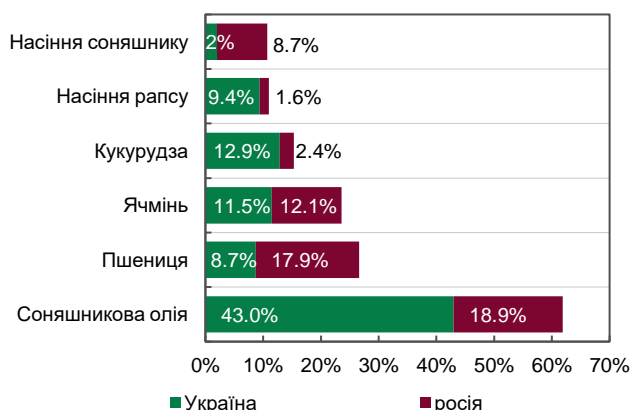
Джерело: Інститут світової економіки, Кіль (ФРН).

Графік 1.1.5. Плани корпорацій стосовно подальшої роботи в росії, за країною походження

Джерело: Yale Chief Executive Leadership Institute.

Графік 1.1.6. Частки держав у фізичному обсязі глобального експорту деяких видів продовольства*

* Середнє значення за 2016–2020 роки.

Джерело: FAO ООН, October 2021.

становлять безповоротні гранти, решта – кредити під низькі ставки та кредитні гарантії. Також обговорюються дії для запровадження для України “канікул” на сплату за зовнішнім боргом. Фінансові ресурси від партнерів є необхідними для України через щомісячний дефіцит бюджету близько 5 млрд дол. та в умовах закритого доступу до зовнішніх приватних ринків капіталу.

ЄС тимчасово скасував обмеження на український експорт, США – тарифи на сталь, із Великою Британією підписано угоду про скасування ввізних мит і тарифних квот, а Канада розширить угоду про вільну торгівлю. Країни-сусіди також надають доступ до власної транспортної інфраструктури, аби підтримати український експорт. Через різноманітні канали в різних формах стабільно надходить гуманітарна допомога.

Найбільш підсанкційною країною світу стала росія

Росія, що вже була під санкціями з 2014 року, на початок березня 2022 року стала країною, до якої їх застосовано найбільше в світі, обігнавши Іран та Північну Корею. За підрахунками Castellum.AI, із 24 лютого до кінця квітня кількість санкцій на росію зростає з 2754 до 7374. До ключових запроваджених санкцій слід віднести такі:

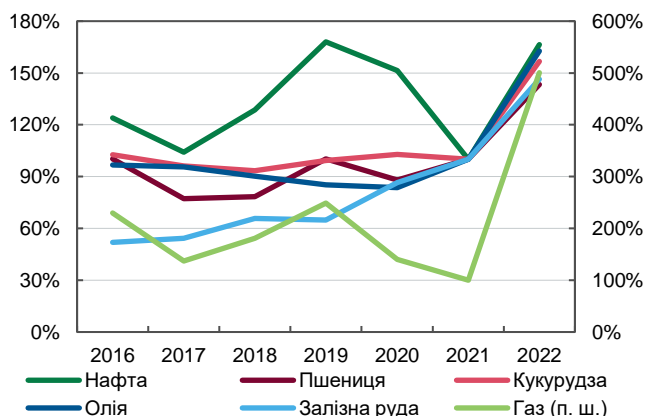
- заморожено резерви Банку росії, розміщені в розвинених країнах, на суму близько 300 млрд дол. – це майже половина з наявних у країні резервів на кінець 2021 року. Заборонено будь-які міжнародні операції з резервним золотом;
- 10 великих банків (на сьогодні, крім Газпромбанку) відключено від SWIFT, активи 11 заморожено або їм закрито доступ до фондових ринків Європи, Британії, США, Японії;
- заборонено експорт технологій та технологічних продуктів, що загрожує насамперед життєдіяльності машинобудування, включно з ВПК, транспортом, ІТ;
- ембарго на російське вугілля і частково нафту;
- персональні санкції розвинених країн накладено на понад тисячу ініціаторів війни та пов'язаних із ними осіб, їхні активи також заморожено.

Через небажання мати справу з росією країну добровільно залишають майже півтори тисячі міжнародних корпорацій. Очікувані наступні пакети санкцій включають відмову від російського газу. Україна наполягає на посиленні санкційного тиску, аби знизити потенціал росії для ведення війни далі. Світовий банк у квітні з урахуванням запроваджених на той момент санкцій прогнозував на 2022 рік падіння ВВП росії на 11.2%, скорочення експорту та імпорту на третину, вплив іноземних інвестицій, зростання інфляції до 22%. Повний ефект від санкцій буде відчутний за кілька місяців, а наслідки даватимуться взнаки десятиліттями.

Війна спричинила різке зростання цін на сировину

Найбільше через війну зросли світові ціни на продовольство та енергоносії. Ціни на нафту та природний газ в Європі залишаються суттєво вищими, ніж у довоєнні часи, хоча скоригувалися після закінчення холодів і появи альтернативних постачальників. Натомість країни планують збільшити поставки

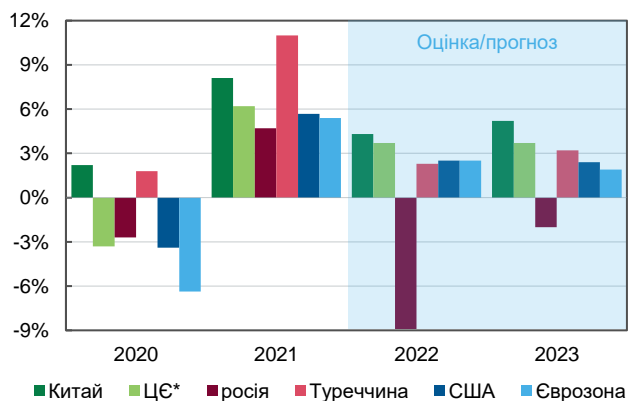
Графік 1.1.7. Світові ціни на сировинні товари*, 2021 = 100%

* Нафта – сорт Brent; природний газ із росії; залізна руда – концентрат, Китай; олія – соняшникова; пшениця, кукурудза – міжнародні ринки.

Джерело: МВФ, World Economic Outlook, April 2022.

Графік 1.1.8. Зміна ВВП країн – основних торговельних партнерів України та росії

* Центральна Європа: Болгарія, Польща, Румунія, Угорщина, Хорватія.

Джерело: Світовий Банк, Global Economic Prospects, June 2022.

Таблиця 1. Країни-кандидати ЄС

Країна	Статус
Косово	Потенційна країна-член
Ісландія	Відмовилась від статусу країни-кандидата у 2015 році
Боснія та Герцеговина	Заява на членство відхилена через невідповідність базовим критеріям. Залишається потенційною країною-членом
Україна, Молдова, Грузія	Подали заяву на набуття статусу членів ЄС у березні 2022 року
Албанія*, Північна Македонія*	У червні 2019 року відкрили офіційні переговори про вступ до ЄС
Туреччина*	У переговорах про вступ з 2005 року
Чорногорія*	У переговорах про вступ з 2012 року
Сербія*	У переговорах про вступ з 2012 року

* Офіційно затверджена країна-кандидат у члени ЄС.

Джерело: Європейська Комісія.

енергоносіїв від наявних постачальників, а також розглядають можливість обмеженого імпорту з країн, які на сьогодні перебувають під санкціями: Венесуела, Іран. Поновилися дискусії про доцільність відмови від ядерної енергетики та необхідність різкого скорочення споживання вуглеводнів.

Суттєве скорочення обсягів українського експорту через бойові дії та блокування морських портів сколихнуло ціни на продовольство. Ціни на пшеницю, кукурудзу та соняшкову олію досягли рекордних рівнів за понад 12 років у перші тижні після вторгнення. Пізніше вони відкоригувалися, однак залишаються високими, передусім на пшеницю. Попри те, що Україна разом із партнерами шукає альтернативні шляхи експорту власних товарів, без розблокування портів ризик світової продовольчої кризи зберігається. Це може призвести до соціального напруження в Африці та на Близькому Сході – а відтак в Європі через міграцію.

Світова економіка стикнулася з новими викликами

Темпи глобального зростання, за оцінками МВФ, уповільняться майже вдвічі порівняно з 2021 роком. Інфляція пришвидшується до 5.7% у розвинених країнах та до 8.7% у країнах, що розвиваються. У відповідь на інфляцію центральні банки швидше переходять до жорсткішої монетарної політики. Це спричинить здорожчання запозичень. Додатковий тиск на очікувану інвесторами премію за ризик можуть відчувати країни – сусіди України та росії через ризики ескалації війни та її поширення.

Україна просунулася на шляху євроінтеграції

28 лютого підписано заяву на членство України в ЄС, яка вже підтримана Європарламентом та Єврокомісією (ЄК). Після висновку ЄК країни-члени можуть надати Україні статус країни-кандидата. Після цього почнеться процес переговорів з ЄК про вступ. Вступ до ЄС передбачає приведення вітчизняного законодавства, інституцій та стандартів до вимог ЄС для досягнення "4 свобод" ЄС: руху товарів, капіталу, осіб, заснування компаній та надання послуг. Це забезпечить прозорі умови ведення бізнесу в Україні, відкриє економіку до європейського капіталу, а ЄС – для вітчизняних товарів. Досвід нових країн – членів ЄС свідчить про те, що членство в ЄС сприяє швидшому зростанню економіки та доходів громадян, зниженню вартості запозичень. Для підтримки необхідних реформ ЄС надає технічну і фінансову допомогу країні-кандидату. В Україні вона ймовірно поєднуватиметься з допомогою у відбудові економіки.

Готується план відновлення України

Робота над планом відновлення економіки України вже почалася. За оцінками ЄК, може знадобитися понад 500 млрд євро. ЄК запропонувала створити новий механізм під назвою "Відбудувати Україну" (Rebuild Ukraine) як основний інструмент підтримки відновлення України після війни. До реалізації цього проекту можуть залучатися країни G7 та G20, МФО. Україна та деякі партнери закликають фінансувати відбудову за рахунок арештованих активів росії.

Вставка 1. Що війна змінила для міжнародної фінансової системи

Війна стала несподіванкою для представників міжнародних фінансових установ, до неї переважно не були готові, про що свідчать результати опитування GARP. Найбільший вплив на світову фінансову систему очікувано матиме волатильність цін на товарних ринках, що посилюється війною. Водночас прямі збитки від війни оцінюються як помірні через невеликий розмір української та російської фінансових систем та помірну експозицію до них.

Фінансовий сектор не був готовим до війни

Більшість іноземних компаній фінансового сектору не були готові до повномасштабної війни росії проти України. Про це свідчать результати квітневого опитування глобальної асоціації ризик-менеджерів GARP¹ (Global Association of Risk Professionals). Близько двох третин респондентів зазначили, що їхні компанії були лише частково або навіть дуже погано підготовлені до реалізації такого ризику. Ключова причина у тому, що вони не очікували саме такого розвитку подій. Попри географічну близькість, європейські установи в середньому були гірше підготовлені до ескалації війни, ніж американські чи азійські. Оцінка ступеня готовності компаній до війни не залежала від того, наскільки тісні зв'язки вони мають з Україною або росією.

Респонденти зазначили, що ключовий пов'язаний з війною ризик – це ринковий. Таку відповідь надала більшість опитаних, незалежно від регіону, типу компанії чи її пов'язаності з Україною або росією. Другим за вагою ризиком часто визначали кредитний ризик, у тому числі й кредитний ризик контрагента (CCR). Проте для компаній, що мають значні активи в Україні, другим за вагою виявився операційний ризик. Репутаційний ризик – серед найвищих позицій для активних учасників російського ринку та європейських компаній. Для останніх вагомим також є комплаєнс-ризик. Тоді як для американських фінустанов – кіберризик.

Застосовані до росії санкції значною мірою позначилися на діяльності фінансового сектору. Вони спричинили зростання вартості капіталу, витрат на комплаєнс та інших операційних витрат. Майже три чверті респондентів зазначили, що санкції до росії знизили апетит їхніх фінустанов до ризику. У наступні рік-півтора ризик-менеджери очікують на значний зростаючий вплив санкцій, що виявлятиметься перш за все у посиленні волатильності цін на товарних та фондових ринках.

Вплив війни на світову фінансову систему обмежений, проте суттєвий для окремих банків

Загалом прямий вплив війни на глобальну фінансову систему обмежений. Проте він сильніший для банків, що мають дочірні установи в Україні або росії. НБУ проаналізував звітність за I квартал 2022 року іноземних банківських груп, дочірні установи яких є в Україні. Переважна більшість із них працює також і в росії. Лише

для чотирьох банківських груп з Центральної та Східної Європи (Procredit Bank, Raiffeisen Bank International, OTP Bank, PKO Bank Polski) бізнес в Україні та росії можна вважати суттєвим з огляду на частку в активах та прибутку групи.

У звітності за I квартал багато банків відобразили негативний вплив війни через втрати від кредитного ризику. Їх оцінки були неоднорідними. Середньозважені очікувані втрати внаслідок реалізації кредитного ризику становить близько 7% активів дочірніх банків в Україні. Центрально- та східноєвропейські групи, які мають більшу експозицію в Україні, були стриманішими в оцінці збитків. Водночас західноєвропейські банківські групи в свої оцінки втрат включали знецінення вартості бізнесу, у тому числі в росії. Таке знецінення могло сягати половини вартості активів дочірніх установ. Банки також відобразили негативний вплив на достатність капіталу групи від підвищення ваг ризику за інвестиціями дочірніх банків у державні інструменти. Причиною такого підвищення стало погіршення кредитних рейтингів України та росії.

Таблиця 2. Частка українських та російських дочірніх банків в активах та прибутку міжнародних банківських груп, %

Банк	Частка активів		Частка прибутку у 2021 році	
	Україна	росія	Україна	росія
ProCredit Holding	12.72	–	31.08	–
Raiffeisen Bank International	2.11	9.75	8.08	31.42
OTP Group	3.57	2.90	7.85	7.57
PKO Bank Polski	1.21	–	9.81	–
Citibank	0.05	0.42	0.29	0.01
Piraeus Bank	0.23	–	2.03	–
SEB	0.03	0.20	0.06	0.26
ING Bank	0.04	0.09	0.19	0.06
Intesa Sanpaolo	0.03	0.10	-0.19	0.12
BNP Paribas S.A.	0.10	0.03	0.50	0.03
Deutsche Bank	0.01	0.11	0.01	0.30
Credit Agricole Group	0.08	0.03	0.55	0.01

Джерело: дані з сайтів банків.

Через санкції більшість міжнародних банків планує скорочувати чи припиняти діяльність у росії. Однак згортання бізнесу та вихід із російського ринку зараз вкрай ускладнені через відсутність покупців та обмеженнями на рух капіталу, що встановлені росією. Водночас жоден з іноземних банків не заявив про наміри вийти з українського ринку.

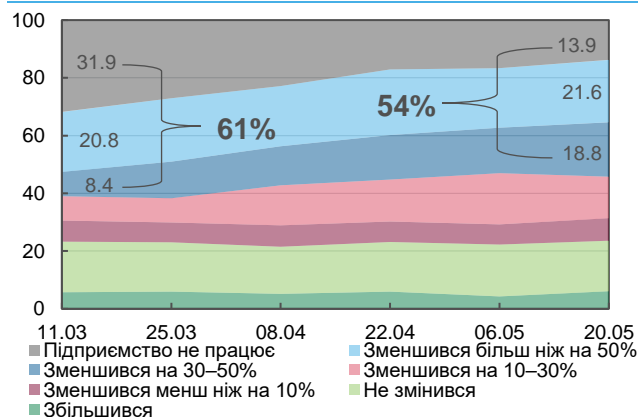
¹ Опитування проведено шляхом інтернет-анкетування 850 ризик-менеджерів з різних регіонів (Європа, Азія, Америка) та компаній (компанії з управління активами, банки, інвестиційні банки).

Частина 2. Внутрішні умови та ризики

2.1. Макроекономічні та фіскальні ризики

Повномасштабна війна призвела до безпрецедентного падіння вітчизняної економіки. Втрати ВВП у 2022 році становитимуть не менше третини. Макрофінансова стабільність значно залежить від міжнародної підтримки. Очікувані надходження від міжнародних партнерів знизять ризики для фінансування дефіциту бюджету та дадуть змогу надалі підтримувати міжнародні резерви на прийнятному рівні. Невизначеність залишається високою. Темпи відновлення економіки України залежатимуть від тривалості війни, швидкості деокупації територій та від міжнародної підтримки.

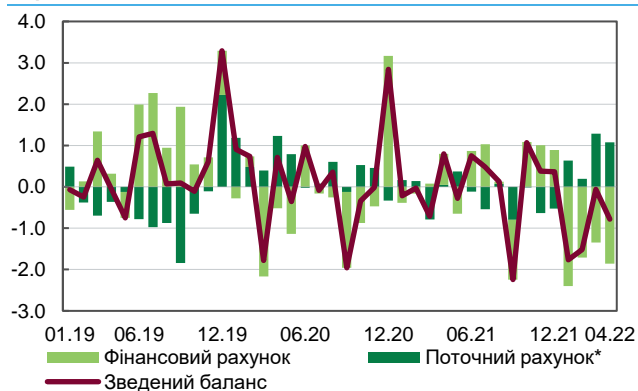
Графік 2.1.1. Рівень завантаженості виробничих потужностей українських підприємств у березні – травні 2022 року*

* У порівнянні з періодом до повномасштабної війни.

Джерело: оперативні опитування НБУ.

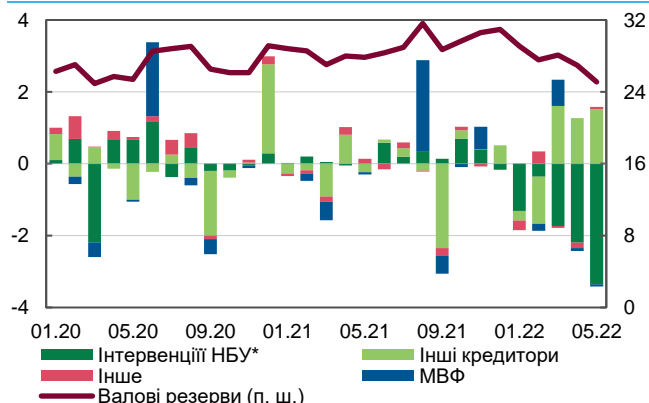
Графік 2.1.2. Місячний платіжний баланс у 2019–2022 роках, млрд дол.

* Поточний рахунок разом із рахунком операцій з капіталом.

Джерело: НБУ.

Графік 2.1.3. Зміна валових міжнародних резервів, млрд дол.

* Інтервенції НБУ: (+) – купівля валюти в резерви, (-) – продаж з резервів; інше – переоцінка фінансових інструментів унаслідок зміни ринкової вартості та курсів валют, а також інші операції.

Джерело: НБУ.

ВВП України може скоротитися більш як на третину

Макроекономічні та фіскальні ризики нині є найвищими за всю історію через широкомасштабне вторгнення росії. Упродовж лютого – березня бойові дії тривали на території областей, що формували близько половини ВВП України. Відтак виробництво там тимчасово майже припинилося, а споживання різко впало практично в усіх регіонах. З квітня економіка поволі відновлюється від шоку перших тижнів війни. Це відбувається завдяки звільненню територій ЗСУ, поступовому поверненню працівників, налагодженню виробництва та постачання.

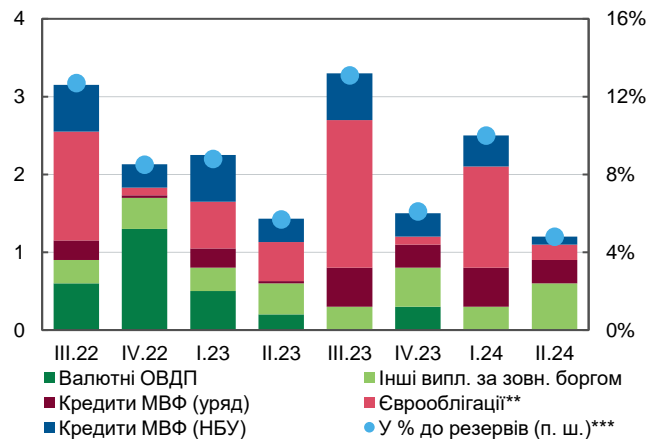
Станом на середину червня під впливом активних бойових дій чи під окупацією залишаються території областей, які торік генерували близько 20% ВВП. Як свідчать опитування НБУ, частка підприємств, що зменшили завантаженість виробничих потужностей більш як на третину або не працювали взагалі, скоротилася з 61% у першій декаді березня до 54% наприкінці травня. Однак ключові проблеми зберігаються: заблоковано морські порти, за виключенням дунайських, порушена логістика, зберігається дефіцит пального, пригнічено внутрішній попит. Падіння ВВП за підсумками 2022 року перевищить третину. Припинення війни та деокупація територій очікувано сприятимуть стрімкому відновленню ВВП у наступні періоди. Натомість її затягування – це ключовий ризик.

Крім зниження поточного виробництва, війна суттєво скорочує потенціал економіки. За оцінками НБУ, втрати фізичного капіталу від руйнувань підприємств, житла та інфраструктури на початок травня сягнули 100 млрд дол. – це еквівалент 50% ВВП 2021 року. Також дуже суттєвими є втрати людського капіталу через міграцію та загибель громадян. З огляду на високу невизначеність фактично призупинено інвестиційну діяльність. Для відновлення від наслідків війни економіці може знадобитися дуже тривалий період та допомога з боку міжнародних партнерів.

Збалансованість зовнішніх рахунків залежить від надходження міжнародної підтримки

Вторгнення росії спричинило різке зниження експорту, насамперед через заблоковані чорноморські порти та руйнування об'єктів транспортної і виробничої інфраструктури. Це скоротило експортні надходження валюти. Лише один день блокади портів коштує Україні близько 170 млн дол. Для нарощування експорту потрібні нові логістичні маршрути та розблокування портів. Навіть суттєвого збільшення пропускну здатності наявних

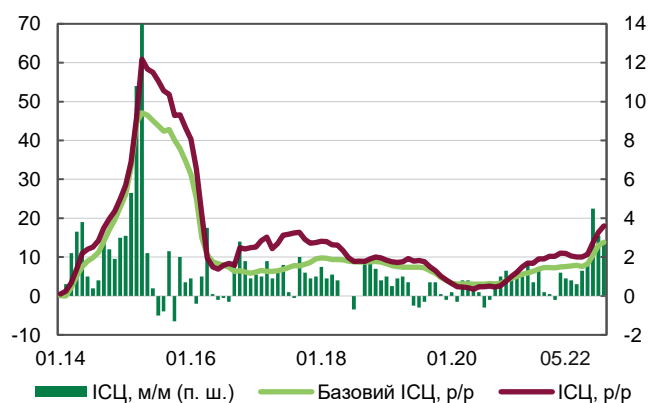
Графік 2.1.4. Валютні виплати уряду й НБУ, екв. млрд дол.*

* У тому числі відсотки. ** У II кварталі 2023 року включно з виплатами за деривативами. *** Відношення планових виплат у відповідному кварталі до обсягу валових міжнародних резервів України станом на 01.06.2022.

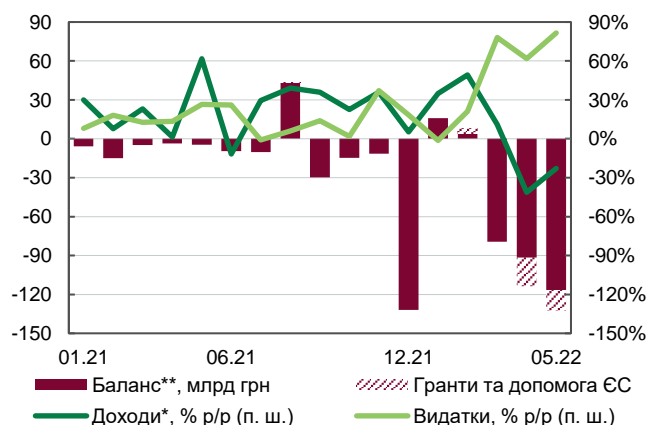
Джерело: МФУ, НБУ.

Графік 2.1.5. Інфляція у 2014–2022 роках, %

Джерело: ДССУ.

Графік 2.1.6. Параметри державного бюджету у 2021–2022 роках

* Динаміка доходів – без урахування грантів та програм допомоги від ЄС. ** Від'ємні значення – дефіцит, додатні – профіцит. Візерунковою заливкою відображено вплив грантів та програм допомоги від ЄС на показники балансу державного бюджету. Отримання грантових коштів у серпні 2021 року та у лютому 2022 року збільшило профіцит та у квітні–травні 2022 року зменшило дефіцит.

Джерело: ДКСУ, МФУ, openbudget.gov.ua, розрахунки НБУ.

автомобільних та залізничних шляхів недостатньо для відновлення постачань.

Імпорт скоротився через звуження внутрішнього попиту, порушення логістичних шляхів, обмеження на купівлю валюти для оплати некритичного імпорту. Проте він відновлюється швидше за експорт, адже менше залежить від морських шляхів та підтримується пільговим оподаткуванням. Значно зросли обсяги імпорту послуг – через витрачання коштів вимушеними переселенцями за кордоном. Надходження грошових переказів залишилися стійкими. Профіцит поточного рахунку за січень–квітень 2022 року попередньо становив 3.2 млрд дол.

Від початку повномасштабної війни НБУ заборонив більшість операцій із транскордонного руху капіталу. Однак дуже значним був вплив коштів через розрахунки з нерезидентами за торговими операціями та зняття готівки населенням за кордоном. Загалом вплив капіталу за фінансовим рахунком за січень – квітень становив 7.3 млрд дол. Його частково пом'якшили надходження кредитів від МФО та країн-партнерів. Ці ресурси поповнили міжнародні резерви.

Валютний ринок балансується за участю НБУ

Від початку повномасштабного вторгнення росії НБУ зафіксував курс гривні до долара США. Це було необхідно, аби упередити паніку на валютному ринку та зупинити можливу неконтрольовану девальвацію. З огляду на дефіцит валютних надходжень, передусім через зниження експорту, НБУ був змушений продавати значні обсяги валюти на ринку. Підтримувати резерви вдається завдяки фінансуванню від міжнародних донорів. На початок червня обсяг валових міжнародних резервів перебував на прийнятному рівні і становив 25.1 млрд дол. Активна присутність НБУ на ринку зберігатиметься, доки не з'являться передумови для ринкового курсоутворення.

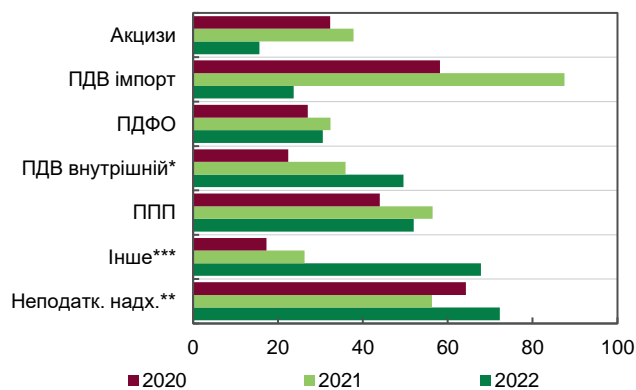
Інфляційний тиск відчутно зріс

Війна спричинила пришвидшення інфляції та зробила її вкрай неоднорідною за групами товарів та регіонами. Зростання цін було зумовлене порушенням ланцюгів постачання, руйнуванням виробничих та складських потужностей, підвищенням виробничих витрат, зокрема через подорожчання енергоносіїв. У травні інфляція пришвидшилася до 18.0% у річному вимірі.

Ризики прискорення інфляції залишаються значними насамперед через подальше зростання собівартості та витрат на логістику. Стримуватимуть зростання цін відновлення виробництва, значна пропозиція зернових та олійних через проблеми з їхнім експортом, заморожені тарифи на комунальні послуги, а також ослаблений внутрішній попит.

Протягом перших місяців війни НБУ не змінював облікової ставки, адже не працювали звичні ринкові канали монетарної трансмісії. Запорукою цінової та фінансової стабільності була підтримка обмінного курсу. Його фіксація після запровадження воєнного стану мала антиінфляційний ефект: стримала негативні очікування та

Графік 2.1.7. Складові доходів державного бюджету в березні – травні 2020–2022 років, млрд грн

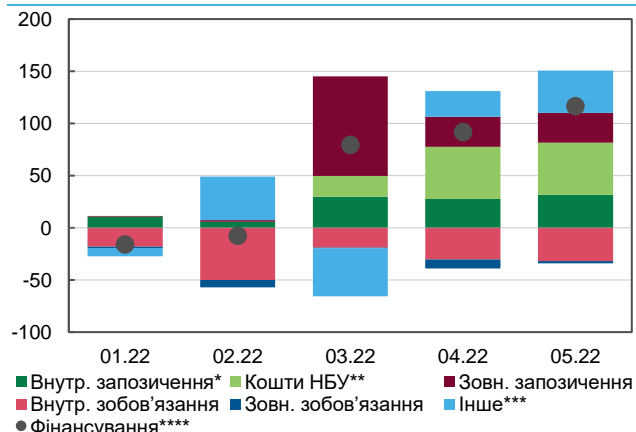
* З урахуванням сплаченого відшкодування (у березні–травні 2022 року практично не здійснюється). ** Переважно перерахування частини прибутку державних підприємств та НБУ. *** У тому числі гранти та допомога від ЄС у 2021–2022 році (у квітні–травні 2022 року на суму 37.7 млрд грн). ППП – податок на прибуток підприємств, ПДФО – податок на доходи фізичних осіб.
Джерело: ДКСУ, МФУ, openbudget.gov.ua, розрахунки НБУ.

Графік 2.1.8. Складові видатків державного бюджету в березні – травні 2020–2022 років, млрд грн

Джерело: ДКСУ, МФУ, openbudget.gov.ua, розрахунки НБУ.

Графік 2.1.9. Фінансування держбюджету у 2022 році, млрд грн

* Без урахування НБУ, ** Фінансування здійснюється НБУ під час воєнного стану шляхом купівлі військових ОВДП уряду на первинному ринку, *** Зміна обсягів бюджетних коштів (зокрема валютних накопичень), фінансування за рахунок коштів єдиного казначейського рахунку, надходження від приватизації, **** Від'ємні значення – профіцит бюджету.
Джерело: ДКСУ, МФУ, openbudget.gov.ua, розрахунки НБУ.

сповільнила зростання цін на імпортовані товари. На початку червня правління НБУ підвищило облікову ставку на 15 в. п. – до 25% річних. Такий крок має бути достатнім для послаблення тиску на валютному ринку та стабілізації інфляційних очікувань.

Значна міжнародна допомога – основа фінансування дефіциту бюджету

Через війну екстраординарно зросли видатки на забезпечення оборони та підтримку населення й економіки. Економічний спад спричинив суттєве скорочення доходів. Невизначеність з приводу глибини кризи посилює ризики невиконання дохідної частини. Доходи знизилися також через запроваджені податкові стимули з оподаткування імпорту. Тож параметри дефіциту держбюджету на поточний рік вимушено переглянуто. Порівняно із запланованим торік показником у 189 млрд грн нині він становить 744 млрд грн. Щомісячна потреба у фінансуванні дефіциту бюджету перевищує 5 млрд дол.

Основним джерелом покриття дефіциту державного бюджету слугує міжнародна допомога. З 24 лютого вже надійшло близько 7.4 млрд дол. Обсяг наданої і заявленої партнерами допомоги на середину червня становить близько 30 млрд дол. Фінансування оборонних та соціальних видатків, а також підтримка економіки й надалі критично залежатимуть від міжнародної допомоги та її вчасного надходження.

Додаткові фінансові ресурси уряд отримує безпосередньо від НБУ через викуп останнім військових облигацій. Із березня до травня НБУ придбав облигацій на 120 млрд грн, що становить 32% всіх запозичень уряду за п'ять місяців 2022 року. Після підвищення облікової ставки НБУ придбав військових ОВДП ще на 70 млрд грн, цього разу під плаваючу ставку на основі облікової. Монетарне фінансування бюджету стало вимушеним кроком. Активніші надходження міжнародної підтримки та збільшення залучень на внутрішньому ринку значно зменшать потребу в застосуванні цього інструменту.

Боргове навантаження стрімко зростає

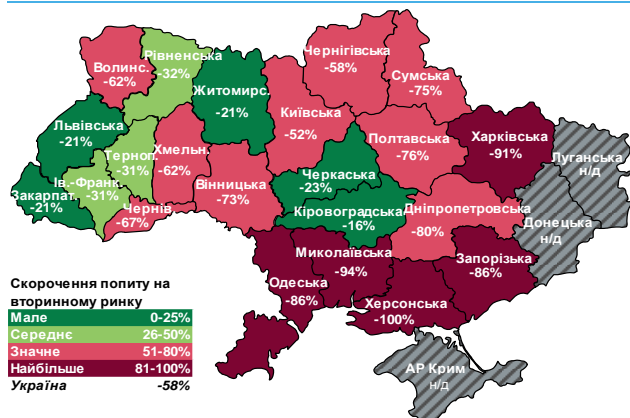
Відношення боргу до ВВП за підсумками 2022 року істотно зростає. Близько двох третин очікуваної міжнародної допомоги становлять позики від країн-партнерів та МФО. Вони надаються на пільгових умовах – під низькі відсотки та на довгі строки, проте несуть валютні ризики в майбутньому. Значне погіршення боргових метрик не має створювати проблем для України, адже міжнародні ринкові залучення не здійснюються. Водночас Україна продовжує вчасно обслуговувати держборг. Обсяги виплат у найближчий рік помірні.

Уряд також залучає кошти на внутрішньому борговому ринку. Однак обсяги залучень нині не перевищують погашень за відповідний період. Водночас у банків є суттєвий запас ліквідності. Тож потенціал нарощення портфеля ОВДП банками значний. Стимулами для активнішого інвестування має стати підвищення Мінфіном дохідності та раціональніша строкова структура ставок.

2.2. Ринок нерухомості та іпотечне кредитування

Війна в Україні є справжнім викликом для ринку нерухомості: на її початку ринок зупинився – як будівництво, так і продажі. Зараз ситуація поволі відновлюється, але загалом визначається рівнем безпеки в регіоні. Найкращий стан ринку житла – у західних областях України. Заявлені ціни не підкріплені попитом та підігріті переважно очікуваннями продавців. Ринок перебуває в дисбалансі. Під значним ризиком через руйнації та падіння платоспроможності позичальника і портфелі іпотеки в областях, близьких до бойових дій. На ринку комерційної нерухомості ситуація є важкою, і лише для сегменту торговельних площ – контрольованою. Якщо для офісів криза обіцяє бути тривалою, то торгові площі можуть відновитися дещо швидше.

Графік 2.2.1. Зміна попиту на житло на вторинному ринку*, за областями України

* У травні 2022 року порівняно із жовтнем 2021 року.

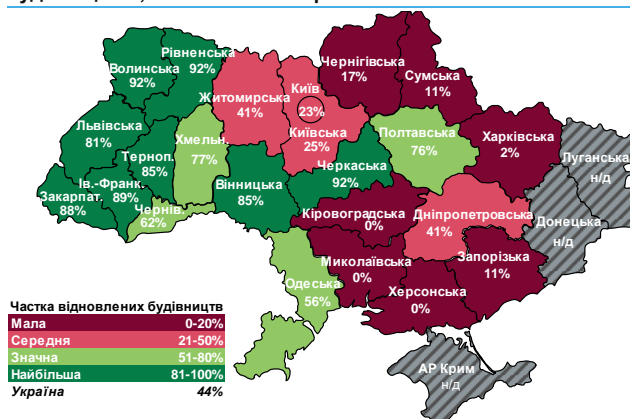
Джерело: Flatfy.

З початку повномасштабної війни ринок нерухомості майже зупинився

Війна в Україні є нищівною для ринку нерухомості не лише через руйнування житла та комерційної нерухомості, але й через надвисокий рівень невизначеності. Безпекові загрози суттєво зросли, значна частина населення виїхала за кордон або ж переїхала в межах України, тож планування подальшого місця проживання відкладається на спокійніше майбутнє. Вищу привабливість порівняно з нерухомістю мають ліквідні активи – готівка, депозити та цінні папери. Попит на житло майже зник: ті, хто планував придбати його для себе, – переважно відмовилися від цієї ідеї через безпекові міркування; для тих, хто розглядав житло як інвестицію, цей актив став менш привабливим, адже зараз важко оцінити майбутню динаміку цін.

До 19 квітня 2022 року операцій з купівлі-продажу житла не було через закритий доступ до держреєстру прав на нерухомість. Згодом доступ поновили, але з певними обмеженнями для безпечного проведення трансакцій. За свідченнями учасників ринку, це поки не призвело до відродження ринкової активності, хоча кількість відвідувань сайтів з оголошеннями дещо збільшилася. Попиту на новобудови в Києві майже немає. У західних областях ситуація краща, але і там попит зменшився більш як на половину відносно довоєнного рівня. Готові купувати нерухомість деякі інвестори зі значними заощадженнями і лише зі суттєвими знижками. За даними сервісу з пошуку житла Flatfy, попит на житло на вторинному ринку в Україні теж зменшився більш ніж удвічі відносно жовтня 2021 року. Активність скоротилася в усіх областях України, на територіях близьких до зон бойових дій попиту майже немає. На заході країни зниження попиту очікувано найменше.

Графік 2.2.2. Частка новобудов, в яких відновилося будівництво*, за областями України

* Порівняно з кількістю активних будівництв станом на 23.02.2022. Станом на 30 травня 2022 року.

Джерело: ЛУН.

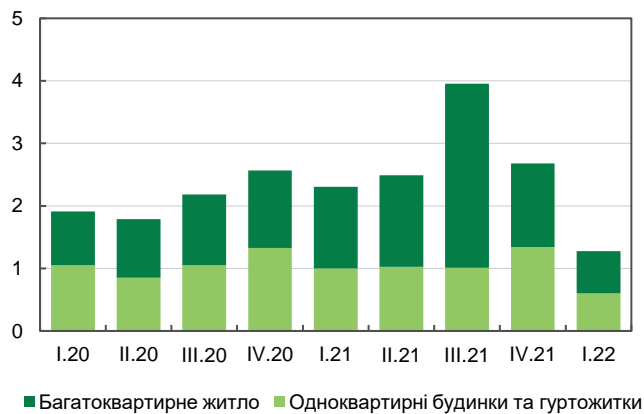
Будівництво поволі відновлюється, проте нова пропозиція під загрозою

Станом на кінець травня забудовники відновили роботи менш ніж на половині житлових комплексів України. У Києві та області будівництво поновилося на менш ніж на третині об'єктів, що активно будувалися в переддень війни. Добудовуватимуть зараз переважно ті, чий об'єкт на фінальній стадії будівництва, та ті, хто має запас коштів. На сьогодні комерційні інвестиції в нове будівництво не здійснюються.

Ціни відображають вищу собівартість, проте не узгоджуються з низьким попитом

За підсумками першого місяця повномасштабної війни номінальні ціни на первинному ринку столиці майже не

Графік 2.2.3. Введення в експлуатацію житла в Україні, млн кв. м.

Джерело: ДССУ.

змінилися – ринок завмер. Утім, уже в квітні після відведення окупаційних військ від північних областей країни ситуація стабілізувалася. Заявлені ціни на житло зростали в межах 5% на місяць, тобто значно швидше, ніж за нормальних умов. У західних областях у середньому вартість житла на первинному ринку зростала подібними темпами. Забудовники підвищують вартість нового житла, щоб “підігнати” заявлені ціни під очікувану девальвацію гривні, інфляцію та стрімке зростання собівартості будівництва.

На вторинному ринку загалом спостерігається зростання цін в оголошеннях, хоч і дещо хаотичне. У деяких областях заявлені ціни зростають через вищу безпечність та віддаленість від кордонів із росією: у Львівській області ціни зросли більш як на половину відносно жовтня минулого року, за даними Flatfy. В інших – через значні руйнації та відповідно скорочення пропозиції житла: у Сумській області ціна, пропонується продавцем, зросла більш ніж вдвічі за зазначений період.

Однак більшість заявлених цін на первинному та вторинному ринках відображає скоріше оптимістичні очікування продавців. За дуже низького попиту та мізерної кількості угод реальну вартість квадратних метрів визначити вкрай важко. Ті угоди, що є на ринку, можуть укладатися зі значними знижками. Рівень знижок залежить від потреби продавця у ліквідності. Тож нинішні ціни не відображають стан ринку, йому ще слід віднайти рівновагу.

Графік 2.2.4. Індекс заявлених в оголошеннях цін на житло в місті Києві, 12.2019 = 100%

Джерело: ДССУ, агентства нерухомості, розрахунки НБУ.

Далі на динаміку цін на житло впливатимуть одночасно менший попит та менша пропозиція житла. Менший попит зумовлюватиметься зниженням доходів та еміграцією населення, а також скороченням іпотеки. У західних регіонах та в Києві попит відновиться швидше за рахунок внутрішнього переміщення. Менша пропозиція житла зумовлюватиметься меншою привабливістю будівельного бізнесу для інвестицій та першочерговим спрямуванням будівельних ресурсів на відновлення житла для постраждалих, що фінансуватиметься державою. Важливим драйвером динаміки цін і далі буде підвищення собівартості будівництва.

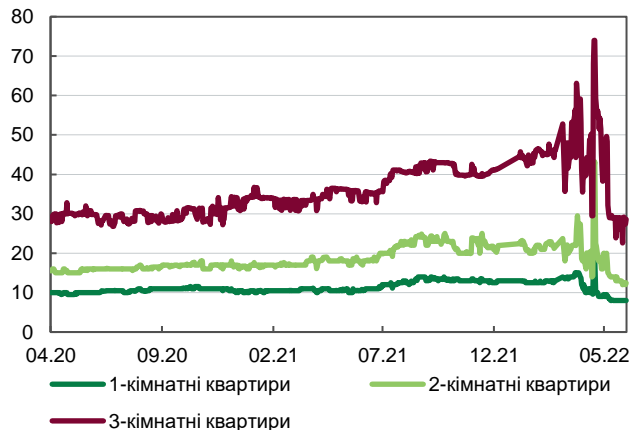
Вартість оренди помітно зменшилася

На відміну від купівлі житла ринок оренди швидше пристосовується до поточних умов: ціни активно реагують на зміну попиту. Попит на оренду, за даними про кількість шукачів на сайті з оренди житла Bird, станом на кінець травня в столиці зменшився приблизно вдвічі порівняно з довоєнним рівнем. Відповідно і ціна оренди в середньому зменшилася майже на 40%. Те, що ціни на оренду та придбання нерухомості рухаються в протилежних напрямках, і те, що досить стало історичне співвідношення між ними почало змінюватися, свідчить про тимчасовість стану обох ринків. Ринок ще має віднайти рівноважну ціну.

Війна в Україні – виклик для іпотечного кредитування

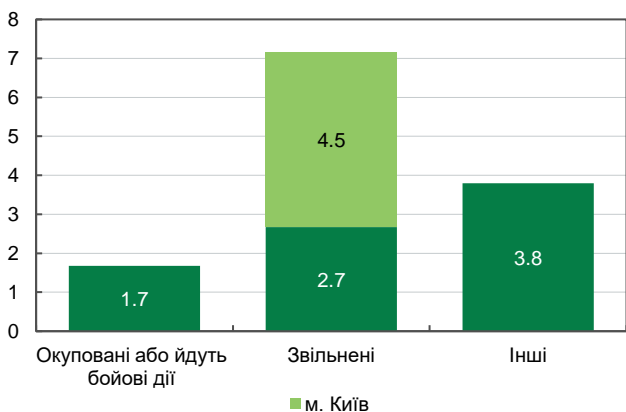
За даними Київської школи економіки, на кінець травня з початку повномасштабної війни пошкоджено 44 млн кв. м

Графік 2.2.5. Вартість оренди квартир в Києві, тис. грн

Джерело: Bird.

Графік 2.2.6. Іпотечні кредити, видані за 2020–2021 роки, за статусом області станом на кінець травня 2022 року, млрд грн

Окуповані або йдуть бойові дії: Донецька, Запорізька, Луганська, Миколаївська, Харківська, Херсонська області.

Звільнені: Київська, Сумська, Чернігівська області та місто Київ.

Джерело: дані банків.

житла, що еквівалентно втратам у 39.4 млрд дол. Так, через руйнування житла та погіршення платоспроможності населення значна частка іпотечного портфеля може стати непрацюючою. Під найбільшим ризиком кредити, видані в областях, які зараз під окупацією та в яких ведуться активні бойові дії. Це 13% від загального обсягу іпотеки, виданої за попередніх два роки. Позичальники з проблемними кредитами, застава за якими зруйнована або пошкоджена, потребуватимуть механізмів реструктуризації та компенсації збитків для відновлення старого або ж купівлі нового житла. Втрати, що виникнуть за іпотечним портфелем, не мають нести лише банки. Вони мають бути враховані під час розроблення механізму компенсації збитків України.

Ринок комерційної нерухомості повністю визначається попитом

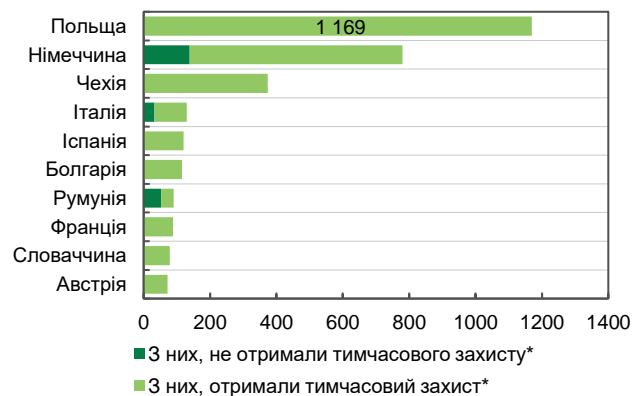
Ситуація на ринку торговельної нерухомості зараз залежить від безпечності та віддаленості від бойових дій. У західних областях України станом на кінець травня відновило роботу більшість торгових площ, у Львові показник близький до 95%. Після деокупації північних областей почав швидко відновлюватись і Київ – зараз у столиці працює близько 80% торговельних площ. Водночас у регіонах, де ведуться бойові дії, чи близьких до них – ситуація значно гірша через те, що немає попиту, а також через небезпеку та руйнування. За даними Української Ради ТЦ, за три місяці війни в Україні пошкоджено 19 ТЦ, збитки від руйнувань сягають понад 300 млн дол. Серед працюючих об’єктів вакантність помірно зросла через тимчасовий вихід з ринку орендарів-багатонаціональних корпорацій з міркувань безпеки, згорання діяльності представників російського бізнесу та скорочення попиту в сегменті розваг. Ураховуючи ослаблений попит, ринок залишається під владою орендаря. Власники та орендарі змогли домовитися про особливі умови оплати: тепер ритейлери переважно платять лише відсоток від товарообігу без фіксованої ставки, яка раніше була переважно обов’язковою. Надалі заповненість ТЦ визначатиметься темпом повернення населення у міста та його споживчими настроями.

Надзвичайно постраждав ринок офісної нерухомості. Відвідуваність робочих місць впала значно нижче, ніж під час пандемії COVID-19. Орендарі швидко перевели працівників на дистанційну роботу, адже процеси вже були налагоджені. Попри очікування, відвідуваність не збільшилася навіть у великих містах західних областей. Однак там вдалося уникнути такого суттєвого провалу, як в інших регіонах країни. Власники площ за чинними угодами отримують близько третини від звичних доходів. Орендарі найімовірніше відмовлятимуться від площ після завершення дії договорів. На ринку прогнозують тривалу кризу вакантності та відповідно дохідності.

2.3. Домогосподарства та пов'язані ризики

Війна реалізувала більшість ризиків для домогосподарств: безпекові загрози, масова міграція, а також часткова або повна втрата зайнятості, а отже, і доходу. Значна втрата трудових ресурсів знижує потенціал для відновлення економіки. Попит на робочу силу залишається низьким, зайнятість відновлюється дуже повільно. Реальні доходи населення впали, матеріальне становище погіршуватиметься й надалі. Менші обсяги споживання різко знизили попит населення на кредити. Через падіння доходів низки категорій населення їхнє боргове навантаження зростатиме. Заощадження населення зберігає в ліквідних активах, привабливість валютних коштів зросла.

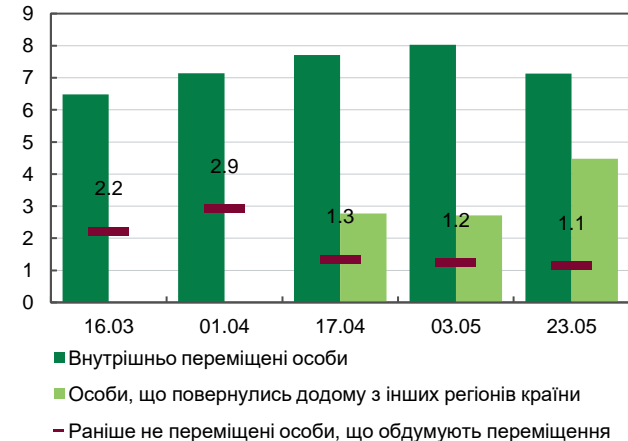
Графік 2.3.1. Кількість вимушених переселенців з України до країн, що прихистили найбільше українців, на 17.06.2022, тис. осіб

* Тимчасовий захист – це особлива процедура з надання притулку в ЄС особам, які мігрують з країн, що не є членами ЄС, та не мають змоги повернутися на батьківщину з об'єктивних причин.

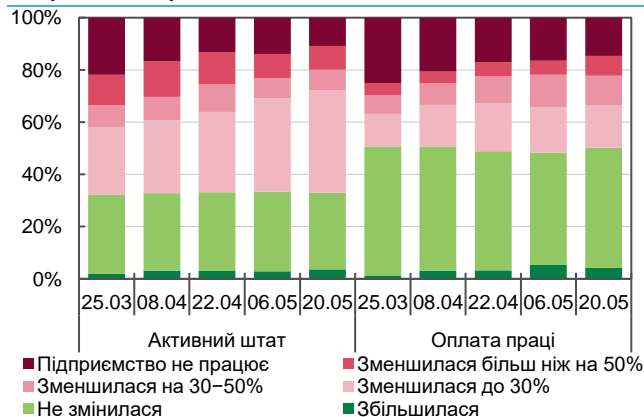
Джерело: Управління Верховного комісара ООН у справах біженців.

Графік 2.3.2. Оцінка кількості внутрішньо переміщених осіб в Україні в 2022 році, млн осіб

Джерело: Міжнародна організація з міграції.

Графік 2.3.3. Зміна зарплати та кількості активно працюючих на підприємстві порівняно з довоєнним часом

Джерело: НБУ, опитування ділової активності підприємств.

Втрати домогосподарств від війни колосальні

Внаслідок повномасштабної війни в Україні реалізувалися майже всі ризики для домогосподарств. Виникли екстремальні безпекові загрози, що спричинили вимушену масову міграцію як всередині країни, так і за її межі. Населення втратило доходи, частина – ще й майно. За даними травневого опитування Info Sapiens, домогосподарства оцінили, що їхній добробут упав на третину з початку війни.

Масштабна міграція матиме тривалий вплив на економіку

За даними ООН, з початку повномасштабної війни до середини червня з України виїхало приблизно на п'ять мільйонів осіб більше, ніж повернулося. Левова частка вимушених переселенців знайшла прихисток у країнах ЄС, з них тимчасовий захист (особлива процедура отримання притулку в ЄС на тривалий строк) там отримали близько двох третин. За опитуванням Gradus Research, третина українців, які зараз перебувають за кордоном, поки не планують повертатися додому. За оцінками Міжнародної організації з міграції, наприкінці травня понад сім мільйонів осіб були внутрішніми переселенцями. Водночас протягом травня до своїх домів повернулися близько двох мільйонів внутрішньо переміщених осіб. Хоча населення і повертається до країни останніми тижнями, кількість принаймні тимчасово втрачених трудових ресурсів величезна. За оцінками МОП, майже половина зовнішніх переселенців працездатного віку були раніше працевлаштовані, а дві третини мають вищу освіту. У середньостроковій перспективі втрата робочої сили суттєво сповільнюватиме темпи відновлення економіки та негативно вплине на попит на фінансові послуги.

Безробіття зросло проти скорочення робочої сили

Війна примусила підприємства скоротити персонал. Як свідчать оперативні опитування НБУ, у березні п'ята частина підприємств припинила свою діяльність, а ще близько половини змушені були утримувати менше персоналу. Після першого шоку війни ситуація поволі поліпшувалася – підприємства відновлювали роботу, зайнятість поступово зростала, хоч і залишилася суттєво нижчою за довоєнну. Через зниження ділової активності попит на робочу силу все ще значно нижчий за її пропозицію. За даними сайтів з пошуку роботи, у травні кількість вакансій була більш як вдвічі нижчою за довоєнний рівень, а кількість резюме – помітно зростала. Станом на кінець квітня, за даними ЄБА, лише 3% опитаних компаній планують надалі збільшувати кількість працівників.

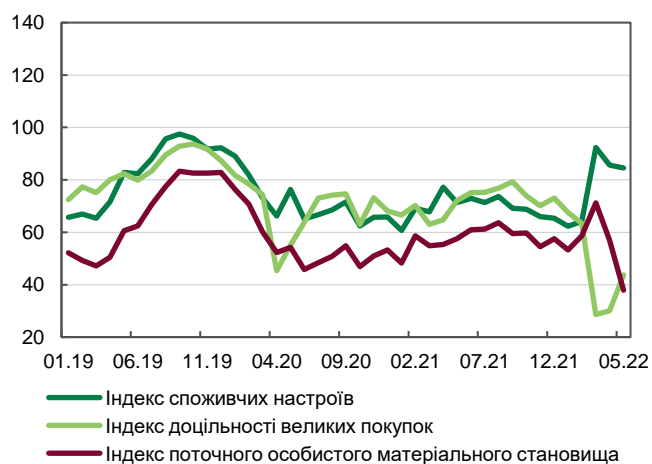
Графік 2.3.4. Зміна реальних випланих через банки доходів населення, р/р

* Розраховано на основі даних про готівкові виплати та безготівкові перерахування на банківські рахунки зарплат, доходів ФОП та стипендій.

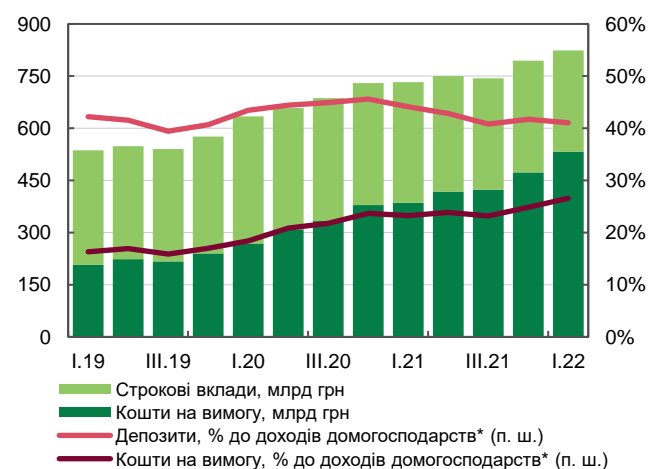
Джерело: НБУ, Пенсійний фонд України, Кабінет міністрів України, Державна служба зайнятості України.

Графік 2.3.5. Споживчі настрої домогосподарств, пункти

Джерело: Info Sapiens, щомісячні опитування населення (вік 16+).

Графік 2.3.6. Депозити домогосподарств

* Доходи домогосподарств – виплачені зарплати, доходи ФОП, стипендії, пенсії та допомоги. Дані про зарплати, доходи ФОП та стипендії розраховані на основі інформації про готівкові та безготівкові виплати на банківські рахунки.

Джерело: НБУ.

Реальні доходи населення впали

У лютому роботодавці виплатили працівникам аванси та компенсації, щоб допомогти пережити скруту. Проте надалі трудові доходи знижувалися. За даними опитування НБУ, у травні доходи найманих працівників були майже на чверть меншими від довоєнного рівня. Разом із тим у разі зросли обсяги грошового забезпечення військових та виплачувались допомоги внутрішнім переселенцям і соціально незахищеним верствам населення. Це значною мірою компенсувало зниження доходів за іншими складовими. Однак доходи низки категорій населення, передусім найманих працівників, суттєво постраждали. Їхні номінальні доходи відновлюватимуться повільно, а інфляція прискорюється. Тож реальні доходи працівників надалі знижуватимуться.

Боргове навантаження на позичальників зростає

Реагуючи на падіння доходів та невизначеність, населення обмежило споживання. Індекс доцільності великих покупок стрімко впав у березні та залишається значно нижчим, ніж до війни. Через низький споживчий попит, зокрема на дорогавартісні товари, потреба в кредитах знизилася. Попит на іпотеку майже зник через значний рівень невизначеності. Водночас раніше отримані позики населення поволі повертає. Тож співвідношення кредитів і номінальних доходів навіть дещо знизилася. Крім того, банківські “кредитні канікули” полегшили платіжний графік позичальників. Проте поточна криза призвела до того, що значна частка населення втратила роботу (а відповідно й доходи) та навіть майно. Таким боржникам вчасно обслуговувати борги буде складно.

Поточні рахунки та готівка – ключові засоби збереження коштів населення

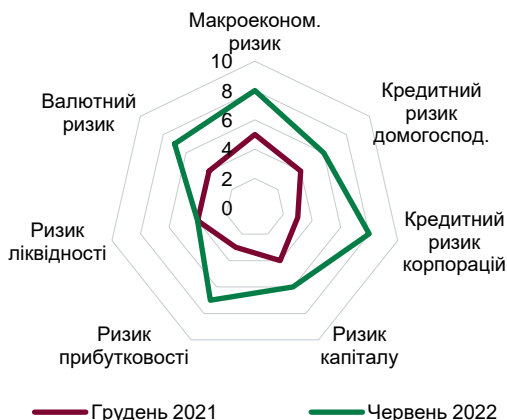
У надзвичайних умовах війни найвищу цінність мають ліквідні та мобільні активи. Кошти на рахунках та готівка – нині найпривабливіші форми заощаджень. Значна частка коштів, що надійшли навесні на гривневі рахунки населення, залишалася в банках. Співвідношення коштів на рахунках банків та доходів населення залишилося на довоєнному рівні. Привабливість строкових вкладів впала, бо більшість населення бажає мати необмежений доступ до своїх заощаджень. Домогосподарства зі значними заощадженням активно купували військові ОВДП. Кількість інвесторів² вже зросла до майже 89 тис. осіб. Суворі обмеження на продаж валюти банками тривалий час стримували населення від переведення власних банківських заощаджень у валюту. Однак зростання цін та девальвація гривні посилюють стимули до пошуку альтернативи гривневим заощадженням.

² Оцінено за інформацією депозитарних установ без урахування можливості одночасного володіння цінними паперами з різних випусків.

Частина 3. Умови та ризики банківського сектору

3.1. Карта ризиків фінансового сектору

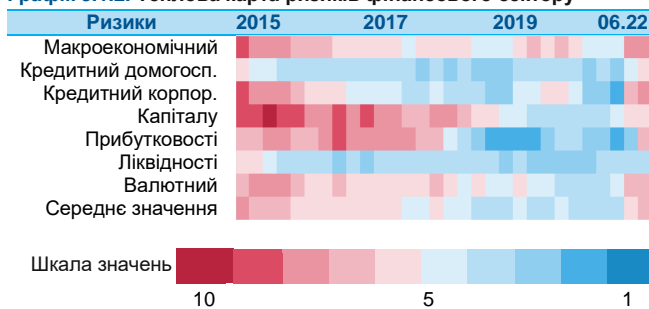
Графік 3.1.1. Карта ризиків фінансового сектору*

* НБУ оцінює ризики за шкалою від 1 до 10, де 1 – найнижчий рівень ризику, 10 – найвищий рівень ризику. Оцінка відображає очікуваний стан на наступні 12 місяців. [Методологія побудови карти ризиків](#) була скоригована з огляду на доступність даних.

Джерело: оцінка НБУ.

Графік 3.1.2. Теплова карта ризиків фінансового сектору

Джерело: оцінка НБУ.

Пояснення:

- макроекономічний ризик відображає рівень загроз, що виникають в реальній економіці або фіскальній сфері;
- кредитний ризик домогосподарств та корпоративного сектору відображає перспективи зміни рівня непрацюючих кредитів у портфелях банків та необхідність додаткового формування резервів під такі кредити;
- ризик достатності капіталу оцінює можливості банків забезпечувати достатній рівень капіталу;
- ризик прибутковості оцінює спроможність банків генерувати чистий прибуток;
- ризик ліквідності відображає здатність банків повною мірою та вчасно виконувати свої зобов'язання перед вкладниками і кредиторами;
- валютний ризик показує те, наскільки тенденції валютного ринку можуть впливати на стійкість банків.

Макроекономічний ризик зріс

Повномасштабна війна призвела до значного зростання макроекономічного ризику через глибокий спад економіки, рекордне зростання дефіциту бюджету, зростання тиску на валютному ринку.

Кредитний ризик домогосподарств зріс

Ризик посилюється через падіння доходів домогосподарств та пов'язане з цим фактичне й очікуване зростання частки прострочених кредитів. Також очікування банків з приводу якості кредитного портфеля погіршилися. Однак помірне боргове навантаження домогосподарств обмежує ризики.

Кредитний ризик підприємств зріс

Рівень кредитного ризику корпоративних позичальників оцінюється як високий через різке зростання очікуваних кредитних збитків. Також банки самі значно погіршили власні прогнози якості корпоративного кредитного портфеля.

Ризик капіталу зріс

Ризик капіталу зріс помірно, адже капітал з початку війни поки лише незначно знизився. Нині нормативи достатності капіталу суттєво перевищують мінімальні вимоги. Проте можна спрогнозувати значне посилення ризику капіталу в наступні 12 місяців через реалізацію кредитного ризику.

Ризик прибутковості зріс

Ризик оцінюється як високий. Банківський сектор збитковий через значні відрахування до резервів за кредитними збитками. Разом з тим знизився комісійний дохід через скорочення попиту на банківські послуги та зниження тарифів. Проте процентні доходи банків зростали і чиста процентна маржа збереглася.

Ризик ліквідності не змінився

Ризик ліквідності залишився помірним. Вклади населення зросли та є стабільними. Кошти корпорацій на початку війни скоротилися, проте згодом почали зростати. Банки зберігають значний запас високоякісних ліквідних активів. Водночас самі банки очікують на посилення ризику ліквідності в майбутньому.

Валютний ризик зріс

Валютний ризик суттєво посилюється через значні дисбаланси на валютному ринку. Ці дисбаланси спричинили значне погіршення девальваційних очікувань. Водночас тимчасова фіксація валютного курсу, рекордно помірна доларизація банківських балансів, майже збалансовані валютні позиції банків обмежують цей ризик.

Вставка 2. Перша регуляторна реакція НБУ на війну

З початком повномасштабної війни Національний банк розгорнув багатопланові заходи з підтримки стійкості фінансового сектору. Частково вони ґрунтуються на досвіді попередніх криз. У своїх подальших кроках НБУ орієнтуватиметься на актуальні економічні процеси та перебіг бойових дій.

З перших днів російського вторгнення НБУ застосовував широкий спектр заходів для підтримки фінустанов та позичальників. Швидкій реакції регулятора сприяв досвід, набутий під час коронакризи: багато заходів подібні вжитим у 2020 році. Втім цього разу вони були рішучішими пропорційно загрозі. Найважливішими для стабілізації ситуації у фінансовому секторі стали такі рішення.

- **Обмежено транскордонний рух капіталу та зафіксовано валютний курс.** Було заборонено купівлю валюти та транскордонні платежі, крім як для потреб критичного імпорту. Офіційний обмінний курс гривні до долара досі зафіксований на рівні 24 лютого, однак знято обмеження на встановлення курсу на готівковому ринку.

- **Розширено доступ до рефінансування.** З 24 лютого банкам стало доступне бланкове рефінансування на 1 рік у розмірі до 30% коштів населення. Зі зниженням ризику ліквідності змінилися умови рефінансування. Тепер отримати беззаставні кредити банк може лише в разі відпливу 5% і більше коштів фізичних осіб порівняно з довоєнними обсягами та якщо він не має ОВДП, які можна передати в заставу. Підходи до оцінки ОВДП як застави за рефінансуванням теж переглянуто: цінні папери приймаються за справедливою вартістю без коригуючих коефіцієнтів, проте не вищою за номінал.

- **НБУ не застосовуватиме заходів впливу за порушення банками пруденційних нормативів, лімітів відкритої валютної позиції та строків подання статистичної звітності, якщо вони виникли внаслідок агресії росії.** Після завершення війни банки матимуть достатньо часу для приведення своєї діяльності у відповідність до регуляторних вимог.

- **Банкам заборонено розподіляти капітал, зокрема виплачувати дивіденди.**

- **Тимчасово запроваджено повне гарантування вкладів фізичних осіб** (див. [Вставку 3](#)).

- **Відтерміновано впровадження або призупинено низку регуляторних вимог.** НБУ відмовився від планів активувати буфери капіталу, підвищувати ваги ризику за ОВДП в іноземній валюті та мінімальне значення NSFR до 100% за раніше затвердженим графіком. Тимчасово послаблені вимоги до управління проблемними активами, призупинено вимоги з регулярного оновлення планів відновлення, переоцінки і перевірки застав.

- **Формалізовано “кредитні канікули” для позичальників.** Під час воєнного стану та 30 днів після його припинення чи скасування кредитним установам законодавчо заборонено нараховувати неустойку, пеню чи підвищувати ставку за позиками. Для реструктуризованих через війну позик НБУ пом’якшив підходи до оцінки кредитного ризику (див. [Вставку 5](#)).

- **Спрощено низку вимог до операційної діяльності.** Банкам дозволено використання хмарних сервісів Європи, США та Канади, що дає змогу вберегти дані від загрози знищення. Спрощено низку вимог ідентифікації клієнтів, суму ліміту за спрощеними процедурами віддаленої верифікації підвищено з 40 тис. грн на місяць до 400 тис. грн. Призупинено здійснення виїзних перевірок з фінмоніторингу на період дії воєнного стану.

Заходи, вжиті на початку повномасштабної війни, дали змогу нейтралізувати паніку та пережити найважчі перші тижні війни. НБУ і надалі оперативного реагуватиме на зміну ситуації, пристосовуючи регуляторні вимоги.

Таблиця 3. Орієнтовані на банки заходи НБУ у відповідь на пандемію COVID-19 та на повномасштабну війну

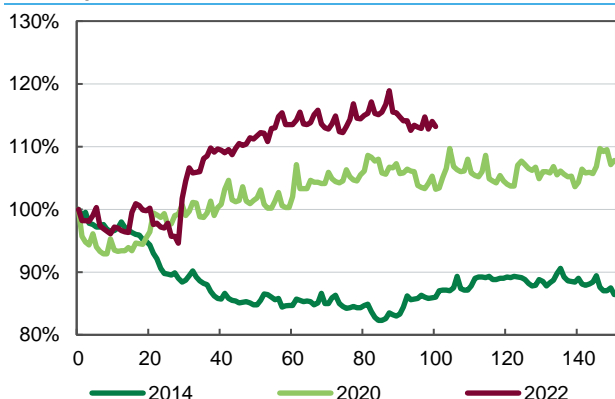
Заходи	Під час коронакризи (станом на квітень 2020 року)	Під час воєнного стану (станом на травень 2022 року)
Монетарні	Регулярний перегляд облікової ставки (ставка знизилася). Запровадження довгострокового рефінансування. Запровадження процентного свопу з банками. Включення до переліку застави для рефінансування муніципальних та гарантованих державою облігацій.	Облікова ставка тимчасово не переглядалася (до червня). Запровадження річного бланкового рефінансування. Скасування коригуючих коефіцієнтів для ОВДП, що є заставою за рефінансуванням
Регуляторні та операційні	Рекомендовано не виплачувати дивідендів. Скасовано оцінку стійкості банків, у т. ч. стрес-тестування. Відтерміновано запровадження буферів капіталу. Відтерміновано подання фінансових звітів. Відтерміновано переоцінку та перевірку застав. Призупинено регулярне оновлення планів відновлення. Тимчасово скасовано тарифи СЕП НБУ.	Не застосовуються заходи впливу за порушення нормативів, зокрема достатності капіталу та ліквідності. Заборонено виплачувати дивіденди. Скасовано оцінку стійкості банків, у т. ч. стрес-тестування. Відтерміновано запровадження буферів капіталу. Відтерміновано підвищення NSFR з 90% до 100%. Відтерміновано подання фінансових звітів, деякої статзвітності. Відтерміновано переоцінку та перевірку застав. Призупинено регулярне оновлення планів відновлення. Тимчасово скасовано тарифи на послуги BankID НБУ. Дозволено використання хмарних послуг банками. Тимчасово розширена спрощена верифікація, зупинені виїзні перевірки з фінмоніторингу. Фіксація валютного курсу. Обмеження на купівлю валюти, транскордонні валютні операції. Обмеження на зняття коштів з валютних рахунків. Створено можливість обміну готівковою гривнею за кордоном.
Валютні		Заборона нараховувати неустойку, пеню чи підвищувати ставку за позиками. Сприяння реструктуризації позик . Скасування на два місяці, а потім зниження комісії інтерчейндж НПС “Простір” порівняно з довоєнним рівнем.
Адресовані клієнтам	Сприяння кредитним канікулам та реструктуризації позик.	

Синім кольором позначено подібні або ідентичні заходи, що вживалися під час коронакризи та воєнного стану.

3.2. Ризики ліквідності та фондування

Ризик ліквідності під час війни не реалізувався: загальний обсяг банківського фондування зріс за рахунок гривневих поточних рахунків населення. Тож запроваджені НБУ від початку війни обмеження досить швидко було послаблено. Кошти фізичних осіб залишаються стабільними та навіть подешевшали. Натомість корпоративні депозити спершу скоротилися, проте від початку квітня почали зростати з відновленням роботи підприємств. Банки із запасом виконують нормативи ліквідності. Тож жодної потреби у регуляторних послабленнях не було. Підвищення облікової ставки НБУ вимагатиме від банків підвищення депозитних ставок надалі. Це збереже привабливість гривневих вкладень та гарантуватиме стабільність гривневої бази фондування в умовах великої невизначеності.

Графік 3.2.1. Гривневі кошти фізичних осіб, останній день до відпливу коштів = 100%*

* На осі X – кількість робочих днів. 0 (початок відлику) – останній день перед відпливом коштів: 23 січня у 2014 році; 10 березня у 2020 році; 17 січня у 2022.

Джерело: НБУ, щоденні дані.

Ризики відпливу коштів посилилися з початку року

З початку року поведінка вкладників свідчила про можливе посилення ризиків ліквідності в разі повномасштабної війни. Через негативне інформаційне поле, сповнене повідомленнями про очікуваний напад росії, спостерігався поступовий відплив гривневих депозитів із банків. Тож із початком активних бойових дій НБУ прийняв низку рішень для підтримки системи:

- установив м'які ліміти на зняття гривневих коштів населення – в Україні – 100 тис. грн у день, ліміти зняття готівки за кордоном із часом було обмежено до 50 тис. грн на місяць;
- спершу заборонив знімати валютні вклади, згодом поетапно збільшив ліміт до еквіваленту 100 тис. грн у день;
- запровадив бланкове рефінансування для покриття можливих відпливів коштів населення. Ліміт рефінансування встановив у розмірі 30% довоєнного обсягу вкладів домогосподарств.

Парламент також запровадив повну гарантію на банківські вклади населення на період дії воєнного стану та три місяці після нього (див. [Вставку 3](#)).

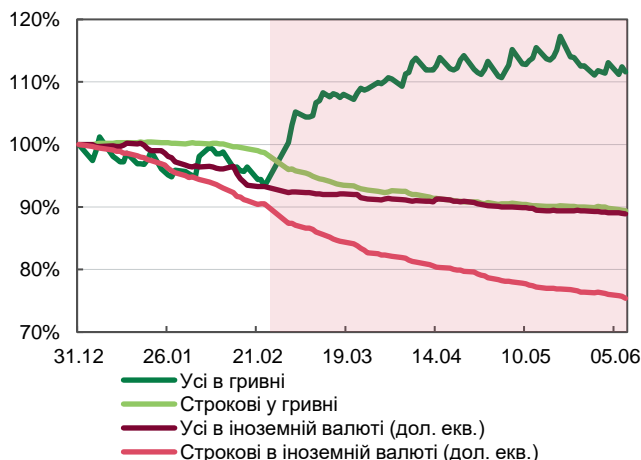
Ризик ліквідності не реалізувався, населення зберегло довіру до банків

Ризики суттєвих відпливів коштів із початком повномасштабного наступу не реалізувалися. Банківське фондування навпаки зросло передусім завдяки припливу гривневих коштів на рахунки населення. Роботодавці виплатили значні обсяги заробітної плати авансом. Додатковим джерелом коштів на рахунках у банках було надходження пенсій та соціальних виплат від держави. За 10 днів лютого та березень обсяг гривневих коштів населення на банківських рахунках зріс на близько 20%.

У перші тижні повномасштабної війни постачання готівки в банкомати в окремих регіонах було ускладнене. Банківські відділення майже не працювали там, де ризики окупації були найвищими. Натомість безперервно працювала система онлайн-платежів. Також ініціатива великих мережевих магазинів видавати готівку з карток за запитом збільшила доступ населення до готівки і зменшила витрати на інкасацію.

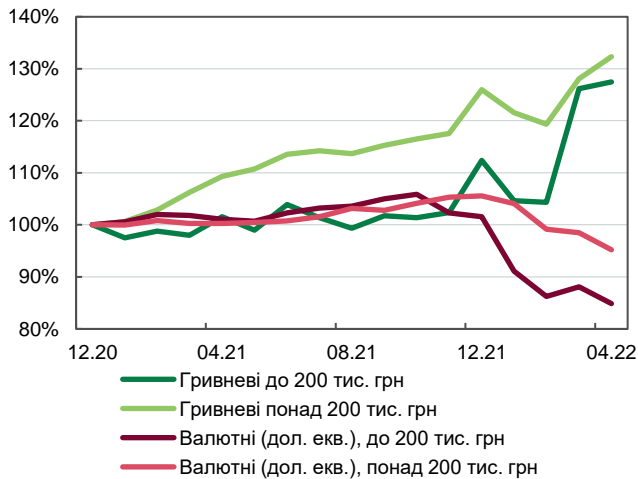
У квітні–травні приріст гривневих коштів населення на рахунках сповільнився. Надалі кошти населення навряд стрімко зростатимуть через зниження доходів. Результати опитування банків свідчать, що вони також [очікують майже незмінного обсягу депозитів населення](#)

Графік 3.2.2. Кошти фізичних осіб, 31.12.2021 = 100%

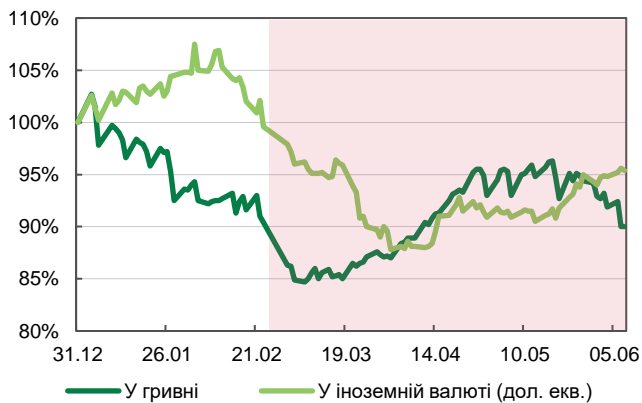
Джерело: НБУ, щоденні дані.

Графік 3.2.3. Кошти фізичних осіб залежно від розміру вкладу, 31.12.2020=100%

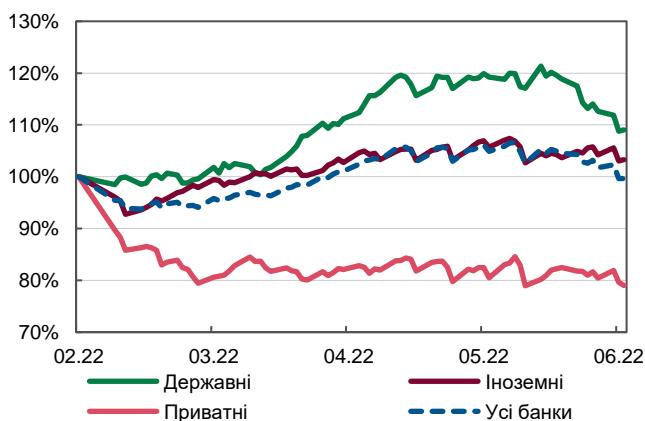
Джерело: ФГВФО, розрахунки НБУ, без урахування Ощадбанку.

Графік 3.2.4. Кошти суб'єктів господарювання, 31.12.2021 = 100%

Джерело: НБУ.

Графік 3.2.5. Гривневі кошти суб'єктів господарювання за групами банків, 23.02.2022 = 100%

Джерело: НБУ.

найближчим часом. Валютні вкладення домогосподарств спочатку були майже незмінні, незначні відпливи розпочалися із послабленням обмежень на їх зняття.

Структура роздрібних вкладів змінилася

Від початку повномасштабної війни зростає частка дрібніших вкладів. Обсяг гривневих вкладів у діапазоні від 10 до 200 000 грн зріс за березень–квітень на 21.8%, а більших – лише на 10.8%. Ця тенденція відрізняється від довоєнної, коли більші вклади зростали швидше. Зростає також частка поточних рахунків. Під час війни населення прагне мати безперешкодний доступ до власних грошей. Тож попит на строкові депозити очікувано зменшився і ймовірно буде низьким найближчим часом. Частка вкладів на вимогу в коштах населення в усіх валютах зросла з 56.1% у січні до 64.7% на кінець травня.

Зміна коштів бізнесу корелює з рівнем економічної активності

Кошти суб'єктів господарювання знижувалися перші декілька тижнів після повномасштабного наступу. Відпливи були зумовлені виплатами зарплат і податків та значним зниженням надходжень від виручки. Ця тенденція була подібною і для гривневих, і для валютних вкладів. Для гривневих вкладів падіння вже в середині березня змінилося зростанням. Поступове економічне відновлення сприяло накопиченню гривневих коштів на рахунках підприємств. Валютні вклади теж зросли, проте їхня динаміка значно стриманіша. Ураховуючи подальше поживлення економічної активності, обсяг коштів на рахунках корпорацій надалі поволі зростатиме.

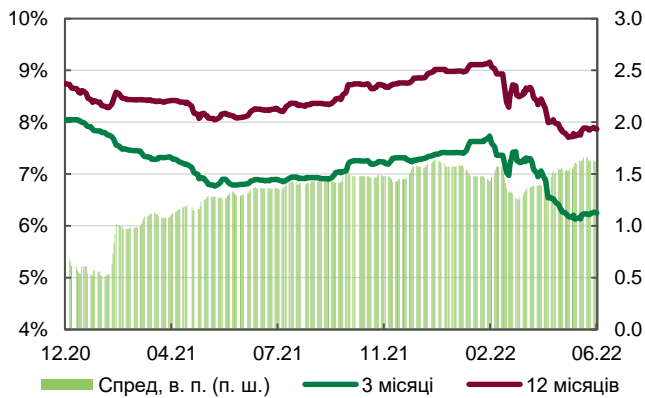
Банківський сектор – “тиха гавань” на час кризи

Одним із можливих ефектів від кризи, що спостерігався неодноразово в минулому, є перетікання коштів клієнтів у банки, що вважаються більш надійними. Цього разу помітного перерозподілу коштів фізичних осіб між групами банків не було. Вкладення населення зростали в банках усіх груп. Найвищі темпи спостерігалися у фінустанов, що мають зарплатні проєкти та рахунки для соцвиплат. Натомість корпорації більше уваги звертали на власні оцінки стійкості банків. Спостерігався приплив депозитів у фінустановах, що традиційно вважаються стійкішими: державних та іноземних банках. Натомість кошти корпоративних клієнтів у приватних банках знизилися. У деяких фінустанов зниження сягало 50% за два місяці війни. Проте з поступовим відновленням економіки ці відпливи припинилися.

Депозитні ставки надалі зростатимуть

Під час повномасштабної війни, як і під час коронакризи, ставки за депозитами населення знижувалися, сягаючи нових історичних мінімумів. Банки суттєво знизили спершу ставки за поточними коштами, а згодом і за строковими, адже не відчували загрози ліквідності. Це підтверджує довіру населення до банків. Проте пришвидшення інфляції створює ризики для подальшого утримання вкладів насамперед строкових. Підвищення НБУ в червні ключової ставки до 25% – це сигнал для подальшого поступового підвищення депозитних ставок.

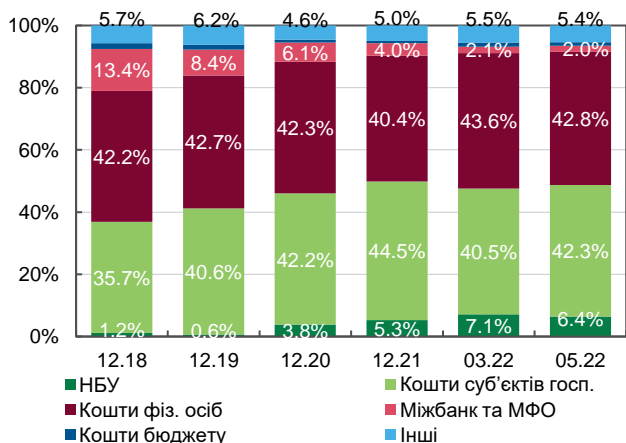
Графік 3.2.6. Ставки за депозитами фізичних осіб*

* 5-денна ковзна середня.

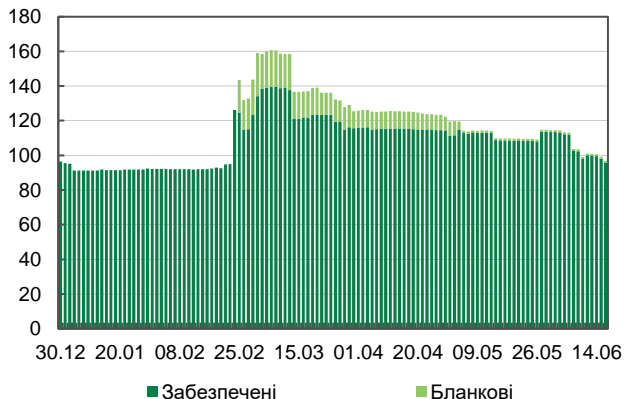
Джерело: Український індекс ставок за депозитами фізичних осіб у гривнях, НБУ за даними агентства "Thomson Reuters".

Графік 3.2.7. Складові зобов'язань банків

Джерело: НБУ.

Графік 3.2.8. Заборгованість банків за кредитами рефінансування у 2022 році, млрд грн

Джерело: НБУ.

Банкам варто принаймні частково компенсувати вкладникам знецінення коштів через зростання цін та девальвацію на готівковому ринку. Однак загальна вартість фондування зростатиме пропорційно частці строкових коштів.

Вартість коштів бізнесу, на відміну від роздрібних, зростала з початку повномасштабної війни. Зниження залишків та пошук бізнесом надійніших банків змусили фінустанови використовувати і цінові, і не цінові стимули аби втримати клієнтів. [Опитані НБУ менеджери банків](#) очікують зростання вартості коштів бізнесу і надалі.

Допомога НБУ, як і в коронакризу, не знадобилася

Попит банків на запропоноване НБУ бланкове рефінансування був обмежений. Банки в очікуванні відпливу коштів швидко отримали близько 25 млрд грн таких кредитів. Проте вони вже за два тижні почали їх повертати. Найперше це зробили банки, що мають роздрібне або змішане фондування, згодом та, – у фондуванні яких переважають кошти корпорацій. Погашення кредитів вмотивоване зростанням коштів клієнтів та значно меншою вартістю депозитів порівняно з кредитами рефінансування. Уже наприкінці травня майже всі позики було повернуто. Частка кредитів НБУ в зобов'язаннях знизилася до 6.4% на кінець травня. Через незначний попит та відсутність потреби НБУ обмежив доступ до бланкового рефінансування. Зараз воно доступне лише у випадку суттєвого відпливу коштів.

Ризик ліквідності залишається помірним

У червні вільна ліквідність банків є найвищою за десятиріччя, урахувавши приплив коштів у банківську систему та обмежені напрями їх розміщення. Вкладення у депозитні сертифікати банків переважно тримаються на позначці близько 8% активів, а загалом високоякісні ліквідні активи становлять близько 38% усіх активів станом на кінець травня. Коефіцієнт короткострокової ліквідності LCR у цілому за системою, як і до початку активної фази війни, більш ніж удвічі перевищує нормативне значення. Ліквідність в іноземній валюті дещо знизилася через скорочення залишків валюти в банках. Проте і валютний LCR у цілому за сектором значно перевищує норматив.

Попри помітне погіршення строкової структури вкладень, більшість банків із запасом виконують норматив довгострокової ліквідності (NSFR), нормативне значення якого становить 90%. Тож поточний стан ліквідності не створює занепокоєнь для банківського сектору. Проте банки повинні і надалі припускати, що ризик ліквідності все ще може реалізуватися.

Банки не залежать від залучень на зовнішніх ринках

Обсяги коштів, залучених банками на зовнішніх ринках, напередодні наступу росії були незначними – 4% зобов'язань, більшість із них – від МФО. Тож фактичне закриття міжнародних ринків для України та погіршення суверенних кредитних рейтингів майже не відображається на стійкості фінустанов. Банкам дозволено надалі обслуговувати зовнішні кредити.

Вставка 3. Збільшено гарантовану суму вкладів населення та посилено стійкість ФГВФО

Нещодавні зміни до Закону України “Про систему гарантування вкладів фізичних осіб” (далі – Закон про систему гарантування вкладів) вирішили питання платоспроможності ФГВФО, що дало змогу збільшити гарантовану суму відшкодування коштів за вкладами населення. Додатково до цього на час дії воєнного стану і три місяці по тому встановлене повне гарантування депозитів фізичних осіб. Це додає впевненості вкладникам банків.

13 квітня набрали чинності зміни до Закону про систему гарантування вкладів, ключовими з яких є:

- збільшення гарантованої суми відшкодування вкладів до 600 тис. грн;
- тимчасове повне гарантування вкладів населення на період дії воєнного стану та на три місяці після його завершення;
- приєднання Ощадбанку до системи гарантування вкладів;
- вирішення проблеми платоспроможності ФГВФО;
- врегулювання цільового рівня капіталу ФГВФО.

Завершена тривала дискусія про актуалізацію порогу гарантованої суми депозитів, що останній раз змінювався десять років тому. Збільшення гарантованої суми вкладів втричі (з 200 тис. до 600 тис. грн) робить її в реальному вимірі еквівалентною тій, що була десятиліття тому. Новий поріг відповідає міжнародним принципам побудови системи гарантування: забезпечує покриття переважної більшості вкладів до певної суми³. Після цієї зміни співвідношення суми можливого відшкодування та всіх коштів фізосіб у банках підвищиться з 59% до 74%. Таке рішення стимулюватиме населення до банківських заощаджень.

У період воєнного стану та упродовж трьох місяців після його завершення в Україні гарантуватиметься повна сума вкладів населення, включно з коштами ФОП. Це додає впевненості вкладникам банків у кризових умовах та відповідає світовій практиці. Низка країн застосовувала як антикризовий захід тимчасову повну гарантію не лише вкладів домогосподарств, але і юридичних осіб, міжбанківських депозитів та деяких облігацій. Так зробили Швеція у 1992 році, Мексика у 1993, Туреччина у 1994 та у 2000, Індонезія, Південна Корея, Малайзія, Таїланд та Перу під час фінансової кризи 1997–1999 років, а також широке коло країн, включно з Австралією, Данією, Словаччиною, Німеччиною, Ісландією, Малайзією та Монголією під час фінансової кризи 2007–2008 років. Після кризи ці надзвичайні заходи згорталися і гарантування поверталось до зваженого рівня.

Зміни до Закону також передбачають приєднання Ощадбанку до системи гарантування вкладів. Досі цей банк був єдиним, у якому всі вклади фізичних осіб у повному розмірі гарантувалися безпосередньо державою. На період воєнного стану вся сума депозитів населення у Ощадбанку гарантуватиметься ФГВФО, а от після його завершення Фонд забезпечуватиме лише вклади в межах гарантованої суми – 600 тис. грн.

Приєднання Ощадбанку до загальної системи гарантування має низку переваг:

- відповідає світовому принципу участі всіх банків у системі гарантування вкладів;
- усуває неринкові конкурентні переваги банку порівняно з іншими учасниками ринку;
- сприятиме ефективнішому управлінню банком для приваблення вкладників в умовах конкуренції;
- уможливить подальшу приватизацію банку відповідно до Стратегії реформування державних банків.

Законодавчими змінами врешті вирішено проблему з платоспроможністю ФГВФО. Її корені сягають кризи 2014–2017 років, внаслідок якої Фонд здійснив виплати вкладникам 96 банків, що були виведені з ринку. Оскільки активів ФГВФО для цього не вистачало, залучались кредити від НБУ та Міністерства фінансів на суму майже 80 млрд грн. Капітал ФГВФО став від’ємним. За рахунок внесків від платоспроможних банків та доходів від реалізації майна збанкрутілих фінустанов ФГВФО розпочав виплати за цим боргом. Станом на 1 квітня 2022 року ФГВФО повністю розрахувався із НБУ. Однак загальна заборгованість перед Мінфіном перевищувала 65 млрд грн, що майже у 24 рази більше щорічних внесків від банків – учасників ФГВФО за 2021 рік. Тож надходжень Фонду не вистачало на обслуговування боргу.

Зміни до Закону передбачають поступове погашення основної суми заборгованості за рахунок коштів ФГВФО. А відсотки за кредитами будуть сплачуватися тільки в міру та в межах надходжень від реалізації активів неплатоспроможних банків або стягнення з їхніх колишніх власників та пов’язаних осіб, чия діяльність призвела до неплатоспроможності цих установ. Таким чином держава частково зняла тягар банківської кризи із системи гарантування вкладів, що дає змогу поступово наростити запас міцності для здійснення виплат у майбутньому.

Надалі для підтримки необхідного рівня забезпеченості системи гарантування ФГВФО визначатиме цільовий показник відношення суми власного капіталу і резервів під очікувані виплати вкладникам неплатоспроможних банків до гарантованої суми депозитів. Значення цільового показника базуватиметься на сумі оцінених очікуваних та неочікуваних виплат у разі реалізації стрес-сценарію та не може бути меншим за 2.5%. Утримання власних коштів та сформованих резервів на цільовому рівні забезпечуватиме стійкість системи гарантування. ФГВФО не здійснюватиме виплат за боргом, якщо цільовий показник не дотримуватиметься.

³ Дев’ятий принцип Ключових принципів для ефективних систем страхування депозитів, затверджених Базельським комітетом з банківського нагляду (BCBS) та Міжнародною асоціацією страховиків депозитів (IADI), рекомендує покриття 90–95% від загальної кількості вкладів. Стосовно покриття за загальною вартістю підходи різняться, для Європи це близько 60%.

Вставка 4. Оцінка операційних збитків банків від війни

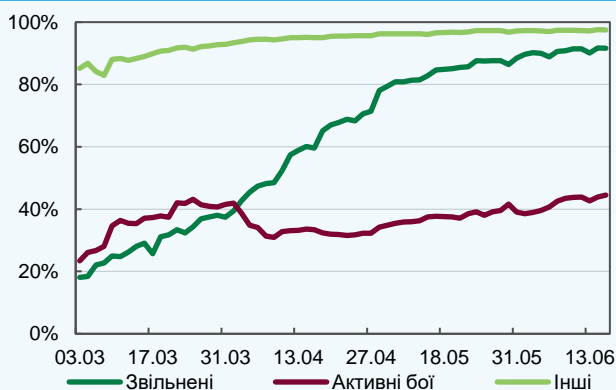
Банки впоралися з викликами, які створили перші місяці повномасштабної війни для операційної діяльності: робота відділень відновлюється, критичні процеси підтримуються та дані збережено. Однак сукупний розмір втрат від подій операційного ризику, пов'язаних із повномасштабною війною, вже оцінюється в 6.6 млрд грн. Надалі ця сума може зрости.

Повномасштабна війна зумовлює реалізацію широкого спектра подій операційного ризику (ОР): порушення процесів, пошкодження та знищення активів, збої в роботі систем тощо. У червні НБУ опитав усі 68 платоспроможних банків про їхню операційну діяльність в умовах війни та втрати від подій ОР.

Станом на початок травня 51 банк відобразив збитки від війни в базах даних подій ОР. Сукупний розмір цих втрат склав близько 6.6 млрд грн⁴, що більш як утричі перевищує збитки внаслідок бойових дій та кризи 2014–2015 років та в понад десять разів – втрати протягом першого року пандемії COVID-19⁵. Більшу частину цієї суми становлять оцінені збитки одного великого банку. Загалом підходи банків до врахування збитків від ОР різняться. У цю суму низка фінустанов включає не лише матеріальні збитки від фізичного знищення активів, але і надлишкові витрати або недоотримані доходи внаслідок зміни умов роботи. Насправді обсяг збитків може бути значно вищим через продовження бойових дій та тривалий негативний ефект подій операційного ризику.

З першого дня війни банки вимушено скоротили діяльність відділень на територіях, де існувала загроза безпеці персоналу. На початку березня в зоні ведення бойових дій або поблизу неї працювало лише 21% відділень системно важливих банків, а загалом в Україні – 60%. Станом на середину червня завдяки деокупації північних областей в Україні працює вже 85% відділень.

Графік В.4.1. Частка працюючих відділень системно важливих банків за регіонами

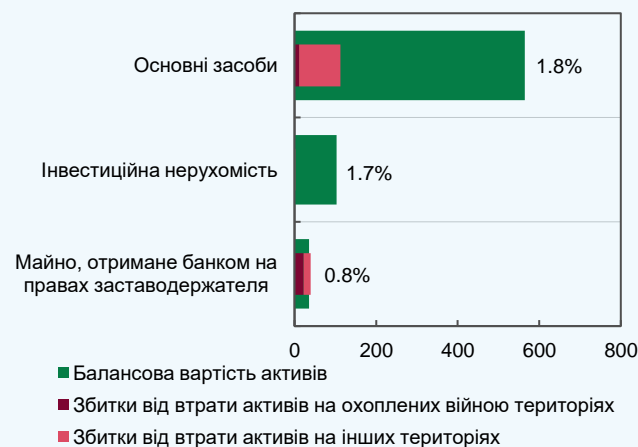
Виокремлено три групи областей: “Звільнені”: м. Київ, Київська, Сумська, Чернігівська; “Активні бої”: Донецька, Луганська, Харківська, Запорізька, Миколаївська, Херсонська; “Інші” – решта областей України.

Джерело: НБУ, опитування системно важливих банків.

На охопленій війною території залишилися сотні відділень, об’єктів інвестиційної нерухомості та іншого майна банків. На початку травня залишкова вартість

нерухомості банків на цих територіях перевищувала 700 млн грн. Банки вже відобразили як збитки 154 млн грн, з них 33 млн грн – на територіях, де ведуться бойові дії або які окуповані. Інформації про знищення або втрату решти майна фінустанови не мають через обмежений доступ, тож не поспішають його списувати. Однак ризики потенційної втрати цих об’єктів вкрай високі. Остаточоно оцінити збитки можна буде лише після завершення війни.

Графік В.4.2. Нерухомість банків на охоплених війною територіях* на 1 травня 2022 року та збитки від втрати активів за лютий–квітень, млн грн

* Охоплені війною території – розташовані в районах проведення воєнних дій або ті, що перебувають у тимчасовій окупації за класифікацією банків.

Проценти показують частку нерухомості на охоплених війною територіях від усієї балансової вартості нерухомості банків.

Джерело: опитування банків, розрахунки НБУ.

Ще одна категорія втрат – готівкові кошти, які банки тримали на територіях, де велися бойові дії або які було окуповано. До початку травня обсяг втрачених банкнот через пограбування або захоплення відділень становив 470 млн грн – це лише 0.6% усієї готівки в банках у переддень вторгнення. Ця сума приблизно порівну розподілена між готівковою гривнею та іноземною валютою. Ще близько 60 млн грн банкнот національної валюти банки знищили та вивезли для подальшого обміну в НБУ.

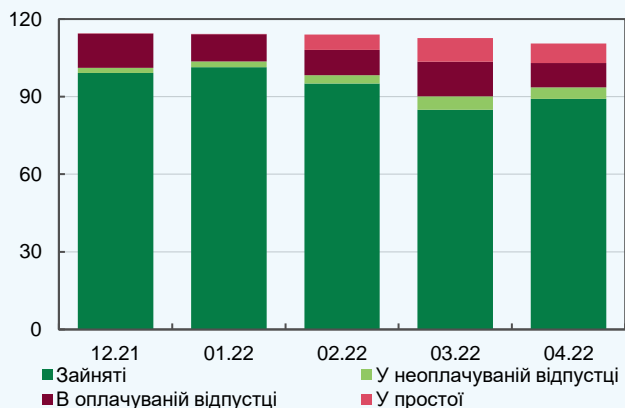
Від початку повномасштабної війни до травня банки скоротили персонал на 3%. Ще майже 11% працівників були у неоплачуваних відпустках або простої. Частково ці зміни пояснюються зменшенням кількості працюючих відділень. Частина працівників виїхала за кордон або ж їх мобілізовано до лав Збройних сил. Однак загалом рівень звільнення працівників у банківському секторі значно

⁴ Окремі складові втрат не відображаються у звіті про фінансові результати, зокрема недоотримані доходи.

⁵ ЗФС, грудень 2020 року, [вставка 2 “Збитки від операційного ризику внаслідок пандемії COVID-19”](#).

нижчий, ніж в економіці в цілому⁶. Разом з тим витрати банків на персонал зросли. У перші дні війни фінустанови авансом виплатили заробітну плату працівникам, профінансували евакуацію та організацію нових робочих місць для внутрішньо переміщеного персоналу. Окремі банки навіть підвищували заробітні плати.

Графік В.4.3. Кількість персоналу банків, тис. осіб

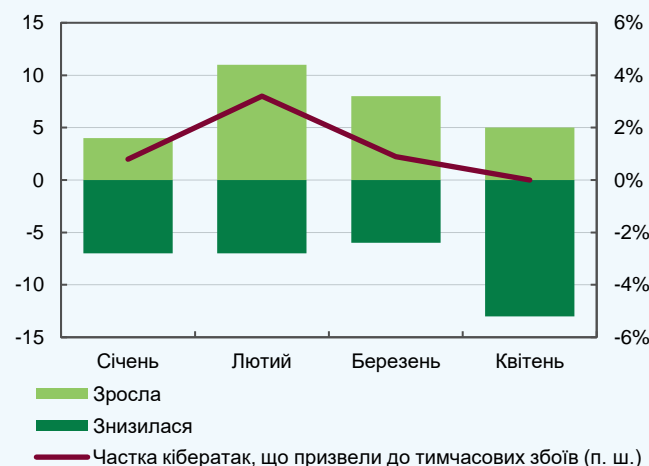
Джерело: опитування банків, розрахунки НБУ.

Банки змогли зберегти безперервність роботи інформаційних систем завдяки збереженню в країні інтернет-зв'язку та швидкому переналаштуванню на віддалену роботу. Вони також успішно впоралися з кібератаками, інтенсивність яких посилилася напередодні вторгнення. Найпотужніша з них – DDOS-атака – відбулася 15 лютого. Унаслідок цієї кібератаки в кількох великих банків сталися перебої в роботі вебсайтів та систем інтернет-банкінгу. Надалі шкода від кібератак скорочувалася завдяки системам кіберзахисту.

Окремої уваги потребувало питання збереження інформації на випадок пошкодження або недоступності дата-центрів. Напередодні вторгнення лише незначна частка банків мала резервні сховища даних, що розташовані на значній відстані від основного. У більшості банків вони розташовувалися в одному місті. Створення нових дата-центрів без відповідного обладнання майже неможливе, а переміщення наявних

могло призвести до пошкодження або втрати даних. Тож НБУ дозволив банкам здійснювати обробку персональних даних та транзакцій клієнтів з використанням хмарних сервісів, обладнання яких розміщене за кордоном. Можливістю релокації чи дублювання даних на хмарний ресурс за кордоном скористалися 46 банків, половина з яких планує користуватися цією можливістю постійно.

Графік В.4.4. Розподіл банків залежно від зміни кількості кібератак у 2022 році порівняно із груднем 2021 року*

* За весь період кібератаки зафіксували 25 банків.

Джерело: опитування банків, розрахунки НБУ.

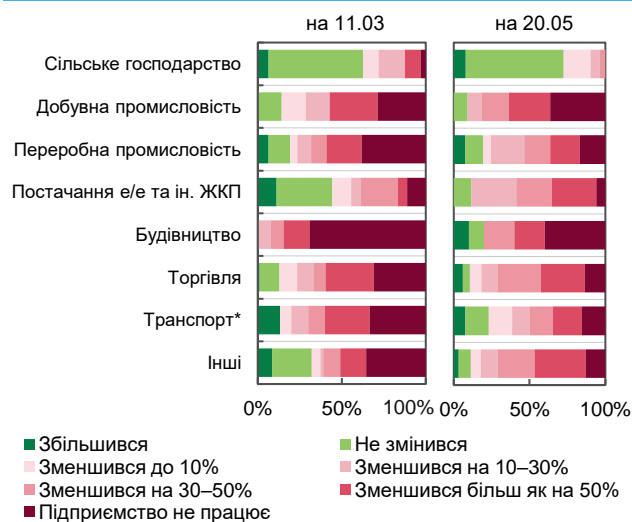
Банки успішно впоралися з першими викликами війни: вони продовжують діяльність та надають якісні послуги там, де це можливо. Безперебійно працює система електронних платежів та переказів. Це зберігає довіру клієнтів до фінустанов та знижує ризики ліквідності. Однак понесені банками втрати, оцінки яких поки що попередні, негативно позначаються на їхній рентабельності та капіталі. Збитки можуть зростати через тривалий ефект від реалізації окремих операційних ризиків. Фінустанови мають потрібний запас капіталу для їх поглинання – з 1 січня 2022 року банки утримували капітал під ОР. Вимога до утримання капіталу під операційні ризики зберігатиметься, як це і передбачено міжнародними стандартами.

⁶ За даними дослідження компанії Gradus Research Company "Діагностування стану українського бізнесу під час повномасштабної війни росії з Україною".

3.3. Реальний сектор та якість корпоративного кредитного портфеля

Після глибокого падіння компанії реального сектору поступово відновлюють операційну діяльність, адаптуючись до роботи в умовах війни та невизначеності. Головні перепони для поживлення їх роботи – проблеми з логістикою та втрати ринків збуту. Кредитний попит залишається низьким, а стандарти кредитування посилилися. За таких умов рушієм кредитування є державні програми підтримки, які уряду варто фінансувати й надалі. Банки неохоче визнають очікувані кредитні збитки, що можуть бути дуже значними. Знизити негативний вплив кризи на кредитний портфель можуть своєчасні реструктуризації.

Графік 3.3.1. Рівень завантаженості виробництва порівняно з довоєнним за секторами, % відповідей

* Включає транспорт, складське господарство, поштову та кур'єрську діяльність, телекомунікації.

Джерело: опитування НБУ.

Графік 3.3.2. Причини зниження рівня завантаженості потужностей, % відповідей станом на 20.05.2022

* Включає транспорт, складське господарство, поштову та кур'єрську діяльність, телекомунікації.

Джерело: опитування НБУ.

Реальний сектор поволі оговтується від шоку війни

Напад росії на Україну став потрясінням для бізнесу. Опитування НБУ свідчать про те, що станом на середину березня більше половини підприємств не працювали або скоротили виробництво більш як удвічі. Після деокупації північних областей та локалізації бойових дій на сході та півдні країни економіка потрохи адаптується до нових умов роботи. Наприкінці травня частка підприємств, які повністю зупинили діяльність, становила 14%, а які скоротили виробництво більш ніж на половину – 22%. На довоєнному рівні працює майже чверть компаній, які переважно розташовані на заході України. Згідно з опитуваннями підприємств завантаженість виробництва скоротилася на 40% порівняно з довоєнним рівнем.

На сьогодні однією з головних причини низької економічної активності є проблеми з логістикою та втрати ринків збуту. Внутрішній попит суттєво скоротився та залишатиметься пригніченим через зниження реальних доходів населення. Доступ до зовнішніх ринків збуту обмежено. До початку війни понад 62% усього експорту та 98% зернових культур транспортувалося морем. Блокування морської інфраструктури України та обмежена пропускна спроможність залізниці спричинили логістичний колапс і розірвали виробничі ланцюги. Логістичні труднощі змушують українських експортерів зменшувати обсяги виробництва. Налагодження логістики стримується дефіцитом палива та зростанням його вартості. Високі ціни на газ, нафту та нафтопродукти тиснуть на всі галузі економіки.

Для відновлення виробництва потрібне припинення бойових дій, відведення російських військ з України та інвестиції на відбудову. Держава та МФО вже зараз мають впроваджувати механізми компенсації для компаній, що найбільше постраждали від війни, особливо капіталомістких. Без сильних стимулів та додаткових гарантій безпеки інвестиції навряд чи відновляться навіть у найближчі кілька років.

Найбільше постраждали галузі, потужності яких сконцентровано в зоні бойових дій

Близьке розташування до лінії фронту найбільших промислових центрів ставить під загрозу роботу багатьох бізнесів. Від війни вже постраждали найбільші металургійні заводи та нафтопереробна інфраструктура, пошкоджено підприємства машинобудівної та хімічної галузі. Через руйнування та окупацію металургійні потужності скоротилися приблизно на третину, експорт деякої продукції металургії не здійснюється взагалі. Чи не найбільше скоротилася діяльність підприємств добувної промисловості та переробки нафтопродуктів. Дефіцит

Графік 3.3.3. Обсяг експорту за галузям, млрд дол.

У дужках зазначено частки в експорті реалізованої продукції у 2021 році.

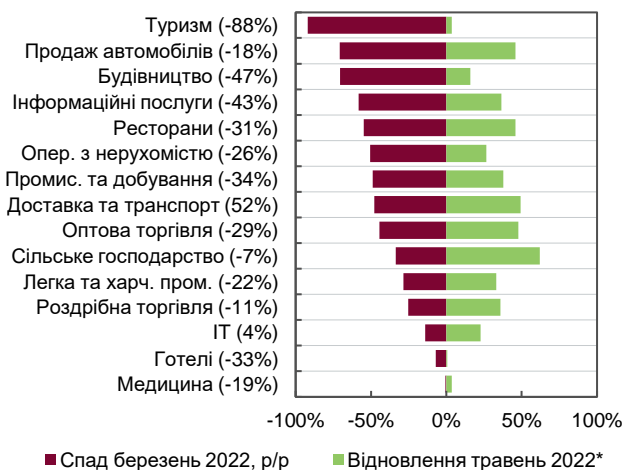
Джерело: Державна митна служба України, розрахунки НБУ.

вугілля, спричинений насамперед логістичними труднощами, ускладнює роботу ТЕЦ, частка яких в генерації електроенергії становить близько 30%. Роботу низки компаній хімічної галузі законсервовано або припинено, відтак практично призупинено виробництво добрив. Постраждали галузі потребують значних капіталовкладень для відновлення з огляду на фізичне руйнування об'єктів.

Сільське господарство, торгівля, харчова та легка промисловість відновлюються найшвидше

Сільськогосподарські виробники провели весняну посівну кампанію. Сівба ярих зернових та зернобобових культур завершена на 82% площ порівняно з показниками минулого року. Виробники пристосовують структуру посівів до поточних умов, зосереджуючись на високомаржинальних культурах і таких, експорт яких потребує менше транспортних потужностей. Проте врожай очікувано скоротиться чи не вдвічі. Переповненість елеваторів ставить під загрозу зберігання нового врожаю. Також через близькість до території бойових дій або окупацію 22% елеваторних потужностей втрачено. Високі ризики не відновити роботу є в олієпереробних заводів, основні потужності яких розташовані біля портів, де проходить лінія фронту.

Графік 3.3.4. Зміна обсягу вихідних платежів корпоративних клієнтів ПриватБанку

* Розраховано як різниця темпів приросту травня та березня р/р. У дужках зазначено зміну кількості вихідних платежів компаній у травні 2022 року, р/р.

База корпоративних клієнтів банку нараховує більше 1.2 млн суб'єктів господарювання.

Джерело: ПриватБанк, розрахунки НБУ.

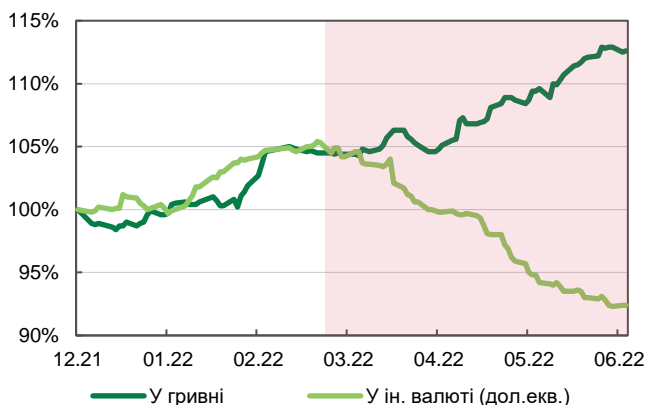
Сфера послуг, торгівля, діяльність ТРЦ та ресторанів чутливі до попиту у відповідних регіонах. Підвищення попиту у сфері гостинності на заході країни частково компенсувало падіння у решті областей. Деякі підприємства легкої та харчової промисловості активно нарощують виробництво через збільшення державних замовлень для забезпечення армії. Окремі підприємства переробної промисловості, що виробляють товари з глибокою переробкою, зберегли довоєнні обсяги експорту. ІТ-галузь лишається однією з небагатьох, яка наростила обсяги і виявилася найбільш стійкою до кризи.

Банки підтримують економіку під час війни

Зниження бізнес-активності з початку повномасштабної війни призвело до падіння попиту бізнесу на кредити, про що банки зазначили в [опитуванні про умови кредитування](#). Водночас погіршення макроекономічних очікувань значно [знизило ризик-апетит банків](#). Відповідно фінансові установи посилили стандарти кредитування для бізнесу. Тож зростання кредитного портфеля майже припинилося: обсяг валютних кредитів зменшувався, а гривневих збільшувався в рази повільніше, ніж торік.

Гривневий чистий корпоративний кредитний портфель із початку повномасштабної війни зріс на 8%. Потребу в нових залученнях банків мали переважно підприємства критичної інфраструктури, оборонної промисловості та аграрії для проведення посівної кампанії. Для задоволення попиту останніх банки широко використовували державні програми підтримки, які було спеціально поширено на агропідприємства.

Графік 3.3.5. Чисті кредити суб'єктам господарювання, 12.2021 = 100%

У банках, платоспроможних станом на 10.06.2022.

Джерело: НБУ (за даними щоденних балансів банків).

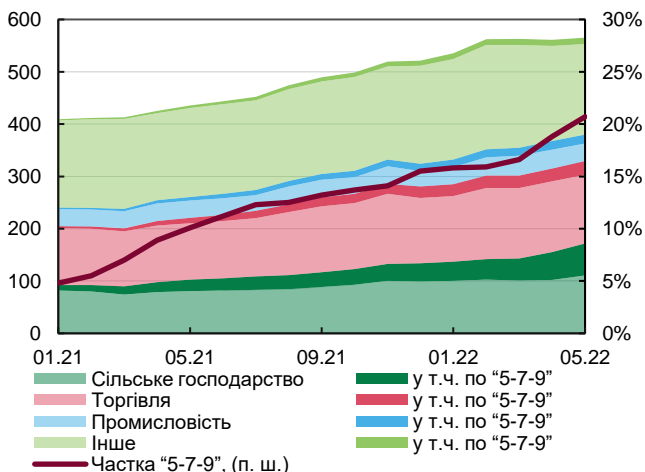
Графік 3.3.6. Зміна працюючих корпоративних кредитів за галузями з 1 березня 2022 року до 1 червня 2022 року, млрд грн

У банках, платоспроможних станом на 10.06.2022.

Джерело: НБУ.

Графік 3.3.7. Працюючі кредити корпоративних боржників та кредити за Державною програмою “Доступні кредити 5-7-9%” у розрізі секторів економіки, млрд грн

У банках, платоспроможних станом на 10.06.2022.

Джерело: НБУ, Фонд розвитку підприємства.

Умови Державної програми “Доступні кредити 5-7-9%” поліпшено і за березень–травень надано 33 млрд грн позик, більшість – агровиробникам. Уряд навесні для забезпечення проведення посівної кампанії прогарантував позики на суму 24 млрд грн. Банки часто поєднували ці дві програми, забезпечуючи позичальникам помірні ставки та знижуючи власні кредитні ризики. Кредитування за державними програмами забезпечило понад половину приросту гривневого кредитного портфеля. Державні банки були найактивнішими в нарощенні кредитного портфеля в межах державних програм. Вони здійснювали фінансування підприємств критичної інфраструктури, у тому числі державних корпорацій. Обсяг боргу державних компаній перед банками за період воєнного стану зріс на 27% через збільшення підтримки підприємств оборонного та енергетичного секторів. Проте частка кредитів державних компаній залишається не значною – 10% від працюючого портфеля.

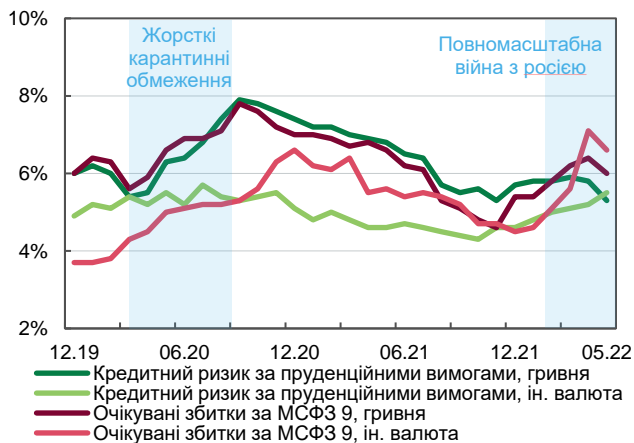
Для збереження кредитування необхідна державна підтримка

Кредитний попит залишатиметься помірним через все ще низьке виробництво та значну невизначеність. На думку банків, у підприємств виникатиме дедалі [більша потреба в реструктуризації боргів](#), залучених до війни. Фінустанови також зосереджуватимуться на реструктуризаціях, адже тимчасово втратили апетит до нового кредитування. Для підтримки бізнесу варто використовувати можливості рефінансування через Державну програму “Доступні кредити 5-7-9%”. Комфортні умови програми знижують кредитні ризики. Частка дефолтів за цим портфелем до війни була вдвічі нижчою, ніж за рештою – усього 1.7% за сумою боргу. У квітні–травні банки надали рекордні обсяги позик у межах Державної програми “Доступні кредити 5-7-9%”. Через зростання портфеля уряд вже збільшив фінансування програми майже вчетверо.

Банки зазнають значних втрат від кредитного ризику

Банки увійшли в кризу з якісним кредитним портфелем: боржники мали низьке боргове навантаження (див. [розділ ЗФС, грудень 2021 року, розділ 3.4](#)) та хорошу платіжну дисципліну. Більшість банків мали добре диверсифікований за видами економічної діяльності та за регіональним розташуванням бізнесу кредитний портфель. Покриття працюючого портфеля резервами не перевищувало 2–9% залежно від галузі. Ураховуючи це, банки поки уникали значних концентрованих кредитних втрат. Виробничі потужності найбільших ста боржників, які формують третину працюючого кредитного портфеля, за публічною інформацією на початок травня значно не постраждали. Проте всеохопне зниження ділової активності та пов'язане з цим зниження доходів і грошових потоків боржників суттєво погіршить їхню платоспроможність щонайменше в короткостроковій перспективі. Під високим ризиком галузі, виробництво яких сконцентровано в зоні активних бойових дій або поряд, – машинобудування, металургія, “зелена” енергетика. Очікувано частка компаній, що зазнають дефолту, перевищить 20%.

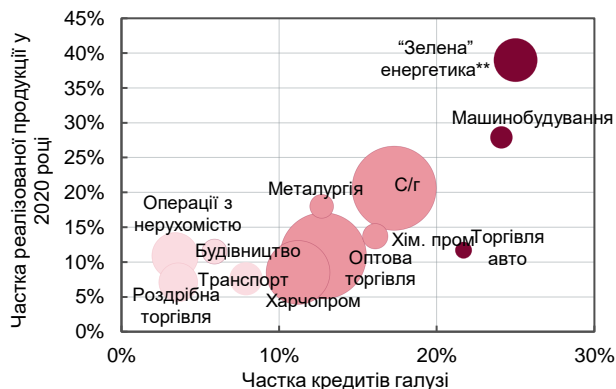
Графік 3.3.8. Покриття резервами працюючих кредитів суб'єктів господарювання

У банках, платоспроможних станом на 10.06.2022.

Джерело: НБУ, розрахунки НБУ.

Графік 3.3.9. Корпоративні працюючі кредити станом на 1 червня 2022 року та реалізована продукція в зоні активних бойових дій*

У банках, платоспроможних станом на 10.06.2022. Розмір кружечка – сума працюючих кредитів. * Зона активних бойових дій: Донецька, Луганська, Харківська, Запорізька, Миколаївська, Херсонська області. ** Частка встановленої електричної потужності виробників "зеленої" енергії на кінець 2021 року в зоні активних бойових дій.

Джерело: НБУ, ДССУ, НКРЕКП, розрахунки НБУ.

Таблиця 4. Стан корпоративного кредитного портфеля станом на 1 червня 2022 року

№ з/п	Назва галузі	Працюючі кредити		Розподіл позик, наданих за програмою "Доступні кредити 5-7-9%", (усього 117 млрд грн), %	Міграції у 2 стадію за МСФЗ за березень – травень, %	Міграція кредитів у 2 стадію за МСФЗ*		Частка NPL**, %	Розподіл за обсягом кредитів за місцезнаходженням*** юридичної особи, %		
		усього, млрд грн	покриття кредитним ризиком, %			за кількістю, %	за сумою боргу, %		активні бої	звільнені	інші
1	Сільське господарство	109	3.5	52.1	26.8	1.8	0.8	4.8	17	33	50
2	Добувна промисловість	10	6.0	0.5	1.2	6.3	4.2	9.7	1	89	10
3	Харчова промисловість	63	5.6	5.8	38.2	2.7	0.4	16.1	11	61	28
4	Легка промисловість	2	2.5	0.8	15.2	7.3	2.3	22.0	15	19	66
5	Хімічна промисловість	10	3.9	3.4	35.2	1.9	0.2	14.7	16	34	50
6	Виробн. буд. матеріалів	6	4.5	0.8	52.6	4.9	0.2	7.4	8	49	43
7	Металургія	9	3.7	1.7	53.6	3.5	35.6	33.2	13	33	54
8	Машинобудування	8	2.2	2.0	50.4	2.9	7.4	53.7	24	47	29
9	Постачання е/е, інші ЖКП у т. ч. "зелена" енергетика	35	8.1	0.0	29.1	2.6	1.5	21.7	9	75	16
	у т. ч. "зелена" енергетика	29	7.7	0.0	-	3.0	2.4	-	25	54	21
10	Будівництво	10	6.0	2.2	19.7	3.7	0.9	50.0	6	57	37
11	Торгівля авто	4	2.1	1.8	25.8	1.8	2.5	17.5	22	39	39
12	Оптова торгівля	115	4.3	20.2	39.3	3.1	2.5	10.0	13	61	26
13	Роздрібна торгівля	23	5.0	0.8	16.2	2.9	10.9	5.0	4	61	35
14	Транспорт	17	2.6	2.9	23.3	4.9	0.9	8.1	8	62	31
15	Готелі	6	29.0	0.0	4.3	11.1	0.0	6.1	0	94	6
16	Операції з нерухомістю у т. ч. ком. нерухомість	33	15.1	0.5	37.7	6.3	3.8	34.1	3	84	13
	у т. ч. ком. нерухомість	22	15.4	0.0	-	5.5	5.5	-	7	75	18
17	Фінансові послуги	10	8.6	0.1	7.4	4.3	11.9	61.5	1	88	11
18	Інше	39	4.0	4.7	30.1	3.5	0.9	25.5	5	62	33
19	Державні підприємства	58	3.5	0.0	2.9	4.5	3.3	2.1	6	92	2
	Усього	565	5.4	100	26.9	3.0	3.2	17.3	11	61	29

У банках, платоспроможних станом на 10.06.2022.

* За мікроданими станом на 01.01.2022 за кредитами більше 2 млн грн. Із початку введення воєнного стану мікродані за кредитами не збираються. ** До розрахунку частки непрацюючих кредитів (NPL) не включено кредити в ПриватБанку, надані компаніям, пов'язаним із колишніми акціонерами та афілійованими з ними особами (з урахуванням таких кредитів загальна частка NPL становить 32.6%). *** Розподіл кредитів за місцезнаходженням за окремими групами областей: "Звільнені": м. Київ, Київська, Сумська, Чернігівська області; "Активні бої": Донецька, Луганська, Харківська, Запорізька, Миколаївська, Херсонська області.

Джерело: НБУ.

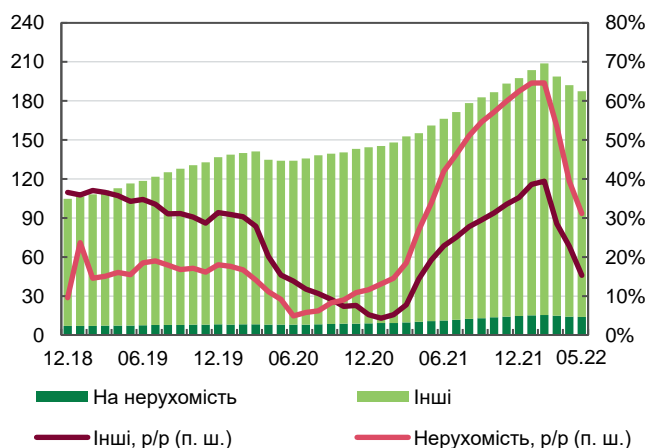
Банки поступово визнають проблеми з обслуговуванням кредитів. Окремі фінансові установи в березні-травні рекласифікували близько чверті корпоративних кредитів у 2 стадію зменшення корисності, оскільки за ними відбулося суттєве збільшення кредитного ризику. Водночас фактів знецінення за МСФЗ (3 стадія) чи за пруденційними вимогами (подія дефолту) банки майже не фіксували. Частка непрацюючих кредитів надалі близька до лютевого значення – 32.5%. Хоча банки і відобразили міграцію кредитів між стадіями зменшення корисності, параметри оцінки кредитного ризику (PD, LGD, очікувані збитки) майже не змінилися. Тож у підсумку лише окремі банки сформували значні обсяги резервів під очікувані кредитні збитки за МСФЗ. Покриття резервами працюючих кредитів збільшилося всього на 2 в. п. – до 6.2%.

Банкам варто консервативніше підходити до оцінки очікуваних збитків. До цього стимулюватиме поступове скасування регуляторних пом'якшень у частині оцінки кредитного ризику (див. Вставку 5). Водночас своєчасні реструктуризації зменшать тиск на ліквідність компаній, фінансові труднощі яких спричинені впливом військової агресії. Це дасть змогу бізнесу відновитися, а отже, зменшить довгострокові втрати кредитів.

3.4. Ризик роздрібног кредитування

З початком війни роздрібне кредитування суттєво сповільнилося. Іпотека не надається взагалі, споживче кредитування значно обмежене як падінням попиту, так і посиленням кредитних стандартів банків. Сповільнення кредитування та “кредитні канікули”, які запровадила більшість банків, знизили дохідність роздрібног сегмента. Водночас значно зросли ризики кредитних збитків, що можуть перевищувати 20% вартості працюючого портфеля з огляду на глибину поточної кризи. Банки все ще надто оптимістичні у відображенні очікуваних збитків. Сформований раніше запас капіталу, зокрема за незабезпеченими споживчими позиками, підвищує стійкість фінансової системи до впливу кредитного ризику.

Графік 3.4.1. Обсяги чистих гривневих кредитів фізичним особам, млрд грн

Джерело: НБУ, у банках, платоспроможних на 10.06.2022.

Кредитний портфель скорочується з початку війни

Від початку повномасштабного вторгнення росії роздрібний кредитний портфель скорочується. Попит населення на незабезпечені кредити, що також залежить від споживчого попиту, значно знизився. За оцінками банків, наданими у відповідях на [опитування про умови кредитування](#), попит на споживчі кредити опустився до рівня початку коронакризи, а на іпотечні був найнижчим щонайменше з 2013 року. На думку фінустанов, падіння попиту на споживчі кредити спричинене зменшенням витрат на товари тривалого вжитку, а на іпотеку – погіршення перспектив ринку нерухомості. За березень – травень чистий портфель кредитів домогосподарствам скоротився на 10.3%. Кредитування нерухомості зупинилося.

Зниження попиту – не єдиний чинник скорочення кредитного портфеля. Банки швидко відреагували на вищі ризики та посилили стандарти схвалення заявок як для іпотеки, так і для незабезпечених позик. У перші дні бойових дій великі фінустанови суттєво обмежили кредитні карткові ліміти навіть постійним клієнтам. Згодом ці обмеження послабилися.

Більшість роздрібних позичальників отримали “кредитні канікули”

В очікуванні зниження доходів позичальників та намагаючись підтримати клієнтів, банки масово пропонували “кредитні канікули”. Досвід їх застосування під час пандемії COVID-19 був позитивним, тож банки скористалися ним повторно. Переважно “канікули” були доступні широкому колу позичальників, навіть без їхніх запитів, у межах універсальних пропозицій. Фінустанови пропонували такі послаблення в різних комбінаціях:

- відміна обов’язкового платежу на строк від одного до трьох місяців;
- тимчасове зниження ставок вдвічі або більше;
- відмова від нарахування штрафів за прострочення;
- дисконт у разі дострокового погашення боргу.

“Кредитні канікули” ефективні в короткостроковому періоді, адже знижують боргове навантаження на клієнтів та підвищують лояльність клієнтів до установи. Однак з часом банки мають відходити від масштабних “кредитних канікул”, аби мати змогу фінансувати процентні та операційні витрати.

Процентні доходи від роздрібног портфеля швидко скоротилися

Скорочення темпів кредитування стрімко знизило процентні доходи від роздрібног кредитного портфеля.

Графік 3.4.2. Зміна чистих кредитів до попереднього місяця

Джерело: НБУ, у банках, платоспроможних на 10.06.2022.

Графік 3.4.3. Умови кредитування і попит на споживче кредитування

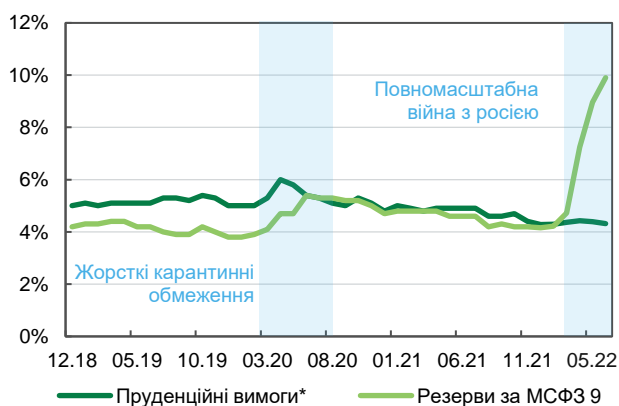
* Відображає кількість пошукових запитів за словом "кредит".
Джерело: НБУ, Google trends.

“Кредитні канікули” лише підсилили цей ефект. Обсяг нарахованих процентних доходів від роздрібною портфеля скоротився у березні–квітні на 17% порівняно із січнем–лютим. Деякі банки втратили до половини доходів за цей період.

Відновлення роздрібною кредитування потребуватиме часу

Для відновлення незабезпеченого споживчого кредитування необхідне пошкваллення економічної активності та стабілізація доходів населення. Рівень невизначеності вже знижується, і банки повертають доступ до своїх продуктів клієнтам із хорошою кредитною історією. Виважені кредитні стандарти вбережуть банки від надмірних втрат через реалізацію кредитних ризиків. Водночас в іпотечному сегменті нині немає навіть ознак відновлення попиту з огляду на кволий стан ринку нерухомості та невизначеність довгострокових доходів потенційних клієнтів.

Графік 3.4.4. Резервування працюючого гривневого роздрібною кредитного портфеля

* Кредитний ризик відповідно до вимог Постанови № 351.
Джерело: НБУ.

Втрати банків від погіршення якості роздрібною кредитів очікуються значними

НБУ системно наголошував на високих ризиках незабезпеченого споживчого кредитування через значну залежність платоспроможності позичальників від стану економіки та поступове послаблення стандартів кредитування банками. Із падінням доходів низки категорій населення починаючи з березня їхнє боргове навантаження різко зросло. Це було непомітно, доки в більшості великих банків тривали “кредитні канікули”. Повною мірою ризики реалізуються після поступового виходу на стандартні графіки платежів. Ураховуючи досвід попередніх криз та глибину цієї, втрати працюючого портфеля незабезпечених споживчих кредитів можна очікувати на рівні понад 20%.

Графік 3.4.5. Міграція гривневих роздрібною кредитів у другу стадію знецінення за МСФЗ 9

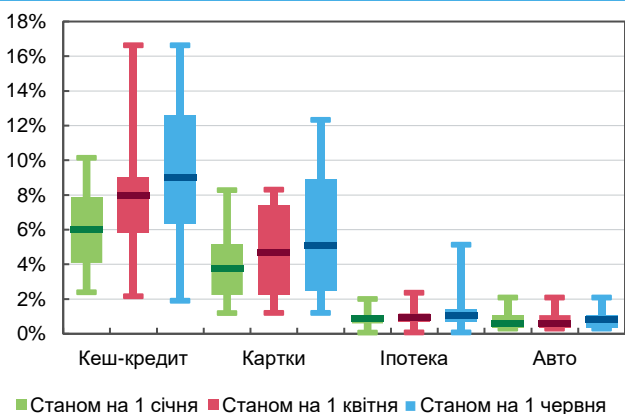
Міграція розрахована відносно суми кредитів на першій стадії оцінки у попередньому місяці.
Джерело: НБУ.

Ситуація на ринку іпотеки також загрозлива. Житло в заставі в низці регіонів могло бути пошкоджене або зруйноване через бойові дії. Близько десятої частини застави розташовано на територіях, тимчасово окупованих, та на яких ведуться активні бойові дії. Втрата доходів підсилює ризики неплатоспроможності боржників за іпотечними кредитами, боргове навантаження за якими переважно вище, ніж за роздрібною, через значні суми боргу. Деякі менші ризики за кредитами, що надавалися в межах державної програми “Доступна іпотека 7%”. Ці позичальники мають кращі умови обслуговування боргу та переймаються їх збереженням. Проте частка кредитів за цією програмою в іпотечному портфелі становить близько 5%, оскільки програма діяла лише обмежений час до початку війни.

Банки мають збільшити резерви за кредитами

Досі банки були досить оптимістичними в оцінках кредитного ризику за роздрібною портфелем. Покриття резервами працюючого портфеля хоч і збільшилося більш як вдвічі порівняно із лютим, проте становить усього до 10%. Зростання резервів частково спричинене міграцією кредитів із першої стадії знецінення до другої стадії відповідно до МСФЗ (див. [Вставку: Оцінка](#)

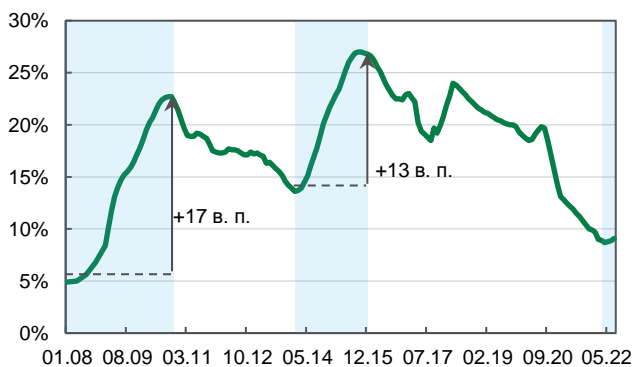
Графік 3.4.6. Розподіл оцінок очікуваних збитків для гривневих кредитів фізосіб на першій стадії за МСФЗ 9

Грані прямокутника – перший та третій квартилі розподілу. Лінія всередині прямокутника – медіана. Верхні та нижні лінії поза прямокутником – максимум та мінімум.

Джерело: НБУ, дані 17 банків з опитування у квітні та червні 2022 року.

Графік 3.4.7. Частка непрацюючих роздрібних гривневих кредитів

Джерело: НБУ.

кредитного ризику відповідно до МСФЗ 9 та Постанови НБУ, Звіт про фінансову стабільність, грудень 2017 року). З лютого банки рекласифікували до другої стадії більше п'ятої частини роздрібного портфеля. До другої стадії потрапляють кредити, за якими відбулося суттєве зростання кредитного ризику, зокрема через прострочення платежів на понад тридцять днів. Очікувані збитки за цими кредитами мають оцінюватися не на горизонті 12 місяців, а на весь строк кредиту. Уже починаючи з квітня частину кредитів банки повернули на першу стадію знецінення.

Водночас параметри оцінки очікуваних збитків за роздрібними кредитами (PD, LGD, очікувані збитки) відповідно до МСФЗ суттєво не змінилися. Порівняно із січнем дещо зросли очікувані втрати лише для незабезпечених готівкових та карткових позик. Для іпотечних та автокредитів параметри ризику залишаються докризовими. НБУ вже зазначав, що модельні оцінки параметрів очікуваних збитків, які використовують банки, часто нечутливі до зміни макроумов. Тож банки можуть недооцінювати потенційні збитки. Якщо використовувати моделі не забезпечують реалістичної оцінки ризиків, банкам варто здійснити необхідні експертні коригування, урахувавши досвід попередніх криз. Зокрема, в Україні у 2008–2009 роках та 2014 році частка непрацюючих кредитів зростала на близько 13–17 в. п. Економічний спад через війну очікувано буде значно глибшим, ніж під час попередніх криз. Тож і кредитні збитки можуть бути вищими.

Аби банки своєчасно визнавали стан кредитного портфеля, НБУ повертає вимогу до оцінки кредитного ризику залежно від прострочення. НБУ тимчасово дозволив банкам призупинити відлік днів прострочення, проте з кінця червня ця практика буде поновлена. У часі це збігається із завершенням більшістю фінустанов "кредитних канікул". Надалі банки зможуть визначити боржників, які потребують індивідуальних умов обслуговування, та запропонувати їм реструктуризацію. Натомість за кредитами, обслуговування яких надалі неможливе, мають бути визнані збитки (див. Вставку 5).

Банки використовують запас капіталу, сформований під споживчі кредити, щоб покрити збитки

Банки мають запас капіталу, аби покрити значну частину збитків, які виникнуть внаслідок кризи за роздрібним портфелем. Вони тримали додатковий капітал під незабезпечені споживчі кредити. До цього їх спонукали підвищені з 1 січня ваги ризику – 150%. Тепер цей накопичений запас міцності фінустанови зможуть використати: відповідно до рішення НБУ ваги ризику за незабезпеченими споживчими кредитами знизяться до 100% починаючи із кінця липня. У майбутньому залежно від динаміки розвитку роздрібного кредитування підвищені ваги ризику можуть бути відновлені.

Вставка 5. Підходи до оцінки кредитного ризику під час війни

Навесні практично всі банки пропонували клієнтам “кредитні канікули”. Зараз вони починають реструктуризацію кредитів та поступово визнають кредитні втрати з урахуванням фінансового стану боржників. Відповідно НБУ поновлює вимоги до оцінки кредитного ризику, зокрема, до розрахунку кількості днів прострочення кредитів. Фінустанови мають оцінювати кредитні збитки своєчасно та повною мірою відображати вплив негативних подій на якість активів.

З лютого більшість банків запропонували боржникам універсальні “кредитні канікули”. Це зменшило тиск на клієнтів, що виник через безпекові загрози та економічну невизначеність. Щоб банки могли реалізувати “кредитні канікули”, НБУ послабив вимоги до оцінки кредитного ризику за пруденційними підходами: призупинив відлік днів прострочення боргу та дозволив не визнавати дефолт за реструктуризованими внаслідок війни кредитами. Завдяки “кредитним канікулам” боржники могли знизити вплив ліквідності в перші місяці війни та відновити роботу. Після різкого падіння в березні економіка стабілізувалася і поступово відновлюється. Тож тепер банки починають детально аналізувати фінансовий стан боржників та пропонують індивідуальні умови реструктуризації.

За поточного рівня економічної невизначеності платіжна дисципліна – чи не єдина надійна ознака спроможності обслуговувати борг. Зокрема, це стосується невеликих кредитів домогосподарствам чи МСБ. Тож НБУ знову вимагатиме, щоб банки використовували кількість днів прострочення боргу як індикатор якості кредитів. Також НБУ розширив коло кредитів, якість яких можна буде оцінювати, лише на підставі своєчасності сплати. Для цього кредити, за якими встановлено регулярну періодичність сплати боргу – щомісячну або щоквартальну – необхідно включити до групи однорідних або ж застосувати спрощений підхід до оцінки. НБУ підвищив поріг групової оцінки кредитів юридичних осіб вчетверо до 20 млн грн, а для оцінки за спрощеним підходом – вдвічі до 0.2% від розміру основного капіталу.

Водночас банки повинні проводити аналіз стану боржників за великими кредитами і тих позичальників, які мають труднощі з їх обслуговуванням. У поточних умовах не можна покладатися лише на фінансову звітність за попередні періоди. Вона часто є нерелевантною через різкі зміни умов роботи бізнесу. Поточна ж звітність позичальників подекуди не буде доступною для банків, оскільки законодавство України дозволяє бізнесу скласти її вже після звернення воєнного стану. Тож аби оцінити стан клієнта, банкам варто керуватися інформацією про:

- стан галузі боржника за умов поточної кризи;
- безпекову ситуацію в місці розташування боржника, втрату чи пошкодження його виробництва;
- достатність операційного грошового потоку боржника для запланованих платежів за кредитом. Для його верифікації можна скористатися виписками про рух коштів на банківських рахунках;
- доступ боржника до державних програм підтримки кредитування.

За результатами аналізу банк може запропонувати реструктуризацію. Нові умови обслуговування боргу мають сприяти відновленню фінансового стану боржників. Реструктуризації варто проводити завчасно, не допускаючи прострочення боргу та накопичення несплачених зобов'язань. Умови реструктуризації мають передбачати принаймні сплату відсотків за боргом. Нині змінювати умови обслуговування боргу може бути доцільно на короткі проміжки часу з огляду на непевність довгострокових прогнозів. Через це НБУ не встановлює жорстких вимог до реструктуризацій. Однак неприпустимими є формальні реструктуризації, що лише маскують проблеми боржників. Реструктуризовані кредити подекуди можуть одразу визнаватися дефолтними, якщо перспективи відновлення бізнесу позичальника є примарними. Банки мають надалі керуватися принципами оцінки кредитного ризику: своєчасно та повною мірою відображати вплив негативних подій на діяльність боржника.

Разом із подальшим відновленням економіки та появою надійніших економічних прогнозів банки зможуть здійснювати довгострокові реструктуризації. Тож наступним кроком НБУ встановить умови реструктуризацій, що не вважатимуться подією дефолту. Йдеться, зокрема, про максимально допустиму втрату вартості кредиту внаслідок зміни умов договору та часові рамки проведення реструктуризацій.

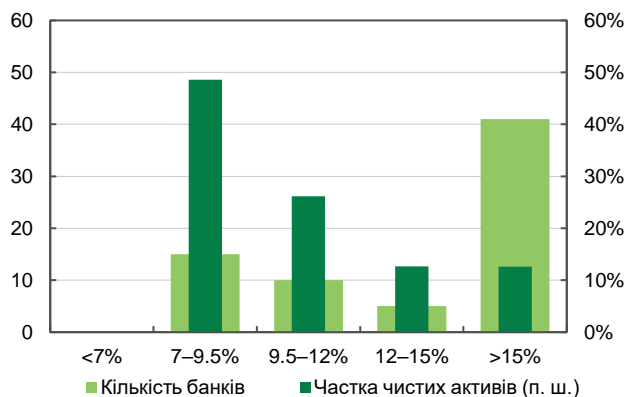
Підходи до оцінки очікуваних кредитних збитків відповідно до МСФЗ 9, на відміну від пруденційних вимог, не змінювалися. Банки переводили кредити з однієї стадії оцінки на іншу, зокрема, на третю стадію за наявності ознак знецінення. Водночас банки майже не змінили параметрів оцінки очікуваних збитків за МСФЗ (таких як PD, LGD, рівень втрат), попри значне погіршення макроекономічних умов. Тож НБУ рекомендує банкам:

- переглянути модельні макроекономічні припущення з урахуванням актуальних оцінок зміни макропоказників, оприлюднених НБУ та МФО;
- експертно скоригувати модельні оцінки очікуваних збитків, якщо ті не чутливі до зміни макропоказників;
- підвищити вагу несприятливих сценаріїв для оцінки параметрів очікуваних кредитних збитків;
- переглянути рівень втрат у разі настання дефолту, ураховуючи ризики зменшення вартості застави та збільшення строку її реалізації.

3.5. Оцінка стійкості банків до кризи – стрес-тестування кредитного ризику

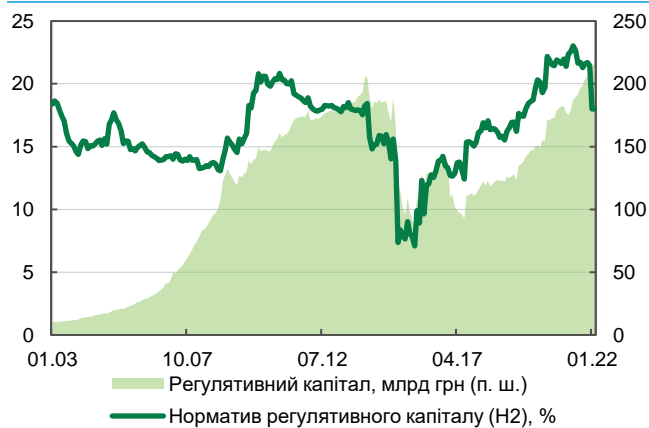
Банки зустріли війну з високим рівнем капіталу та рекордними прибутками. Проте поточна криза може виявитися значно глибшою за попередні, тож безпрецедентно посилює кредитний ризик банків. Результати реверсивного стрес-тестування свідчать, що найбільшим банкам вистачить запасу основного капіталу та накопичених прибутків на покриття втрат 25% кредитного портфеля. Більшість банків збереже додатний капітал навіть за більших втрат.

Графік 3.5.1. Розподіл нормативів достатності основного капіталу банків станом на 1 лютого 2022 року

Джерело: НБУ.

Графік 3.5.2. Сукупний регулятивний капітал (РК) та норматив достатності регулятивного капіталу (H2) банків

Джерело: НБУ.

Таблиця 5. Параметри несприятливого сценарію стрес-тестування (СТ) 2021 року та поточні оцінки для 2022 року

Показник	Припущення СТ 2021	Очікування 2022 року
Реальний ВВП, % p/p	-2.2	≈ -33
Індекс споживчих цін, % p/p	8.6	> 20
Валютний курс (UAH/USD), % p/p	-16.4	Тимчасово фіксований

Джерело: НБУ.

Перед війною банки мали суттєвий запас капіталу

Банки увійшли в поточну кризу зі значним запасом капіталу. На початку лютого середньозважена достатність основного капіталу банків становила 12%, а регулятивного – 18%, що майже вдвічі вище за мінімальні вимоги. Цей рівень достатності капіталу вперше в історії банківського сектору відобразив покриття не лише кредитного та валютного, але й операційного ризику. Вимогу про врахування 50% операційного ризику для розрахунку достатності капіталу впроваджено від початку 2022 року. Ці показники достатності капіталу також відображають підвищену вагу ризику за незабезпеченими споживчими кредитами на рівні 150%.

На початку кризи не лише достатність капіталу суттєво перевищувала мінімальні значення, але і якість складових регулятивного капіталу була високою. Вимоги НБУ до складових капіталу дуже суворі: вони мають безумовну здатність поглинати збитки. Також встановлено жорсткі пруденційні фільтри, які змушують банки вираховувати з регулятивного капіталу нараховані доходи, які вони не отримують від клієнтів.

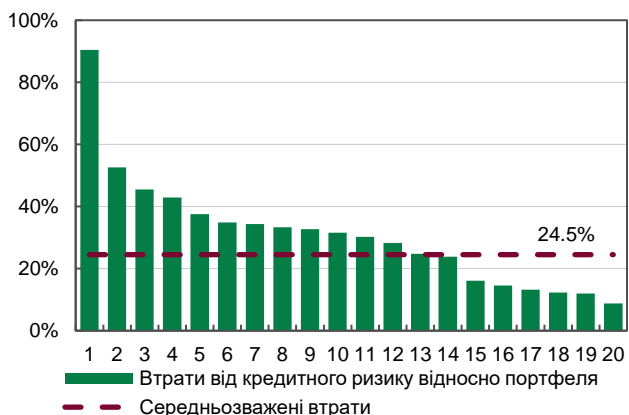
Крім того, НБУ спонукав окремі банки мати регулятивний капітал понад мінімальні вимоги або ж провести реструктуризацію балансу, якщо результати стрес-тестування свідчили про вразливість банків до криз. Несприятливий сценарій минулорічного стрес-тестування не припускав глибокого падіння економіки, проте ґрунтувався на досить консервативних припущеннях про реалізацію ризиків, [зокрема кредитного](#). Наприклад, у стрес-тесті 2021 року в середньому припускалася втрата понад 15% кредитного портфеля банків. Банки мали принаймні шість місяців до завершення 2021 року, щоб урахувати результати минулорічного стрес-тестування і підвищити власну стійкість.

Цьогоріч стійкість сектору оцінено через реверсивне стрес-тестування

Класичне стрес-тестування втрачає зміст в умовах глибокої кризи, коли безпосередньо в реальному житті реалізуються вкрай негативні макроекономічні сценарії. Тож для оцінки здатності банків поглинати збитки та залишатися платоспроможними у вкрай невизначених умовах використовується реверсивний стрес-тест та сценарний аналіз.

Реверсивний стрес-тест показує, яких максимальних втрат активів може зазнати банк, не стаючи неплатоспроможним. Найвагоміших втрат банки

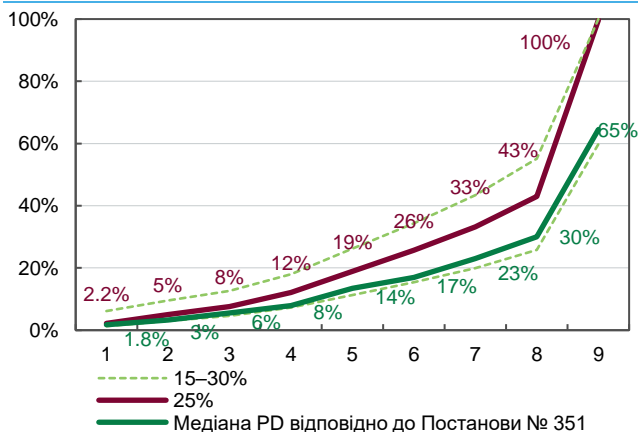
Графік 3.5.3. Втрати через кредитний ризик, що найбільші банки можуть покрити за рахунок основного капіталу (включно з прибутками попередніх років)

Вісь горизонталі – умовний номер банку.

Джерело: НБУ.

Графік 3.5.4. Втрати працюючих кредитів залежно від класів корпоративних позичальників* за різного рівня загальних кредитних втрат

* Клас позичальника відповідно до Постанови № 351.

PD – ймовірність дефолту.

Джерело: НБУ.

Графік 3.5.5. Матриця середньозваженого нормативу достатності основного капіталу банків (НЗ) залежно від втрат від кредитного ризику, %

Корпоративний	Роздрібний								
	15	17	19	21	23	25	27	29	
15	7.8	7.4	7.1	6.7	6.4	6.0	5.6	5.2	
17	6.7	6.3	5.9	5.5	5.1	4.7	4.3	3.9	
19	5.5	5.1	4.7	4.3	3.9	3.5	3.1	2.6	
21	4.2	3.8	3.4	3.0	2.6	2.2	1.7	1.3	
23	3.0	2.6	2.1	1.7	1.3	0.8	0.4	0.0	
25	1.7	1.2	0.8	0.4	-0.1	-0.5	-1.0	-1.4	
27	0.3	-0.1	-0.5	-1.0	-1.5	-1.9	-2.4	-2.8	
29	-1.0	-1.5	-1.9	-2.4	-2.9	-3.3	-3.8	-4.3	

Легкозелений: >7% Серіознозелений: ≥0% Червоний: <0%

Джерело: НБУ.

зазнають від реалізації кредитного ризику. Тож було оцінено максимальну частку кредитного портфеля, яку можуть втратити банки до того, як їхній основний капітал стане від’ємним. Такі оцінки було зроблено для двадцяти найбільших банків, які мають 89% активів сектору, на основі звітності станом на 1 січня 2022 року. Горизонт реалізації негативного сценарію – 12 місяців.

Крім умови про втрату частини кредитного портфеля, використовувалися ще такі припущення:

- пригнічений попит на банківські послуги через зниження економічної активності призведе до зменшення комісійних доходів на 15%;
- процентний ризик не реалізується. Досі банкам вдавалося зберігати низьку вартість фондування, оскільки довіра вкладників до банків залишається високою, а фондування – стабільним. Надалі ставки за депозитами зростатимуть, проте припускається, що процентний спред із кредитними ставками зберігатиметься;
- через реалізацію операційних ризиків та інфляцію адміністративні витрати банків зростають на 20%;
- валютний ризик не реалізується, оскільки банки мають майже збалансовану валютну позицію.

Припускається також, що банки з вищою якістю кредитного портфеля матимуть менші втрати за певного рівня загального скорочення працюючого портфеля. Технічно рівень втрат за корпоративними кредитами з гіршим класом якості може бути вищим (див. графік 3.5.4). Для роздрібного кредитного портфеля такі припущення не робляться.

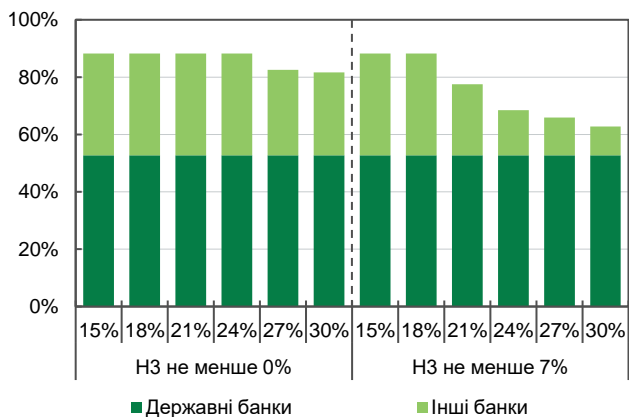
Стрес-тестування показує високу здатність банків поглинати збитки від кредитного ризику

Результати реверсивного стрес-тестування свідчать, що основного капіталу найбільших банків достатньо, щоб покрити в середньому втрату 24.5% кредитного портфеля. За таких умов банки загалом збережуть додатний капітал, а понад половина з них – навіть позитивну операційну прибутковість. На індивідуальному рівні з двадцяти найбільших банків тринадцять збережуть додатний основний капітал, якщо сукупні втрати кредитного портфеля від кредитного ризику сягнуть майже 25%.

Додатково до реверсивного стрес-тестування проведено сценарний аналіз. Було проаналізовано, як різна комбінація втрат корпоративних і роздрібних кредитів (від 15% до 30%) вплине на середньозважений показник достатності основного капіталу. Результати наведено в матриці (див. графік 3.5.5).

Загалом із двадцяти найбільших банків ті, що сукупно мають більше половини активів найбільшої двадцятки, показують достатню стійкість до втрати 30% кредитного портфеля. У цих банків добрі передумови для проходження кризи. Якщо до цієї частки додати ще частку державних банків, які “провалилися” за рівнем капіталу, проте мають безумовну підтримку держави, то можна стверджувати, що банки, які володіють 82% активів із

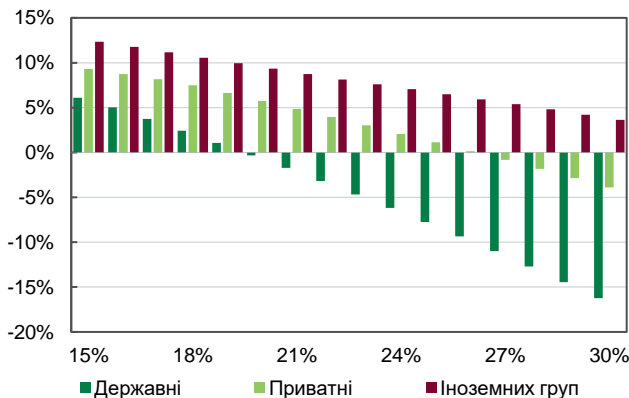
Графік 3.5.6. Банки, що дотримуються нормативного значення нормативу НЗ у % від активів за умови різного рівня втрат від кредитного ризику

Вісь горизонталі – рівень втрат від кредитного ризику.

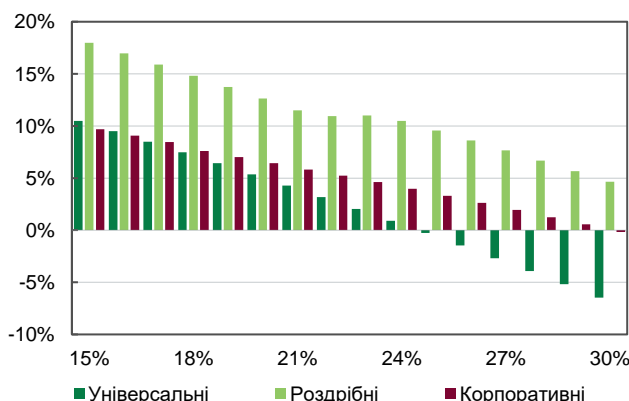
Джерело: НБУ.

Графік 3.5.7. Медіанний НЗ для банків за типом власності за різного рівня втрат від кредитного ризику

Джерело: НБУ.

Графік 3.5.8. Медіанний норматив НЗ для банків за бізнес-моделлю в умовах різного рівня втрат від кредитного ризику

Джерело: НБУ.

двадцяти найбільших, мають достатню стійкість до такого вкрай консервативного макроекономічного сценарію.

Кредитний ризик виявлятиметься поступово. Банки мають діяти на випередження, щоб зменшити його вплив:

- проводити своєчасну реструктуризацію кредитів для підтримки платоспроможності боржників;
- підтримувати кредитні портфелі, структуру активів та операції на рівнях, що дають змогу генерувати операційні доходи;
- вчасно та належно резервувати активи, за якими відбулося погіршення якості і зростання кредитного ризику;
- підвищувати операційну ефективність, зокрема через використання онлайн-інструментів.

3.6. Пруденційна політика НБУ у відповідь на кризу

Викликана російською агресією економічна та фінансова криза спричинить колосальні втрати активів банків. Капітал банків знизиться, деякі банки не будуть спроможні відновити його самостійно. НБУ скористається досвідом, отриманим протягом попередніх криз, та дасть банкам достатній час на відновлення. Основне завдання фінустанов у короткостроковій перспективі – забезпечувати безперервну діяльність та належно управляти ризиками.

Внаслідок війни та викликаної нею економічної кризи банки зазнають значних збитків, насамперед від реалізації кредитного ризику. Ці збитки поглинатимуться капіталом, запас якого до кризи значно перевищував мінімальні вимоги. Проте погіршення якості кредитних портфелів та зниження попиту на банківські продукти знизить дохідність банківського бізнесу. Генерувати достатні доходи для відновлення капіталу під час кризи банки не зможуть. Тож фінустанови поступово втрачатимуть капітал, окремі з них наприкінці кризи, ймовірно, матимуть від’ємний капітал.

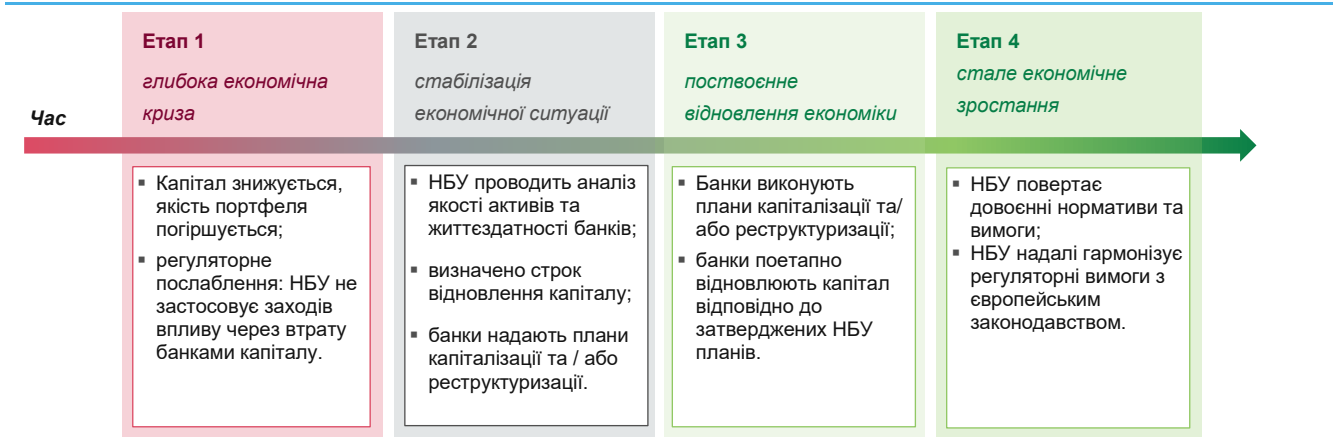
Під час кризи НБУ не застосуватиме до банків заходів впливу за порушення вимог до капіталу. Водночас на цьому етапі важливе своєчасне відображення банками кредитних збитків. Це дасть НБУ коректне уявлення про стан ринку для прийняття подальших регуляторних рішень, зокрема коригування режиму регуляторного пом’якшення. Проте банки, які під час кризи постійно генеруватимуть від’ємний операційний грошовий потік від основної діяльності, стануть предметом пильного нагляду НБУ. Їхня діяльність за певних обставин буде обмежуватися для захисту вкладників.

Негативний вплив поточної кризи розтягнеться в часі – відносно точно оцінити її наслідки можна буде лише після стабілізації макроумов. Тоді ж НБУ проведе оцінку якості активів, аби достовірно оцінити рівень втрат. Окремо буде оцінена життєздатність банків, тобто можливість нормалізувати фінансові показники в осяжній перспективі. З огляду на рівень втрат буде визначено строк для відновлення банками капіталу. Банки повинні будуть розробити плани капіталізації та/або реструктуризації активів. НБУ очікує, що більшість банків зможе самостійно відновити капітал завдяки майбутнім прибуткам. Решті може знадобитися докапіталізація від акціонера. Зокрема, це ймовірний сценарій для кількох державних банків.

НБУ надасть банкам достатньо часу на відновлення капіталу, можливо, на це знадобиться кілька років. Регуляторні послаблення зберігатимуться для банків, які сумлінно виконуватимуть розроблені плани. НБУ регулярно аналізуватиме стан їх виконання.

З часом НБУ поверне всі довоєнні нормативи та вимоги до банків та продовжить гармонізацію вимог з європейським законодавством.

Графік 3.6.1. Етапи пруденційного регулювання банківського сектору

Джерело: НБУ.

Вставка 6. Як банки готувалися до роботи в надзвичайних умовах

Відповідно до регуляторних вимог банки України розробляють плани забезпечення безперервної діяльності та плани відновлення діяльності. Плани забезпечення безперервної діяльності потрібні для налагодження критичних процесів та відновлення систем у разі загрози переривання їхньої роботи. Вони відіграли ключову роль у лютому: завдяки вчасно підготованим та реалізованим планам банки забезпечили власну безперебійну роботу в надскладних умовах. Плани відновлення діяльності містять заходи стосовно відновлення фінансового стану банку.

Після фінансової кризи 2008–2009 років система регулювання удосконалена так, аби забезпечити стійкість банків навіть за кризових умов. Для цього регулятори підвищили вимоги до капіталу та ліквідності, регулярно проводять стрес-тестування та очікують від банків розробки планів забезпечення безперервної діяльності та планів відновлення діяльності. Перші описують порядок дій в разі реалізації значних операційних ризиків, другі – переважно фінансових.

План забезпечення безперервної діяльності (business continuity plan, BCP) описує порядок дій банку в разі виникнення операційних загроз його функціонуванню, ґрунтується на аналізі вразливості процесів та інформаційних систем до різних сценаріїв переривання діяльності. Заходи зазначеного плану розробляються так, аби за короткий період відновити роботу систем та зберегти працездатність фінустанови навіть за значних порушень. Банки зобов'язані щорічно актуалізувати плани забезпечення безперервної діяльності, а щонайменше один раз на два роки – їх тестувати, вони повинні бути доступними для працівників, які за потреби негайно розпочинають їх реалізацію. Вимоги до підготовки планів забезпечення безперервної діяльності містяться в Положенні № 64⁷.

Вимоги до розроблення планів забезпечення безперервної діяльності з'явилися ще у 2018 році. На початку року НБУ спонукав банки актуалізувати ці плани. Своєчасне здійснення банками заходів для збереження критичних процесів, релокація працівників, які виконують критичні функції, у безпечні умови, переведення працівників на віддалений режим роботи, перенесення сховищ даних було би вкрай складним без підготованого завчасно плану дій. Належне функціонування систем банків у вкрай складних умовах забезпечило їм довіру клієнтів та знизило ризики ліквідності. Тож плани забезпечення безперервної діяльності продемонстрували свою дієвість на практиці.

З 2020 року відповідно до Постанови № 95 банки України розроблять плани відновлення діяльності (recovery plan). План відновлення діяльності спрямовано на забезпечення фінансової стійкості банку. Його мета – визначити дії фінустанови для відновлення платоспроможності та ліквідності після впливу несприятливих обставин. Для цього банки проводять реверсійне стрес-тестування: моделюють стресові сценарії, згідно з якими протягом року показники ліквідності та платоспроможності порушуються такою

мірою, що банк порушує регуляторні вимоги. У таких умовах банки мають визначитися із заходами для відновлення фінансового стану.

Потреба в активації плану відновлення діяльності визначається за трирівневою системою попередження – підхід “світлофора”. Банки постійно відслідковують значення низки кількісних та якісних показників, зокрема капіталу, якості активів, прибутковості, ліквідності тощо. Для кожного показника застосовується підхід “світлофора”: “зелена зона”, “жовта зона” та “червона зона”. За нормальних умов значення показників перебувають у “зеленій зоні”. Зниження показника до “жовтої зони” – це сигнал про необхідність ужиття деяких заходів плану. Потраплення до “червоної зони” – свідчення стресової ситуації, що вимагає реалізації плану відновлення діяльності.

У 2021 році НБУ вперше проаналізував розроблені банками плани відновлення діяльності та виявив певні їх недоліки:

- неповне моделювання можливого системного шоку, коли потреба в застосуванні певних заходів виникає одночасно в усіх банків. Це може обмежувати ефективність заходів або посилювати ризики;
- недостатньо консервативні стресові сценарії, які не призводили до порушення нормативів банків;
- неврахування можливих непрямих ефектів від ужитих заходів та витрат на їх реалізацію;
- занижкі значення показників “жовтої зони” та “червоної зони”, що не дасть змоги банку своєчасно розпочати реалізацію заходів відновлення;
- недостатній перелік показників ліквідності, зокрема неврахування структури ліквідних активів та швидкості їх можливого використання для покриття відпливів коштів.

2022 рік банки розпочали із суттєво доопрацьованими планами відновлення діяльності, які мають стати фінустановам у нагоді під час поточної кризи. НБУ проаналізував плани відновлення діяльності 15 великих банків⁸. Жоден із них не передбачав у планах відновлення діяльності повномасштабної війни, лише деякі фінустанови враховували посилення бойових дій на сході України. Однак усі банки намагалися визначити в планах дієві інструменти підвищення фінансової стійкості в надскладних умовах. Для відновлення достатності капіталу банки в середньому описали близько трьох заходів. Банки можуть оперативним чином підвищити капітал або поліпшити його структуру, спрямувавши прибуток

⁷ Постанова Правління Національного банку України від 11.06.2018 № 64 “Про затвердження Положення про організацію системи управління ризиками в банках України та банківських групах” (зі змінами).

⁸ Проаналізовано плани відновлення діяльності 15 банків, із них 14 системно важливих банків.

минулих періодів до статутного капіталу, зменшивши дивіденди, здійснивши капіталізацію або залучивши субборг. Банки також планують підтримати достатність капіталу, зменшивши інвестиції в цінні папери з ненульовими вагами кредитного ризику – ОВДП в іноземній валюті. У середньостроковій перспективі для підтримки достатності капіталу банки планують проводити реструктуризації кредитів, продавати непрацюючі та непрофільні активи, скорочувати операційні витрати. Найбільший позитивний вплив на регулятивний капітал, за розрахунками банків, мають реструктуризація активів та докапіталізація за рахунок прибутків попередніх років або ж коштів акціонерів. Водночас зниження потреби в капіталі через скорочення активів – один із найменш ефективних заходів, за оцінками банків.

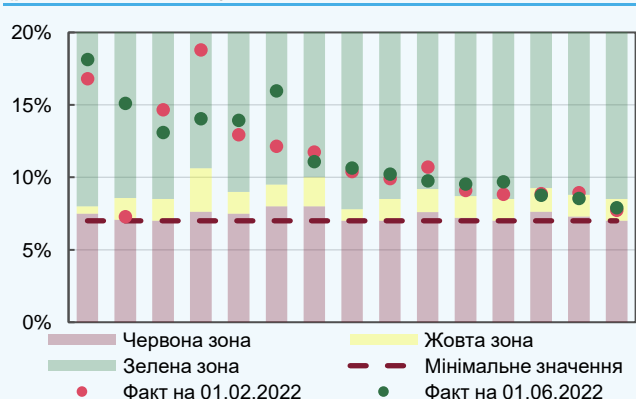
Графік В.6.1. Заходи відновлення достатності капіталу (15 банків)

Джерело: НБУ.

Негативні наслідки війни ще не відобразилися повністю в капіталі банків. Крім того, банки мають значний запас капіталу понад мінімальні вимоги. Тож станом на початок червня лише деякі системно важливі банки опинились у “жовтій зоні” згідно з їхніми планами відновлення діяльності. Деякі заходи відновлення зараз майже неможливо реалізувати, наприклад, продаж непрофільних активів або непрацюючих кредитів.

Графік В.6.2. Норматив достатності основного капіталу, N3 (розподіл за банками)

Джерело: НБУ.

Однак простір для проведення своєчасних та ефективних реструктуризацій досить значний.

Стосовно ліквідності банки в планах відновлення діяльності зазначали в середньому по два заходи, які можна розділити на екстрені та середньострокові. Від екстрених заходів банки очікували ефект на горизонті до одного місяця. До них банки віднесли отримання кредитів від НБУ, продаж ОВДП та зменшення дивідендів. У середньостроковій перспективі банки очікували відновлення ліквідності через залучення коштів клієнтів, скорочення операційних витрат та продаж непрофільних активів.

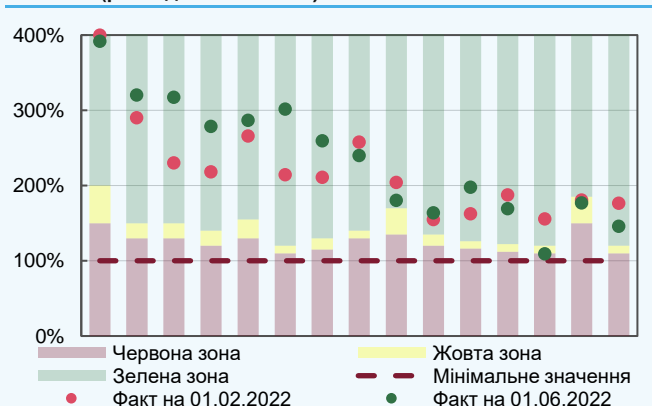
Графік В.6.3. Заходи відновлення ліквідності

Джерело: НБУ.

Попри початок збройної агресії, банки змогли втримати індикатори ліквідності на високому рівні. Станом на початок червня значення показників лише одного системно важливого банку перебували в “червоній зоні”.

Графік В.6.4. Коефіцієнт покриття ліквідності, LCR у всіх валютах (розподіл за банками)

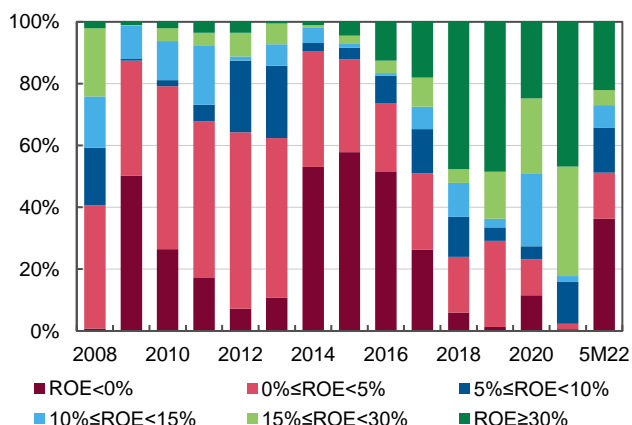
Джерело: НБУ.

НБУ цього року не вимагатиме актуалізації банками планів відновлення діяльності. Фінустанови на сьогодні мають зосередити свою увагу на діях у поточних умовах та реалізації раніше розроблених планів відновлення діяльності.

3.7. Ризик прибутковості

Банківський сектор уперше за останні п'ять років став збитковим через реалізацію кредитного ризику. Резерви за кредитними збитками зростатимуть, що ставитиме під загрозу прибуток навіть операційно ефективних банків. Скорочення попиту на банківські послуги та зниження тарифів призвели до зменшення комісійного доходу. Водночас процентні доходи банків зростали і чиста процентна маржа зберігалася. Щоб зберегти операційну ефективність, банки мають пристосувати свої бізнес-моделі до роботи в кризових умовах та пригніченого попиту на банківські продукти.

Графік 3.7.1. Розподіл активів банків за рентабельністю капіталу

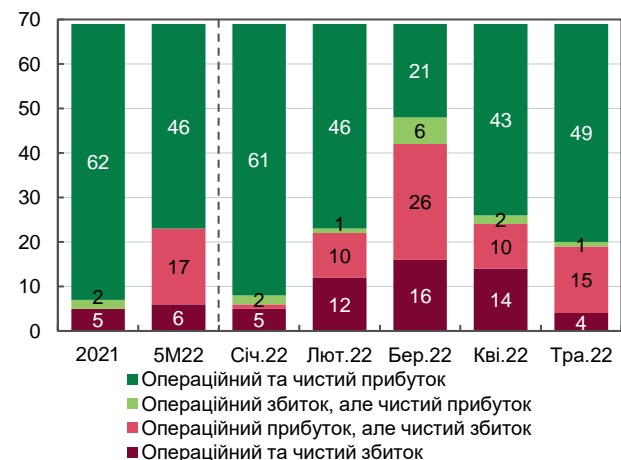

Джерело: НБУ.

Через війну сектор збитковий вперше з 2017 року

Широкомасштабна війна з росією викликала ризики тривалої втрати дохідності, що охопили майже всі банки. Після історично найвищого прибутку попереднього року цього року сектор став збитковим. За результатами п'яти місяців 2022 року збитки отримали 23 банки, яким належала понад третина активів сектору. З них – шість із двадцяти найбільших банків, зокрема три держбанки. Серед решти п'ять великих банків працювали з рентабельністю капіталу менше 5%. Вищу прибутковість зберегли переважно малі банки, а також найбільший державний банк. Основна причина збитків – це резервування під очікувані кредитні втрати. Сектор у цілому залишається операційно прибутковим. Кількість операційно збиткових установ після суттєвого зростання у березні повернулась до рівня початку року.

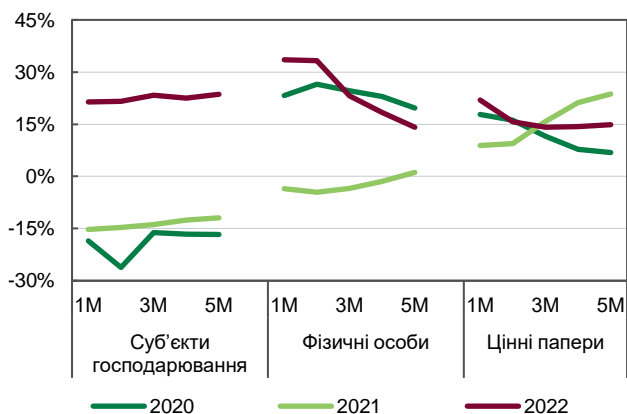
Графік 3.7.2. Фінансовий результат за кількістю банків*

* Платоспроможних на 01.06.2022.

Джерело: НБУ.

Графік 3.7.3. Зміна процентних доходів банків, р/р

Джерело: НБУ.

Зростання процентних доходів уповільнилося

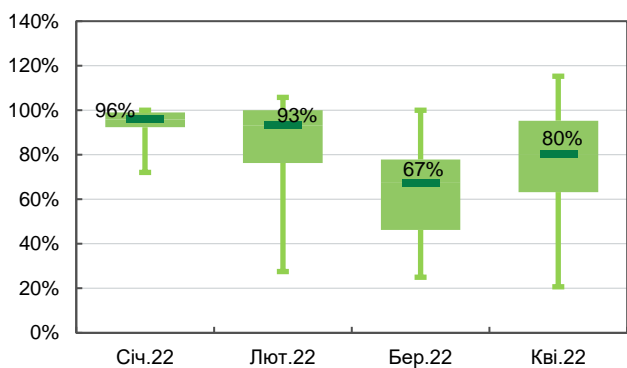
Чистий процентний дохід банків і далі зростав. Проте його приріст уповільнився вдвічі з 35% у січні – лютому до 18% за березень – травень у річному вимірі. Передусім скоротилися процентні доходи в роздрібному сегменті. Це скорочення було стрімкішим, ніж на початку коронакризи. Попит на споживчі кредити знизився, тож портфель певний час скорочувався. Крім того, усі великі банки пропонували “кредитні канікули”, а деякі навіть тимчасово знизили ставки за споживчими кредитами. Тому нарахування процентів різко скоротилося. Ситуація в сегменті неоднорідна. У банків, які спеціалізуються на споживчому кредитуванні й активно нарощували портфель протягом останнього року, доходи залишалися високими.

Процентні доходи від кредитування бізнесу стабільно зростали, передусім через значно більший кредитний портфель, ніж торік. Кредитування суб'єктів господарювання цього року тривало – його підтримку забезпечувало розширення державних програм. Водночас відсоткові ставки за позиками поза держпрограмми зросли, відображаючи вищий кредитний ризик. Найпомітніше зростала вартість кредитів для великих підприємств. Процентні доходи від цінних паперів – переважно депозитних сертифікатів НБУ та ОВДП – зростали пропорційно зміні портфеля банків. Їхня частка в процентних доходах з початку року дещо зросла – до 36% у травні.

Банки не отримують значної частини нарахованих процентних доходів

Активні воєнні дії суттєво погіршують платіжну дисципліну позичальників. Якщо в січні банки в середньому отримували майже всі нараховані доходи, то в березні цей показник знизився до двох третин. У квітні

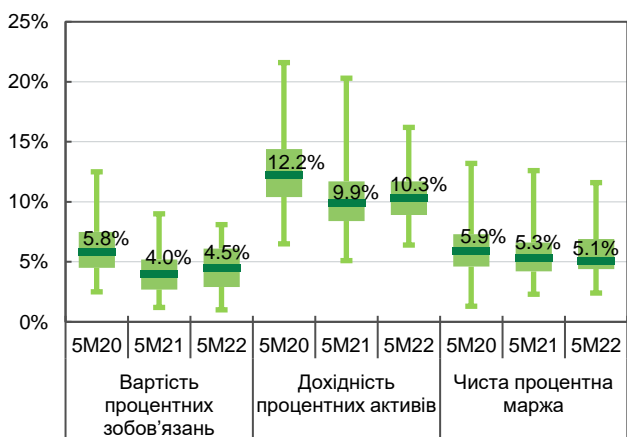
Графік 3.7.4. Співвідношення фактично отриманих та нарахованих процентних доходів за клієнтськими кредитами

* Грані прямокутника – перший та третій квартилі розподілу. Лінія всередині прямокутника – медіана. Верхні та нижні лінії поза прямокутником – 5-й та 95-й перцентиль.

Джерело: НБУ.

Графік 3.7.5. Вартість активів і зобов'язань банків та чиста процентна маржа, % річних

* Грані прямокутника – перший та третій квартилі розподілу. Лінія всередині прямокутника – медіана. Верхні та нижні лінії поза прямокутником – 5-й та 95-й перцентиль.

Джерело: НБУ.

Графік 3.7.6. Зміна чистого процентного та чистого комісійного доходів банків, р/р

Джерело: НБУ.

ситуація поліпшилася – фактично отримані доходи становили 80% від нарахованих, а окремі банки почали отримувати заборгованість попередніх періодів. Недоотримання доходів було очікуваним, оскільки за умовами “кредитних канікул” банки відтермінували сплату нарахованих відсотків. Однак через погіршення якості кредитного портфеля частина з них може бути втрачена.

Подальші надходження процентних доходів прямо залежатимуть від реалізації кредитного ризику та спроможності банків проводити роботу з позичальниками для його мінімізації. Адже за знеціненими кредитами процентні доходи банки майже не отримують.

Чиста процентна маржа залишається високою

Процентні витрати ситуативно зросли в березні: стримуючи вплив коштів бізнесу банки підвищували ставки за ними. У низки фінустанов зросли витрати через більші обсяги дорожчих за депозити кредитів рефінансування НБУ, які вони брали, щоб мінімізувати ризики втрати ліквідності. Проте значна частка цих кредитів була швидко повернута. Натомість депозитні ставки для населення банки знизили через стабільність цих коштів. Така процентна політика разом зі зростанням частки коштів на вимогу в структурі фондування зберегла банкам низьку вартість ресурсів, незначно вищу, ніж торік. Тож чиста процентна маржа хоч і скорочувалася починаючи з лютого, але в середньому за п'ять місяців була близькою до минулорічної.

Підвищення облікової ставки не створює ризиків прибутковості сектору

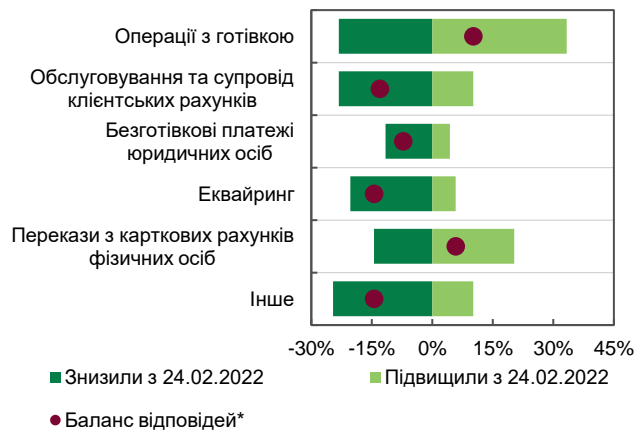
Підвищення облікової ставки НБУ в два з половиною рази до 25% річних лише незначно змінить чисту дохідність банківських операцій (див. [Вставку 7](#)). Банки очікувано підвищуватимуть депозитні ставки. Однак витрати зростатимуть лише за строковими вкладками, частка яких останнім часом рекордно скоротилася. Тож вартість фондування підвищиться помірно. Процентні витрати для деяких банків значно зростуть через підвищення вартості кредитів рефінансування, що прив'язана до облікової ставки. Це спонукатиме банки достроково повертати ці ресурси.

Разом з тим зростатиме дохідність нового кредитування. Зараз позики надаються переважно в межах державних програм підтримки. За такими кредитами банки отримують процентну ставку з фіксованим спредом понад вартість тримісячних депозитів. Тож боржники платять дуже низькі символічні відсотки, а різниця компенсується державою. Також зростуть доходи банків від вкладень у депозитні сертифікати НБУ. Крім того, дохідності ОВДП мають наблизитися до ринкових рівнів.

Динаміка комісійного доходу визначатиметься економічною активністю

Початок широкомасштабної агресії різко скоротив обсяги розрахунків в економіці. Щоб стимулювати онлайн-платежі, запобігти паніці населення та зупинці бізнесу, великі банки знизили тарифи на окремі операції або

Графік 3.7.7. Зміна банками комісійних тарифів в умовах воєнного стану, % кількості опитаних банків

* Від'ємні значення означають, що більшість банків зменшувала тарифи.

Джерело: опитування банків про операційну діяльність в умовах воєнного стану, проведене НБУ у червні 2022 року.

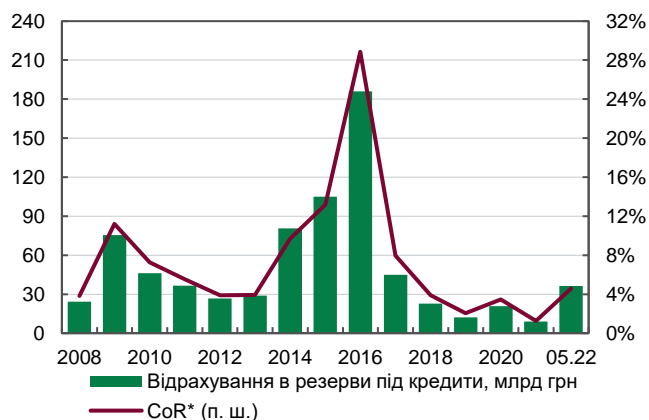
Графік 3.7.8. Операційна ефективність банків

* Цінних паперів, валюти та похідних фінансових інструментів.

Джерело: НБУ.

Графік 3.7.9. Ціна ризику (CoR)

* Відрахування в резерви під кредити за відповідний період / Чистий кредитний портфель.

Джерело: НБУ.

⁹ Без урахування переоцінки валюти та цінних паперів, уключно з деривативами.

взагалі тимчасово відмовилися від окремих складових комісій. Переважно нижчими тарифами банки стимулювали безготівкові операції, тоді як тарифи на операції з готівкою з 24 лютого навіть зростали. Також деякі міжнародні системи переказу коштів скасували плату за перекази в Україну. Сукупність цих факторів спричинила суттєве зниження комісійного доходу в секторі. Чистий комісійний дохід банків зменшився у березні–квітні наполовину в річному вимірі. Скорочення комісійного доходу змусило банки відмовитися від заохочень для клієнтів у вигляді кешбеків.

Зараз банки поступово відновлюють тарифи, що діяли в лютому. Подекуди фінустанови почали підвищувати комісії на перекази з картових рахунків фізичних осіб, залишивши низькими тарифи на еквайринг. Така політика мала за мету подальшу підтримку бізнесу та платіжної інфраструктури в активному стані. Відновлення тарифів до лютевого рівня супроводжувалося відновленням бізнесу та онлайн-торгівлі. Усе це позитивно вплинуло на комісійний дохід банків, який у травні порівняно з березнем і квітнем суттєво зріс. Однак попит на банківські послуги ще тривалий час буде пригніченим, а це обмежуватиме комісійні доходи банків.

Операційна ефективність майже не постраждала

У березні значно зросли адміністративні витрати банків. На початку гарячої фази війни фінустанови виплатили матеріальну допомогу працівникам, деякі навіть підвищили заробітну плату, понесли значні витрати на організацію роботи в нових умовах. Із квітня операційні витрати навіть незначно скоротились у річному обчисленні. Банки зекономили на оплаті праці через звільнення або виведення працівників у простій та менше витрачали на утримання основних засобів. Тож кількість операційно збиткових банків у травні порівняно з березнем знизилася з 22 до 5, а операційна ефективність залишалась у минулорічних межах. Співвідношення операційних витрат і доходів – CIR⁹ – за п'ять місяців 2022 року становило 48%. Надалі адміністративні витрати зростатимуть через інфляцію. Крім того, негативний вплив на фінансовий результат матиме відображення витрат унаслідок пошкодження основних засобів під час бойових дій (див. [Вставку 4](#)).

Кредитний ризик визначатиме рівень збитків

Банки поступово починають відображати очікувані збитки від погіршення якості кредитного портфеля в умовах війни. За п'ять місяців співвідношення відрахувань до резервів і чистого кредитного портфеля (CoR) було 4.6%, що майже вчетверо більше, ніж торік. Однак історично під час криз від погіршення якості кредитного портфеля банки втрачали значно більшу частку вартості активів. Тож визнання кредитного ризику триватиме і далі, що призводитиме до збитків навіть операційно прибуткових банків. Також кредитний ризик знижуватиме надходження процентних доходів банків. Зниження спроможності генерувати дохід загрожує погіршенням фінансової стійкості установ.

Вставка 7. Вплив зміни облікової ставки на фінанси банків

У червні НБУ різко підвищив облікову ставку, що має посилити конкуренцію банків за гривневі кошти та здорожчити банківські депозити. Однак вплив цього рішення на кредитні ставки, кредитування та чисту процентну маржу банків буде слабшим, ніж за нормальних умов.

У червні НБУ підвищив облікову ставку з 10% до 25%. Зазвичай управління обліковою ставкою сприяє забезпеченню цінової стабільності. У поточних умовах різке підняття ставки також сприятиме і збереженню фінансової стабільності. Вища облікова ставка має підвищити дохідність гривневих інструментів та їхню привабливість порівняно з іноземною валютою. У результаті забезпечити нижчі ризики відпливу гривневого фондування.

Підвищення облікової ставки означає і вищі ставки за депозитними сертифікатами та кредитами рефінансування НБУ. Дорожчі кредити рефінансування – стимул для банків розпочати їх заміщення депозитами або ж скоротити баланси. Повернення рефінансування не створить системних ризиків ліквідності, запас якої наразі вкрай високий.

Загалом зростання облікової ставки матиме такі наслідки:

- **депозитні ставки зростатимуть.** Підвищення ставок вже розпочали банки, що прагнуть замінити значні обсяги рефінансування. Конкуренція спонукатиме й інші фінустанови пропонувати дорожчі депозити. Ставки за довгими депозитами зростуть меншою мірою, адже з часом очікується послаблення монетарної політики;
- **обсяг фондування стабілізується або й зростатиме** через вищу привабливість гривневих строкових вкладень. Залучаючи довші депозити, банки зможуть поліпшити строкову структуру фондування;
- **вартість фондування зростатиме** повільніше за зміну депозитних ставок, адже у фондуванні наразі переважають поточні рахунки.

Кредитні ставки поволі зростатимуть, переважно за бізнес-кредитами. Швидкість їх зміни визначатиметься зміною вартості фондування. Нині вона в середньому близька до 4% – це значно нижче, ніж ставки за строковими депозитами. Проте в поточних умовах переоцінка кредитних ставок сповільнюється такими чинниками:

- обмеженнями ставок за державними програмами підтримки, що залежать від ставок за депозитами;
- намаганням банків підтримати надійних та лояльних корпоративних клієнтів заради довгострокових вигод;
- низьким попитом на кредити з боку домогосподарств.

Зміна ставок майже не вплине на кредитні портфелі:

- **обсяг кредитування не зміниться,** адже кредитний попит пригнічено, а більшість позик надається за державної підтримки. За умовами таких програм, ставка для клієнта фіксується на низькому рівні. Для банку ж програма передбачає збереження спреду. Однак важливою передумовою для цього є

збереження і навіть розширення програм державної підтримки;

- **якість кредитного портфеля мало залежить від зміни ставок.** Причина – обмежене перекладання вищої вартості фондування на позичальників.

Ставки за іншими активами мають зрости. Банки вже отримують вищі ставки за вкладеннями в депозитні сертифікати. Очікуване підвищення ставок за ОВДП дасть змогу зафіксувати високу дохідність на довший час. А отже, банки отримають додаткові стимули активніше залучати дорожчі депозити, щоб збільшити купівлю ОВДП.

Таблиця 6. Схематичне зображення впливу облікової ставки на показники діяльності банків в умовах війни

Показник	Залежність від облікової ставки	Зміна
Ставки за кредитами рефінансування НБУ	Безпосередня	↑
Депозитні ставки	Значна	↑
Обсяги та строковість фондування	Значна	↑
Вартість фондування	Значна	↑
Ставки за депозитними сертифікатами НБУ	Безпосередня	↑
Дохідність ОВДП (очікувана)	Значна	↑
Кредитні роздріб ставки:	Помірна	↑
корпоратив	Низька	–
Обсяги кредитування	Низька	–
Якість кредитного портфеля	Низька	–

Джерело: НБУ.

Зміна ставок вплине на банки залежно від їхніх бізнес-моделей:

- **роздрібні банки** дещо знизять загалом високий спред між кредитними та депозитними ставками. Вартість їхнього фондування зросте помірно, адже значна його частка є безкоштовною через лояльність клієнтів до карткових продуктів. Тож ризики для прибутковості незначні;
- **корпоративні та універсальні банки** зможуть підвищити дохідність активів, кредитуючи в межах державних програм за плаваючими ставками. Вищу дохідність дасть і зростання ставок за ОВДП. Спред скоротиться помітніше, ніж для роздрібних банків;
- **банки, що фондується за рахунок рефінансування,** під ризиком, адже їхні процентні витрати різко зросли. У травні активи банків, для яких кредити рефінансування перевищували третину зобов'язань, становили близько 3% активів усього сектору. Вони активно інвестували в ОВДП із фіксованою дохідністю. Для банків реалізувався процентний ризик, якщо вони його не захеджували. У більшості з них є значний запас капіталу та ліквідності, тож втрата дохідності короткостроково не матиме для цих банків незворотних наслідків. Вони вже почали повертати кредити рефінансування, аби зменшити втрати. Щоб відновитися після кризи, їм потрібно буде суттєво переглянути свої бізнес-моделі.

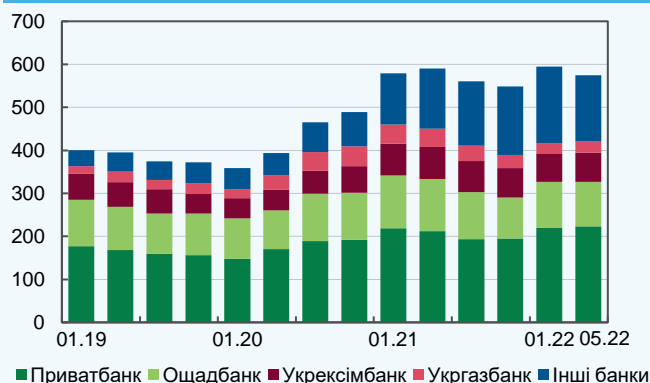
Вставка 8. Попит банків на ОВДП визначатиме їхня дохідність

Рекордно високий дефіцит бюджету потребує від уряду активного залучення коштів на внутрішньому ринку, де найбільшими кредиторами традиційно були банки. Однак низька дохідність за ОВДП не забезпечує сталого попиту фінустанов на цінні папери уряду. Банки зможуть наростити інвестиції в державні цінні папери, якщо їхня дохідність відповідатиме ринковим умовам.

Економічна криза, спровокована російською агресією, очікувано викликала значний бюджетний дефіцит. Повнота його фінансування залежить від надходжень міжнародної допомоги та спроможності уряду залучити ресурси на внутрішньому ринку, де донедавна основними кредиторами залишалися банки. Від початку повномасштабної війни вони не прагнули наростити портфель ОВДП. За лютий – травень обсяг вкладень банків у державні цінні папери навіть зменшився на 21 млрд грн, а частка ОВДП в активах майже не змінилася. Обмежений інтерес банків до ОВДП пояснюється тим, що рівень винагороди за такими інвестиціями не змінився, попри суттєве зростання ризиків в економіці.

Протягом останніх років попит банків на ОВДП значно підживлювали саме привабливі умови їх залучення. Наприклад, сплеск вкладень приватних банків у 2020 році пов'язаний зі зростанням дохідності ОВДП. Упродовж 2021 року через активне кредитування частка ОВДП у чистих активах банків зменшилася з 32% до 29%.

Графік В.8.1. Обсяги ОВДП у власності банків, млрд грн

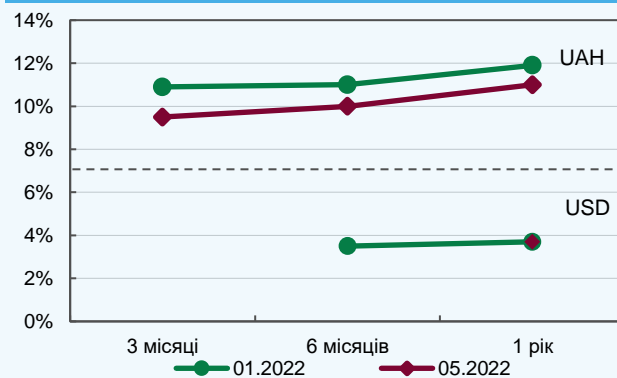

Джерело: НБУ.

З початку 2022 року угоди на вторинному ринку сигналізували про зростання дохідності ОВДП насамперед через підвищення ризиків російського вторгнення. Проте від початку вторгнення надійних індикаторів ринкової дохідності за ОВДП немає. З кінця лютого НКЦПФР призупинила роботу вторинного ринку цінних паперів. Дозволена торгівля лише “військовими облигаціями”, але і вони перепродаються за номінальною дохідністю первинного розміщення. Ставки за облигаціями на первинному ринку знизилися та впритул наблизилися до облікової ставки, що на той момент становила 10%. Середньоденний обсяг угод на вторинному ринку в травні скоротився майже у сім разів порівняно із січнем. Розрахована НБУ крива гривневої безкупонної дохідності (спотових ставок), яка є бенчмарком, зафіксована на довоєнному рівні. Крім того, банки обмежені в активному управлінні власними портфелями ОВДП через фактичну зупинку вторинного

ринку. Тож привабливість ОВДП як інвестиційного інструмента знизилася.

Графік В.8.2. Дохідність на первинному ринку ОВДП

Джерело: НБУ.

Протягом перших місяців з початку повномасштабної війни банки та інші інвестори розглядали інвестиції у військові облигації переважно як спосіб підтримки воєнних потреб держави. Надалі Мінфіну потрібно забезпечити сталий та прогнозований інтерес до ОВДП, який може підтримуватися лише на комерційній основі. Сталі та регулярні купівлі ОВДП банками та іншими інвесторами дадуть змогу краще планувати грошові потоки бюджету. Ринкова дохідність за ОВДП може стимулювати банки збільшити портфелі урядових паперів.

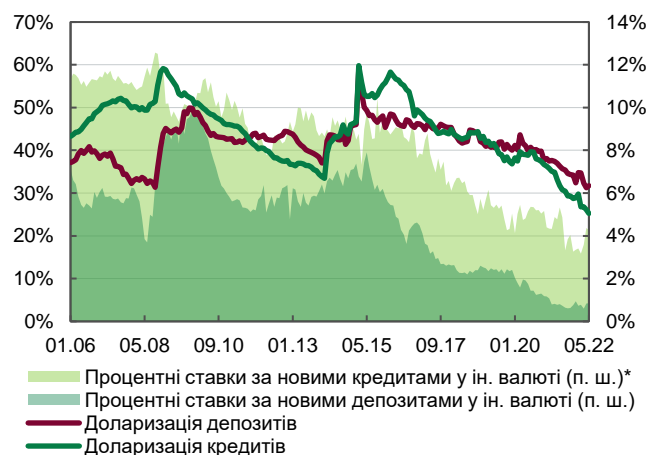
На короткостроковому горизонті орієнтиром для рівня дохідності є облікова ставка, яку НБУ в червні підняв з 10% до 25%. На думку НБУ, саме такий рівень забезпечить додатну реальну дохідність за гривневими цінними паперами. Вартість залучень на довші строки залежить від ринкових очікувань майбутніх змін коротких ставок НБУ та наявного попиту на довші інструменти. У червні уряд змінив умови купівлі ОВДП для НБУ – перейшов на плаваючу ставку, прив'язану до облікової. Ринок очікує зростання ставок і на первинних аукціонах. У такому разі ринковий попит зросте, а фінансування дефіциту бюджету за рахунок емісії НБУ знизиться. Це дасть змогу знизити тиск на міжнародні резерви, а значить уникнути неконтрольованої девальвації гривні та знизити ризики для фінансової стабільності.

Обсяг вільної ліквідності банківської системи залишається високим. У травні середні залишки коштів у депозитних сертифікатах становили 180 млрд грн. А попит на кредити з боку населення та бізнесу помітно скоротився. Тож, за умови повернення Мінфіном до комерційних основ розміщення ОВДП, банки без шкоди для бізнес-моделей можуть збільшити власні вкладення в ОВДП та наростити їх частку в активах на декілька процентних пунктів. Такий підхід видається виправданим у період війни.

3.8. Валютні ризики

Для збереження цінової та фінансової стабільності НБУ з кінця лютого зафіксував обмінний курс гривні до долара США та запровадив низку валютних обмежень. Такі заходи є тимчасовим рішенням, і з часом плаваючий обмінний курс буде відновлено. Банкам варто зберігати збалансовані валютні позиції, аби уникнути збитків при поверненні до плаваючого курсу. Ще один вияв валютного ризику – втрати від погіршення якості валютного кредитного портфеля. Своєчасне відображення очікуваних втрат дасть змогу значно знизити ризики.

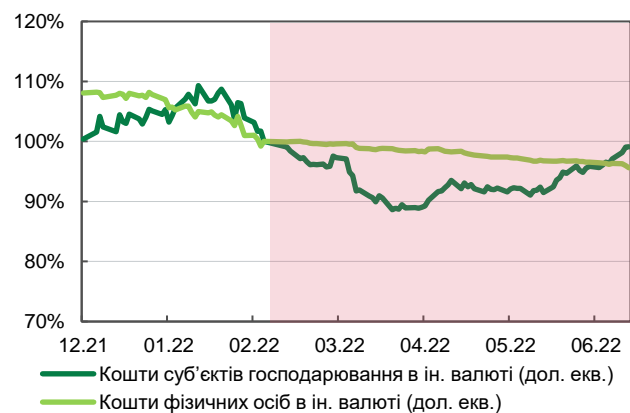
Графік 3.8.1. Частка валютних кредитів та депозитів

* Без урахування овердрафту.

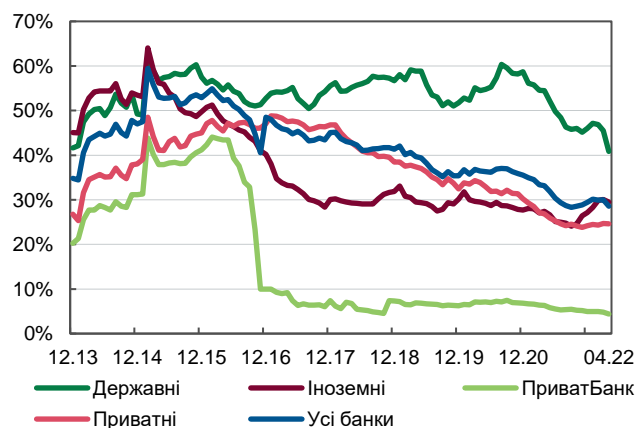
Джерело: НБУ.

Графік 3.8.2. Кошти клієнтів в іноземній валюті, доларовий еквівалент, 24.02.2022 = 100%

Джерело: НБУ.

Графік 3.8.3. Рівень доларизації чистого кредитного портфеля за групами банків

Джерело: НБУ.

Банки підійшли до поточної кризи з рекордно низькою доларизацією балансів

Останні шість років рівень доларизації балансів банків поступово, проте стало знижувався. Цьому сприяли відносно прогнозована помірною інфляцією та низькою волатильністю курсу гривні. Такі передумови дали змогу знизити гривневі кредитні ставки та спреді зі ставками за валютними кредитами. Відтак попит на гривневі кредити стрімко зріс, а на кредити в іноземній валюті – знизився. Позичальники теж не мали високого апетиту до валютних кредитів, бо врахували уроки попередніх криз. Кредити в іноземній валюті отримували переважно підприємства, що мали співмірні валютні надходження. Валютне кредитування фізичних осіб заборонено законодавством України. Тож на початку лютого частка кредитів в іноземній валюті в чистому портфелі скоротилася до 30% – найнижчий показник за понад десятиріччя.

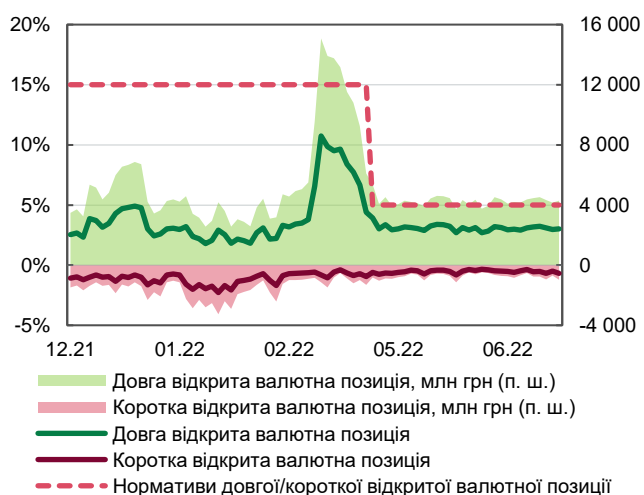
Стриманий попит на валютне кредитування та низька дохідність інших валютних активів знижували попит банків на валютні депозити. Фінустанови знеохочували вкладення в іноземних валютах, установлюючи майже нульові відсоткові ставки за цими коштами. Частка валютних депозитів на початку лютого становила 36%.

Фіксація обмінного курсу тимчасово обмежує валютні ризики

Із початку повномасштабних військових дій НБУ зафіксував офіційний курс гривні до долара США, одночасно запровадивши низку валютних обмежень. Ці заходи запобігли неконтрольованій девальвації гривні та убезпечили банки від відпливу валютних депозитів. Водночас банкам було дозволено здійснювати валютні операції, аби задовольняти власні потреби: вони мали змогу коригувати валютну позицію, купуючи валюту за фіксованим курсом, та навіть розраховувалися за власними зовнішніми боргами. Такі сприятливі умови дають змогу банкам управляти власними валютними ризиками, які за очікуваннями банків [згідно з опитуванням про умови кредитування](#) надалі зростуть.

Реалізація валютного ризику можлива при поверненні до плаваючого валютного курсу за несприятливого макроекономічного сценарію. Фіксація НБУ обмінного курсу та жорсткі валютні обмеження є тимчасовим рішенням. За базового макроекономічного сценарію, що передбачає зростання пропозиції валюти, раціональне обмеження попиту на неї, зокрема через відновлення оподаткування імпорту, та збалансування ринку, НБУ повернеться до політики плаваючого курсоутворення без різких змін курсу. Водночас продовження монетизації бюджетного дефіциту в значних обсягах, недостатні

Графік 3.8.4. Валютні позиції банків*, % від регулятивного капіталу

* Платоспроможні банки на 15.06.2022 без Ощадбанку та ПриватБанку.

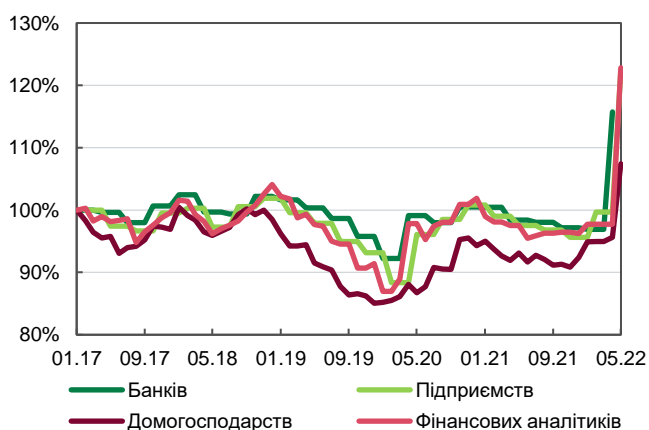
Джерело: НБУ.

обсяги надходжень зовнішнього фінансування, низька дохідність гривневих активів можуть зумовити стрімке зниження міжнародних резервів і необхідність досить значної корекції обмінного курсу для вирівнювання макроекономічних дисбалансів.

Скорочення активів в іноземній валюті триває

Навесні з розгортанням кризи девальвація активів тривала й надалі. Девальваційні очікування підприємств погіршилися, тож вони намагаються знизити власні ризики та за можливості скоротити заборгованість у валюті. Чистий валютний кредитний портфель знижувало також формування банками резервів під очікувані збитки. З кінця лютого до початку червня обсяг чистих бізнес кредитів в іноземній валюті зменшився на 11%. Обсяг валютних вкладів клієнтів також знизився, проте повільніше. Дисбаланси валютних позицій, які виникали внаслідок різних темпів скорочення активів та зобов'язань, банки мають змогу вирівнювати. Тож нині валютні позиції більшості банків знаходяться в межах встановлених лімітів 5% від регулятивного капіталу. Багато з них тримає довгі позиції, наближені до верхньої межі ліміту, очікуючи можливого послаблення гривні при поверненні до плаваючого курсоутворення.

Графік 3.8.5. Динаміка девальваційних очікувань, 01.01.2017 = 100%

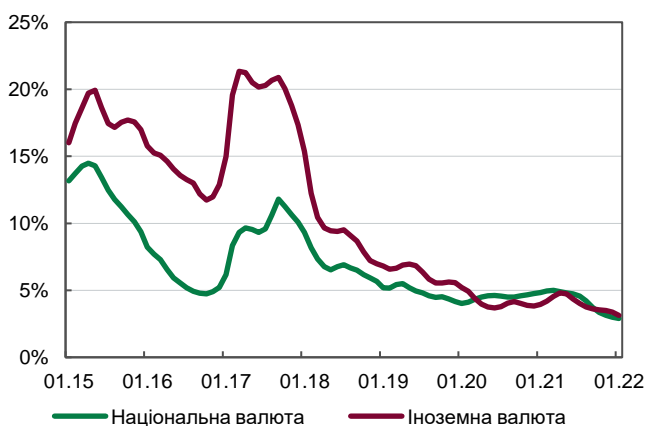

Джерело: опитування НБУ.

Валютний ризик непрямо реалізується через кредитний

Поточна збалансованість валютних позицій все ж не убезпечує банки повністю від реалізації валютного ризику. Адже один з його виявів – посилення кредитного ризику. Втрати від кредитного ризику за валютними позиками історично під час кризових епізодів були вищими, ніж за гривневими. Насамперед через девальвацію та відсутність у боржників достатніх надходжень в іноземній валюті. Більшість позичальників валютних кредитів до початку повномасштабної війни мали доходи в іноземній валюті, зокрема від експорту. Проте зараз постійність валютних надходжень не гарантована навіть для експортерів через обмежені можливості експорту. Доходи більшості корпоративних позичальників значно скоротилися. Тож очікувано якість валютного кредитного портфеля погіршуватиметься. З урахуванням впливу валютного ризику на платоспроможність позичальників втрати за валютним портфелем ймовірно будуть більшими, ніж за гривневим.

Графік 3.8.6. Частка дефолтів великих позичальників* на 12-місячному горизонті, згладжені показники

* За мікроданими за кредитами більше 2 млн грн. З початку воєнного стану мікродані по кредитах не збираються.

Джерело: НБУ.

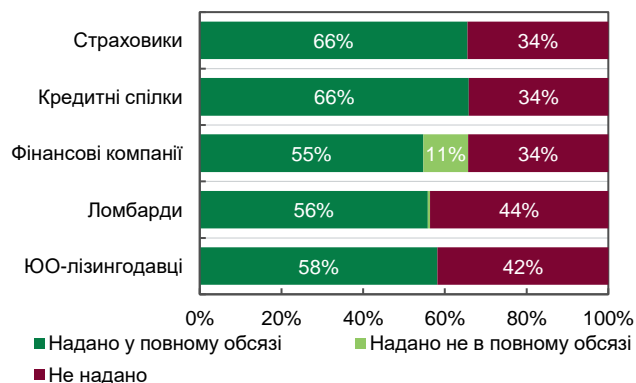
Протягом березня–квітня банки збільшили покриття валютних кредитів резервами в півтора рази до 7.1%. Обсяг витрат на формування резервів зростатиме, адже частка кредитів, що перестане обслуговуватися внаслідок поточної кризи, перевищуватиме 20%. Погіршення якості кредитного портфеля та формування резервів скорочуватиме банківські валютні позиції. Тож зволікання з визнанням очікуваних збитків за кредитами в іноземній валюті посилюватиме валютні ризики банків. Якщо валютні пасиви банків збалансовані активами низької якості, то оцінка валютної позиції банків навряд чи може вважатися коректною. Тож фінустанови мають своєчасно відображати очікувані кредитні збитки та управляти валютними позиціями в межах лімітів з урахуванням поточних ринкових умов.

Частина 4. Умови та ризики небанківського сектору

4.1. Огляд стану небанківського фінансового сектору

Операційна діяльність надавачів небанківських фінансових послуг значно постраждала через війну. Сектор виявився вразливим до операційного ризику, значна частина компаній була вимушена припинити діяльність. Надалі для НБФУ можуть реалізуватися також ризики ліквідності, кредитні ризики та врешті погіршуватимуться їхні фінансові результати. НБУ вжив необхідних заходів для підтримки сектору, завдання з відновлення діяльності лягає на учасників ринку.

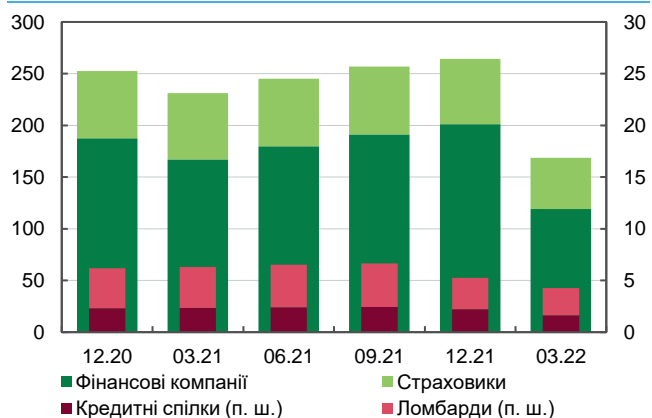
Графік 4.1.1. Стан подання звітності за I квартал 2022 року, частка від кількості установ, що внесені до Реєстру

Звітність надавачів небанківських фінансових послуг станом на 6 червня 2022 року.

Джерело: НБУ.

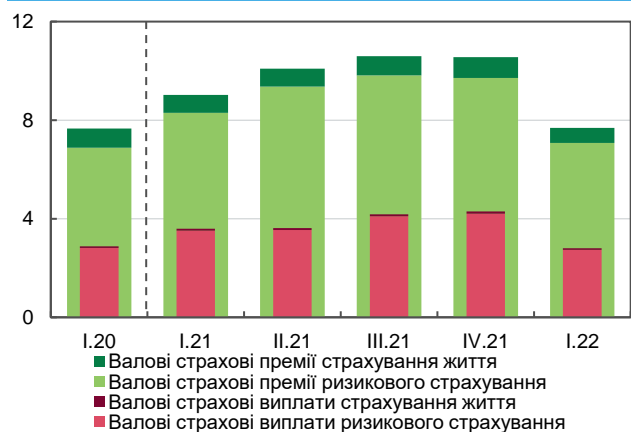
Графік 4.1.2. Активи надавачів небанківських фінансових послуг, що подали звітність, млрд грн

Звітність надавачів небанківських фінансових послуг станом на 6 червня 2022 року.

Джерело: НБУ.

Графік 4.1.3. Обсяги премій та виплат у розрізі видів страхування, млрд грн

Звітність страховиків станом на 6 червня 2022 року.

Джерело: НБУ.

Війна спричинила нові проблем для ринку

Із початку повномасштабного наступу росії наприкінці лютого реалізувалися операційні ризики надавачів небанківських фінансових послуг. Через загрози безпеці в багатьох регіонах країни вони вимушено покидали звичні локації та закривали відділення. Не всі фінустанови мали змогу перемістити офіси до безпечніших місць. Деякі також зіткнулися з браком персоналу через вимушене переселення працівників. Часто внаслідок вимушеної та швидкої зміни локації фінустанови втрачали доступ до інформації та документів. Попри пережитий досвід коронакризи велика кількість компаній не була готова до дистанційної роботи: більшість процесів здійснювати віддалено вони не в змозі. Це ускладнює ведення діяльності надалі та перешкоджає повноцінному відновленню. Низка установ призупинила чи навіть припинила свою діяльність. Однак в усіх секторах залишаються гравці, які надалі забезпечують надання якісних послуг. Налагодження операційної діяльності здатне підтримати фінансовий стан компаній у поточних умовах.

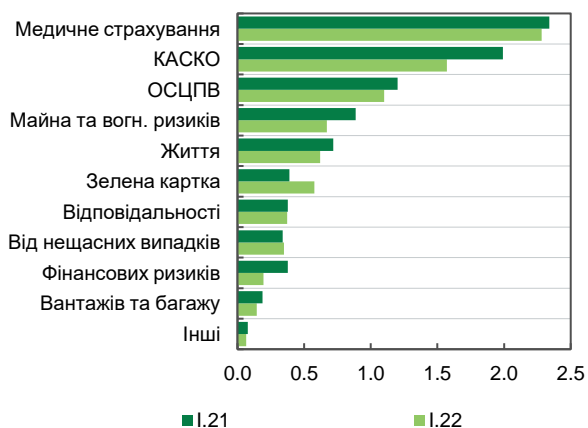
Через втрату доступу до інформації та переривання процесів значна кількість фінустанов не спроможна своєчасно та в повному обсязі надати звітність. Про результати діяльності в I кварталі 2022 року відзвітувало всього дві третини страховиків і ще менша частка кредитних спілок і фінансових компаній, ломбардів та лізингодавців. Частина тих, хто не звітує, припинила діяльність. Достовірно оцінити стан справ сектору можна буде лише після відновлення звітування.

З огляду на загрози для роботи НБФУ на час дії воєнного стану НБУ зробив низку регуляторних послаблень для ринку. За окремі порушення, що виникли через військові дії, зокрема недотримання нормативів та неподання звітності, не застосовуватимуться заходи впливу.

Попит на страхування впав, невизначеність ускладнює оцінку ризиків

Через війну попит на страхування значно скоротився, адже економічна активність знизилася, а страхувальники – населення та бізнес – втратили доходи. Багато клієнтів на тимчасово окупованих територіях взагалі відмовилися від регулярного поновлення страхування, оскільки настання страхового випадку в умовах війни складно довести. У результаті премії зі страхування життя компаній, що відзвітували в I кварталі, зменшилися на 14% порівняно з показником рік тому. Для ризикового страхування падіння премій ще драматичніше – премії страховиків, що постійно звітували, скоротилися майже на чверть. Окремі види страхування, такі як авіаційне, зупинилися через обмеження діяльності відповідної

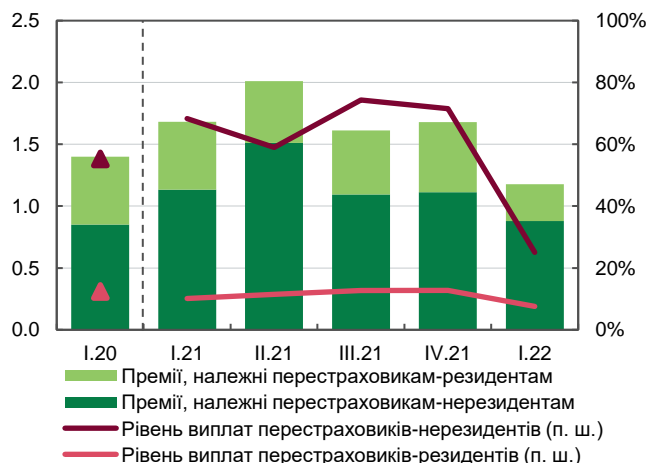
Графік 4.1.4. Страхові премії за найпоширенішими видами страхування, млрд грн

Звітність страховиків станом на 6 червня 2022 року.

Джерело: НБУ.

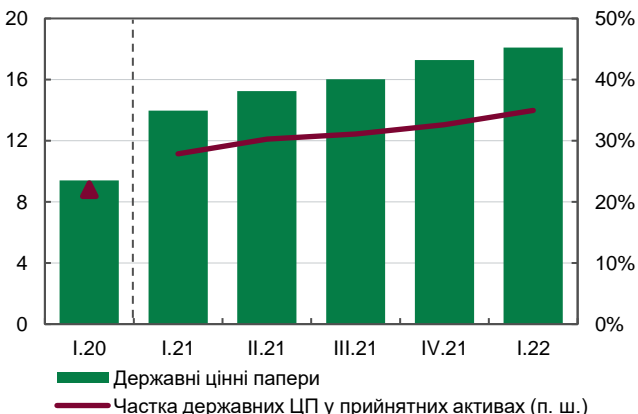
Графік 4.1.5. Премії, належні перестраховикам, та рівень виплат, млрд грн

Звітність страховиків станом на 6 червня 2022 року.

Джерело: НБУ.

Графік 4.1.6. Обсяг державних цінних паперів страховиків, млрд грн

Звітність страховиків станом на 6 червня 2022 року.

Джерело: НБУ.

галузі. Тож компанії, у портфелі яких переважали ці ризики, зазнали найбільшого впливу. Страховики з диверсифікованими портфелями постраждали менше. За деякими видами обсяги страхування навіть зросли, як-от “Зелена картка”.

Страхові премії скоротилися в компанії, що реалізовували свою продукцію переважно через власні офіси, а також автосалони та туристичні компанії, які тривалий час не працювали. Інший фактор зниження продажів – скорочення кредитування населення, що знизило попит на супутнє страхування застави. Водночас перевагу мали страховики, що надавали послуги дистанційно через онлайн-канали продажів.

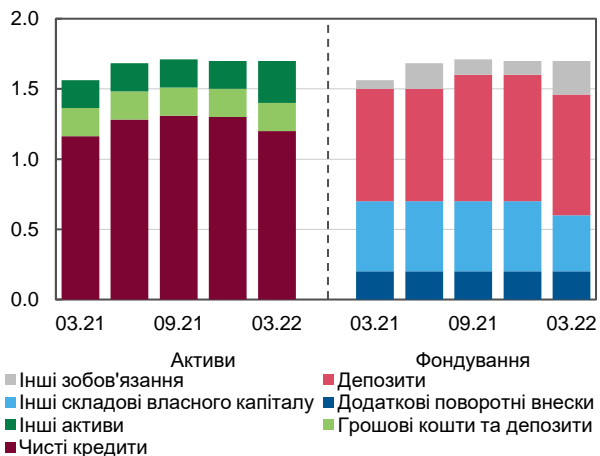
Різде скорочення премій посилює ризики ліквідності страховиків, перш за все тих, що не мали достатнього запасу високоякісних ліквідних активів до війни. Зміна ринкових умов знижує ліквідність або ж взагалі робить неможливою конвертацію в готівку окремих їх складових. За майже повної зупинки ринку вартість нерухомості та землі неможливо оцінити, а об’єкти – реалізувати. Кредитні ризики за вимогами до перестраховиків та дебіторською заборгованістю клієнтів за полісами значно зросли. Ліквідність ОВДП знизилася через обмеження на операції з ними, запроваджені НКЦПФР на початку повномасштабного вторгнення. Однак облігації і зараз можна віддати в заставу, щоб тимчасово вирішити проблеми ліквідності. На початок року частка ОВДП в прийнятних активах страховиків сягала 35%.

У кінці квітня було дозволено проводити розрахунки з нерезидентами за перестраховання ядерних ризиків, “Зеленої картки”, ризиків цивільної авіації, майнових ризиків телекомунікаційних мереж та інфраструктури. Доти цьому перешкоджали валютні обмеження. На ці ризики припадало близько чверті премій, переданих у перестраховання. Проте за рештою ризиків перестраховання все ще ускладнене. Фактичне припинення послуг з перестрахового покриття посилює ризики для вітчизняних страховиків. Водночас окремі міжнародні компанії відмовляють українським страховикам в укладанні угод перестраховання через посилені ризики.

В умовах війни оцінка страхових ризиків значно ускладнюється. Через більшу невизначеність поточні тарифи та розрахункові резерви можуть бути нерелевантними. Три з тринадцяти страховиків життя нині припинили продаж продуктів. Крім того, надалі можливе зростання страхових виплат через суттєві втрати майна. У I кварталі 2022 року обсяг виплат страховиків, що відзвітували, знизився навіть суттєвіше, ніж премії. Проте повний обсяг втрат страховиків стане відомим лише після оцінки збитків за застрахованими об’єктами. У поточних умовах це потребуватиме тривалого часу.

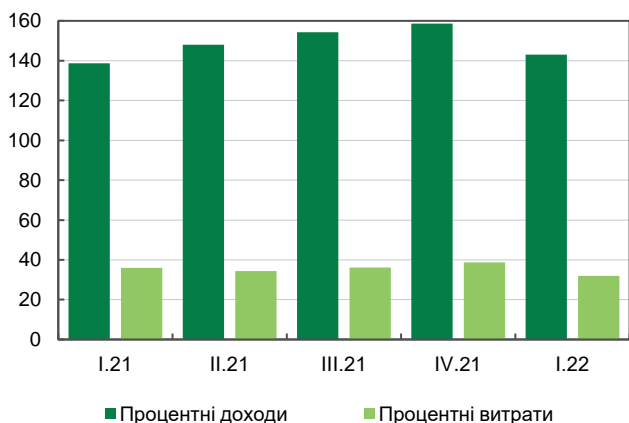
Операційні ризики посилілися, значну роль відіграє кіберризик. Так, хакерська атака на ресурси МТСБУ призупинила на певний час укладання страхових

Графік 4.1.7. Активи та фондування кредитних спілок

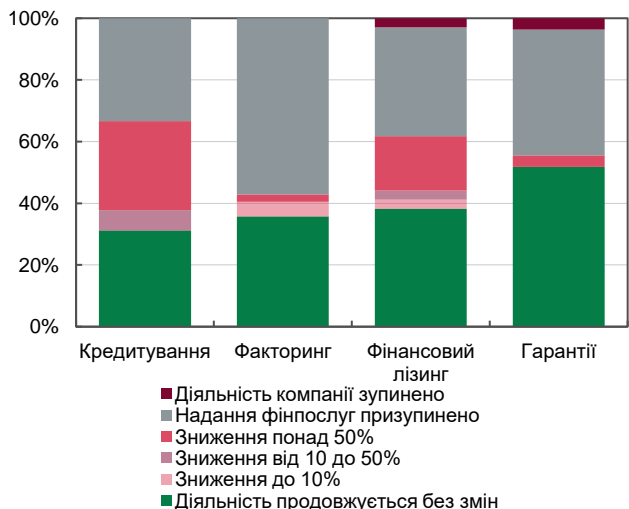
На основі даних компаній, що подали звітність за I квартал 2022 р. Джерело: НБУ.

Графік 4.1.8. Процентні доходи та витрати кредитних спілок, млрд грн

На основі даних компаній, що подали звітність за I квартал 2022 р. Джерело: НБУ.

Графік 4.1.9. Діяльність установ станом на 01.06.2022 у порівнянні з їх діяльністю до початку війни

Джерело: НБУ, результати опитування¹⁰.

договорів та врегулювання збитків внаслідок дорожньо-транспортних пригод.

Погіршується якість кредитного портфеля кредитних спілок, основу якого становлять споживчі кредити

Війна посилила кредитний ризик кредитних спілок. Заявлена частка прострочених на понад 90 днів кредитів у I кварталі збільшилася на 3 в. п. до 17%. Проте цей показник ще не повною мірою відображає потенційні кредитні збитки. Адже кредитні спілки пропонували своїм клієнтам реструктуризацію, зокрема з відтермінуванням сплати боргу та відсотків. Нове кредитування також сповільнилося: кредитні спілки, що відзвітували за I квартал, на третину скоротили обсяги споживчих позик, що становлять основу портфеля.

Недоотримання процентних доходів та несвоєчасне повернення позик загрожує кредитним спілкам втратою ліквідності. Кредитні спілки не мають значного запасу ліквідних активів: грошові кошти та депозити становлять близько десятої частини активів. Водночас члени кредитних спілок намагаються достроково забрати свої заощадження, обсяги депозитів знижуються. Заборона на дострокове повернення депозитів та на виплату додаткових пайових внесків певною мірою обмежує відпливи коштів.

Реалізація кредитного ризику також очікувано призведе до збитків кредитних спілок. З огляду на зниження доходів населення та брак інших джерел поповнення капіталу це ставитиме під загрозу платоспроможність низки учасників ринку.

Діяльність фінансових компаній, ломбардів та лізингодавців від початку війни пригальмувала

Фінансові компанії, що надзвичайно стрімко нарощували діяльність наприкінці 2021 року, різко знизили кредитування. За результатами опитування фінансових компаній¹⁰, на зменшення кредитування найбільше вплинули брак стабільного фондування та зниження платоспроможності позичальників. У I кварталі фінансові компанії практично не надавали гарантії та послуги фінансового лізингу. ЮО-лізингодавці, забезпечуючи майже всі лізингові операції, знизили обсяги послуг більш ніж на третину порівняно з I кварталом 2021 року. Обсяги кредитування ломбардів у I кварталі знизилися на чверть порівняно з минулим роком.

Призупинення діяльності відразу відобразилося на фінансовому результаті установ. У I кварталі загалом прибуткові до війни фінансові компанії стали збитковими. Ломбарди також згенерували чисті збитки за результатами I кварталу. Хоча рік тому ці самі установи звітували про отримання чистого прибутку.

¹⁰ Опитування про діяльність об'єктів наглядку. Респонденти: перші 20 компаній з кожного сегменту фінансових послуг: кредити, факторинг, гарантії, лізинг, ломбарди, залучення фінансових активів із зобов'язанням наступного їх повернення. Всього опитано 134 респонденти.

Рекомендації

Щоб забезпечити фінансову стабільність у надскладних умовах воєнного часу, потрібні злагоджені зусилля та тісна координація дій усіх учасників фінансового ринку: банків, небанківських фінансових установ, Національного банку та інших регуляторів ринку, а також дієва підтримка органів державної влади. Національний банк пропонує державним органам і фінансовим установам свої рекомендації та оприлюднює власні плани і наміри на найближчий час.

Рекомендації органам державної влади

Розширити державні програми підтримання бізнесу

Державні програми “Доступні кредити 5-7-9%” та надання державних портфельних гарантій є основними рушіями кредитування в умовах війни. Зважаючи на успіх цих програм, уряду варто збільшити їхні обсяги та охопити ширше коло позичальників. Міністерству фінансів бажано переглянути запланований обсяг витрат на цю програму у 2022 році з урахуванням перспектив зростання кредитного портфеля й підвищення ринкових процентних ставок. Також важливо, щоб перерахування коштів від Фонду розвитку підприємництва банкам для часткової компенсації процентних ставок за кредитами відбувалося вчасно.

Наблизити умови розміщення ОВДП до ринкової вартості гривневих ресурсів

Міністерству фінансів варто збільшити обсяги ринкових запозичень для фінансування бюджетного дефіциту та мінімізувати його пряме фінансування з боку НБУ. Банки, що традиційно були основними кредиторами уряду, мають достатній запас ліквідності, аби інвестувати в ОВДП. Від цього їх стримує поточна низька дохідність військових облігацій. Підвищення ставок за ОВДП сприятиме збільшенню попиту на них. Водночас це дасть змогу зменшити обсяги емісійного фінансування бюджету з боку НБУ, а отже, і ризики для цінової та фінансової стабільності.

Диверсифікувати оподаткування імпорту

Зниження оподаткування імпорту в перші місяці повномасштабної війни дало змогу забезпечити потребу України в дефіцитних товарах, насамперед потрібних для ефективної відсічі агресору. Зараз оподаткування імпорту повертається. Уряду також варто запровадити додатковий імпортний збір на некритичні категорії товарів та послуг. Це дасть змогу збільшити бюджетні доходи та знизити дисбаланси на валютному ринку.

Вирішити питання втраченого житла та потенційно проблемної іпотеки

Порядок подальшої роботи банків із кредитами, застава за якими пошкоджена, втрачена або перебуває на непідконтрольній території, варто врегулювати законодавчо. На це спрямований законопроект № 7441-1, зареєстрований 14 червня 2022 року. Він дозволяє позичальнику призупинити обслуговування кредиту до отримання компенсації за пошкоджене або втрачене майно. Порядок подальшого врегулювання відносин за кредитом залежатиме від ступеня шкоди, завданої позичальнику та його майну. Водночас має бути застосовано принцип поділу втрат: збитки, що виникатимуть внаслідок врегулювання заборгованості за кредитами, держава має розділити з банками. Для ефективної дії цього механізму потрібно визначитися з порядком надання позичальникам компенсацій та розпочати виплати.

Ухвалити законодавчі норми, що сприятимуть стабільності кредитних спілок

Насамперед йдеться про внесення змін до Закону України “Про кредитні спілки” для надання можливості тимчасового зупинення діяльності кредитної спілки за ініціативою спостережної ради на період воєнного стану. Це дасть змогу спілкам, які мають проблеми з ліквідністю та зростанням неплатежів через війну, призупинити діяльність для стабілізації свого фінансового стану. Водночас змінами пропонується встановити обов’язок для кредитної спілки відновити свою діяльність не пізніше ніж на 91-й календарний день після припинення або скасування воєнного стану в Україні.

Рекомендації банкам та небанківським фінансовим установам

Своєчасно визнавати кредитний ризик та за потреби проводити реструктуризацію

Банкам та іншим кредиторам варто удосконалити підходи до оцінки очікуваних кредитних збитків за МСФЗ 9, аби вони були співмірні глибині поточної кризи. Також банки мають дотримуватися принципів оцінки кредитного ризику за пруденційними вимогами. У лютому НБУ призупинив окремі вимоги до оцінки кредитного ризику, які зараз поступово відновлюються. Надалі якість невеликих кредитів визначатиметься переважно своєчасністю обслуговування. Водночас варто детально аналізувати фінансовий стан позичальників, які мають великі кредити або ж труднощі зі сплатою за позиками попри значно менший обсяг доступної інформації. За результатами відповідної оцінки фінустанови можуть пропонувати реструктуризацію, якщо це дасть змогу позичальнику з часом відновити обслуговування боргу.

Пристосувати бізнес-моделі та плани діяльності до кризових умов

Бізнес-моделі фінансових установ повинні бути актуалізовані з огляду на поточні умови та за потреби скориговані з урахуванням реалізації низки ризиків, передусім кредитного та операційного. Для мінімізації наслідків кризи потрібно завчасно вживати заходів із підтримки операційної доходності та зменшення кредитних збитків. Бізнес-плани мають бути побудовані на підставі реалістичних припущень про зміну ринкових умов у найближчий період. Надалі НБУ врахуватиме ці плани, щоб встановити прийнятні строки відновлення довоєнних регуляторних вимог.

Також фінансовим установам важливо:

- неухильно дотримуватися вимог НБУ під час дії воєнного стану, зокрема стосовно санкційного законодавства та валютного контролю;
- посилити увагу до здійснення фінансового моніторингу;
- своєчасно інформувати НБУ про порушення вимог до капіталу або ліквідності та про ризику такого порушення;
- банкам – підтримувати актуальність планів безперервної діяльності та планів відновлення діяльності;
- надалі удосконалювати системи кіберзахисту.

Небанківським фінансовим установам відновити своєчасне подання звітності

Надавачам небанківських фінансових послуг потрібно своєчасно складати та подавати звітність до НБУ. Зараз НБУ не застосовує заходів впливу за неподання або несвоєчасне подання звітності. Проте ця інформація дасть змогу проводити якісне оцінювання стану сектору та приймати ефективні управлінські рішення.

Плани та наміри Національного банку

Від початку повномасштабного вторгнення росії НБУ оперативно реагує на виклики війни та відповідно пристосовує регуляторні підходи. НБУ і надалі гнучко реагуватиме на зміну ринкових умов, аби сприяти забезпеченню фінансової стабільності. Найближчим часом заплановане:

- із 30 червня 2022 року відновлення розрахунку кількості днів прострочення боргу, встановлення обов'язку аналізувати доступну інформацію про стан застави на територіях, що є чи були в зоні бойових дій, а також відновлення правила про обов'язкове щоквартальне/щомісячне погашення боргу позичальниками як умови для оцінки активів на груповій основі та за спрощеним підходом;
- із 30 липня 2022 року зниження ваг ризику за незабезпеченими споживчими кредитами зі 150% до 100%;
- розширення переліку статистичної інформації, що надається банками НБУ.

НБУ зберігатиме підходи до оцінки достатності капіталу та ліквідності та не застосовуватиме заходів впливу за їх порушення

Поточні підходи до оцінки достатності капіталу та нормативів ліквідності відповідають європейському законодавству та не переглядатимуться з огляду на кризові умови. Водночас НБУ не вимагає дотримання мінімальних значень показників достатності капіталу та ліквідності – заходи впливу не застосовуються. Після завершення активної фази бойових дій НБУ разом з банками розробить план поступового відновлення основних показників діяльності та графік досягнення мінімальних значень нормативів. Банкам буде надано достатньо часу для відновлення фінансового стану. Запорукою цього стане збереження ефективних бізнес-моделей.

Абревіатури та скорочення

Війна, вторгнення	Широкомасштабне вторгнення росії в Україну з 24 лютого 2022 року	НКЦПФР	Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку
Охоплені війною	Громади, розташовані у районах проведення воєнних дій, або які перебувають у тимчасовій окупації, оточенні – за визначенням Мінреінтеграції	ОВДП	Облігації внутрішньої державної позики
COVID, COVID-19	Гостра респіраторна хвороба, спричинена коронавірусом SARS-CoV-2	ООН	Організація Об'єднаних Націй
ВВП	Валовий внутрішній продукт	ОСЦПВ	Обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів
ВПК	Військово-промисловий комплекс	с/г	Сільське господарство
Держбанки	Державні банки	США	Сполучені Штати Америки
Державна програма “5-7-9%”, “5-7-9%”	Державна програма “Доступні кредити 5-7-9%”	ТЕЦ	Теплоенергоцентралі
ДКСУ	Державна казначейська служба України	ТЦ, ТРЦ	Торгово-розважальний центр
ДССУ, Держстат	Державна служба статистики України	ФГВФО	Фонд гарантування вкладів фізичних осіб
е/е	Електроенергія	Фінустанова	Фінансова установа
ЄБРР	Європейський банк реконструкції та розвитку	ФО, Фізособа	Фізична особа
ЄІБ	Європейський інвестиційний банк	ФОП	Фізична особа-підприємець
ЄК	Європейська Комісія	ФРН	Федеративна Республіка Німеччина
ЄС	Європейський Союз	ЦП	Цінні папери
ЗСУ	Збройні сили України	ЮО	Юридична особа
ІСЦ	Індекс споживчих цін	CIR	Cost-to-income ratio
ІТ	Інформаційні технології	CoR	Cost of risk
ЖКП	Житлово-комунальні послуги	EIOPA	European Insurance and Occupational Pensions Authority
КАСКО	Добровільне страхування наземного транспорту	EBITDA	Earnings before interest, taxes, depreciation and amortization
МВФ	Міжнародний валютний фонд	FAO ООН	Продовольча та сільськогосподарська організація ООН
МОП	Міжнародна організація праці	G7 / G20	Країни групи Великої сімки / Великої двадцятки
ММСБ	Мікро-, малий та середній бізнес	LCR	Liquidity coverage ratio
МСФЗ	Міжнародні стандарти фінансової звітності	LGD	Loss given default
МФО	Міжнародна фінансова організація	LTV	Loan-to-value
МФУ	Міністерство фінансів України	NPL	Non-performing loan
НБФУ	Небанківські фінансові установи	NSFR	Net stable funding ratio
НБУ, Національний банк	Національний банк України	PD	Probability of default
НКРЕКП	Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг	ROE	Return on equity
		SWIFT	Society for Worldwide Interbank Financial Telecommunication
		UAH/USD	Доларів США за 1 гривню
тис.	тисяча	р/р	у річному вимірі, річна зміна, до відповідного періоду попереднього року
млн	мільйон	кв. м	Квадратні метри
млрд	мільярд	М, міс.	місяць
грн	гривня	н. ш.	нижня шкала
дол.	долар США	п. ш.	права шкала
дол. екв.	У доларовому еквіваленті		
в. п.	відсотковий пункт		